

Villa Musica

Dzieje gniazda rodziny Panków w zarysie

Mateusz Ihnatowicz

Villa Musica
Dzieje gniazda rodziny Panków w zarysie

Muzeum Piaśnickie w Wejherowie
Oddział Muzeum Stutthof w Sztutowie
Wejherowo 2016

Konsultacja naukowa i merytoryczna
prof. dr hab. Bogdan Chrzanowski

Autorzy rozdziałów
Mateusz Ihnatowicz, Aleksander R. Michalak, Piotr Szulc

Współpraca naukowa
Aleksander R. Michalak

Korekta
Janosz Józefczyk

Projekt okładki
Karol Formela

Wydanie I

© Muzeum Stutthof w Sztutowie

Wejherowo 2016

ISBN 978-83-944033-9-3

Wydawca
Muzeum Stutthof w Sztutowie
ul. Muzealna 6, 82-110 Sztutowo
dla Oddziału
Muzeum Piaśnickiego w Wejherowie (w organizacji)
ul. Św. Jacka 11/2, 84-200 Wejherowo
tel. +48 58 736 11 11
e-mail: muzeum@muzeumpiasnickie.pl
www.muzeumpiasnickie.pl

Wstęp

Oddajemy do rąk czytelników publikację, która traktuje w zarysie o dziejach domu zbudowanego przez niezwykle zasłużonego samorządowo-społecznego działacza międzywojennego Wejherowa, lekarza Franciszka Panka. W miejscu tym już niedługo znajdować będzie się Muzeum Piaśnickie w Wejherowie Oddział Muzeum Stutthof w Sztutowie. Historia Willi Franciszka Panka została ujęta w szerszym kontekście przedwojennego życia kulturowego miasta Wejherowa. Opracowanie składa się z dwóch głównych części: historycznej i architektoniczno-historycznej.

Wejherowo zwykło się określać mianem „duchowej stolicy Kaszub”¹. Usytuowane jest w pradolinie rzeki Redy. „Miasteczko ciche, schludne, skąpane w jesiennym słońcu i otulone zielenią lesistych wzgórz...” Tak o Wejherowie pisała w 1909 roku Zofia Hartingh, wspominając przy tym, że napotkani Kaszubi uśmiechali się do niej życzliwie i deklarowali: „Wy polszczy i my polszczy”². Nazwa³ miasta (łac. *Weiheropolis*, *Weiherowo*) wywodzi się od nazwiska fundatora, wojewody malborskiego, Jakuba Wejhera⁴, który w roku 1644 jako wotum za uratowanie życia ufundował Kościół ku czci Trójcy św. i św. Franciszka, zaś w roku 1645 wydał przywilej dla powstającej przy nim Wejherowskiej Woli (*Colonia Weiherovianae*, *Weyhersfrey*)⁵. Król Jan Kazimierz przyznał jej prawa miejskie już w roku 1650. Rok wcześniej, zgodnie z wolą i ślubem Jakuba Wejhera, a także duchem epoki kontrreformacji⁶, rozpoczęto budowę barokowej kalwarii. Ze względu na ten piękny obiekt sakralny Wejherowo stanowiło i nadal stanowi istotny ośrodek pielgrzymkowy, będąc określane niekiedy mianem Kaszubskiej Jerozolimy.

Geograficznie i kulturowo Wejherowo przynależy do obszaru oddziaływania kaszubszczyzny.

¹ W wierszu z 1909 r. autorstwa M. Wolskiej poświęconemu sporowi o przywództwo w regionie Kaszub Gdańsk określony jest jako miasto „liczne”, Kartuzy „śliczne”, natomiast Wejherowo jako „święte”. Zob. „Gazeta Gdańska” 2 I 1935, nr 2.

² Zob. Z. Hartingh, *Przewodnik po Ziemi Kaszubskiej*, Warszawa 1909, s. 164–165.

³ W dokumentach z siedemnastego wieku pojawiają się też nazwy: *Civitas Weyheroviensis*, *Civitas Weyheroviana*, *Civitas Weyheropolitana*.

⁴ Rodzina Wejherów wywodziła się z terytorium Świętego Cesarstwa Rzymskiego z okolic Würzburga. Zob. S. Ciara, *Kariera Rodu Wejherów 1560–1657*, Warszawa 1980, s. 12.

⁵ Zob. *Liber seu Matricula Conventus Ordinis Fratrum Minorum Strictioris Observantiae ac Totius Foundationis Weiheropolitanae (in annis 1633–1676) auctore Gregorio Gedanense; textum latinum redigerunt: Pius Antonius Turbański et Gerard Labuda; recensuit Krzysztof Głombiowski; ex Latino in Polonorum sermonem vertit Pius Antonius Turbański; recognovit et complevit Krzysztof Głombiowski; Anselmo Joanne Szeinke cooperante; edidit Gerard Labuda; textum latinum redigerunt: Pius Antonius Turbański et Gerard Labuda; recensuit Krzysztof Głombiowski; ex Latino in Polonorum sermonem vertit Pius Antonius Turbański; recognovit et complevit Krzysztof Głombiowski; Anselmo Joanne Szeinke cooperante; edidit Gerard Labuda*, Wejherowo 1996, s. 53. [dalej cyt. „Kronika”]. Ogólnie na temat działalności Jakuba Wejhera, zob. J. Włodarski, *Jakub, Mikołaj i Ludwik Wejherowie, Mężowie stanu Prus Królewskich i dowódcy wojskowi Rzeczypospolitej*, Gdańsk 2016.

⁶ Do owego ducha epoki należały również polowania na czarownice, które także nie ominęły Wejherowa. Przeciwnie okrucieństwu wypowiedział się m.in. wejherowski proboszcz Matthäus Prätorius. Por. F. Schultz, *Dzieje powiatu wejherowskiego i puckiego*, Wejherowo 2011, s. 328–331. Wiara w czarownice i złe duchy rozpowszechniona była na Kaszubach również w późniejszym okresie. Zob. np. J. Borowik, *Światopogląd Morski*, Toruń 1934, s. 158; F. Lorentz, *Zarys etnografii kaszubskiej*, Poznań 1934, s. 96–97.

Miasto należało do Rzeczypospolitej Obojga Narodów do roku 1772, kiedy to w wyniku postanowień pierwszego rozbioru Polski zostało włączone do Królestwa Prus (*Königreich Preußen*). W tym okresie, podobnie jak i później, w czasach okupacji niemieckiej, miasto nosiło nazwę *Neustadt in Westpreußen* (Nowe Miasto w Zachodnich Prusach)⁷. Do Rzeczypospolitej miasto powróciło dopiero w 1920 roku i niedługo potem ponownie wprowadzono urzędową nazwę: Wejherowo⁸.

⁷ Pierwszy raz zastosowano tę nazwę w rozporządzeniu z dnia 30 listopada 1772 r. Chociaż wedle Schultza nazwa nieformalnie pojawiała się już w siedemnastym wieku. Por. F. Schultz, op. cit., s. 281–282.

⁸ *Rozporządzenie Ministra byłej dzielnicy Pruskiej z dnia 17 sierpnia 1921 r. dotyczące ustalenia nazw miejscowości powiatu puckiego*, Dz. U. Woj. Pom. z 1921 r., Nr 52, poz. 416.

Zarys dziejów Wejherowa w okresie międzywojennym

Powstała 9 listopada 1918 r. niemiecka rewolucyjna Rada Żołnierska była nastawiona wrogo wobec polskich aspiracji niepodległościowych i z pomocą *Grenzschutzu* usiłowała je uniemożliwić. Dlatego też Polacy sami zaczęli się organizować w rady ludowe. Wybrały one delegatów na Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu (3–5 grudnia 1918 r.). Początki polskiej administracji zawiązały się 20 listopada 1918 r. w Sopocie pod mianem Wejherowskiej Tymczasowej Powiatowej Rady Ludowej (WPRL)⁹. W tym samym okresie w Wejherowie powstała również lokalna Rada Ludowa (RL). Miejscowi Niemcy przeciwstawiali się przyłączeniu miasta do Polski. Rozgoryczeni wynikiem Wielkiej Wojny¹⁰, która wydawała im się uprzednio wygrana, manifestowali swoją negatywną postawę jeszcze przed zwołaniem Konferencji Pokojowej w Wersalu, gdzie miały zapaść ostateczne decyzje w tej sprawie¹¹. Władze niemieckie rozwiązały w maju WPRL w Sopocie oraz inne organizacje polskie, takie jak Powiatowa Rada Ludowa w Gdańsku i Podkomisariat Naczelnej Rady Ludowej. Organizacje te wznowiły swoją działalność dopiero po decyzji Konferencji Wersalskiej w Paryżu z 28 czerwca 1919 roku. W wyniku ustaleń konferencji, Rzeczypospolitej przypadła znaczna część Prus Zachodnich oraz powiatu wejherowskiego. W 1919 r. W PRL przeniosła się z Sopotu do Wejherowa. Jej prezesem został Witold Kukowski (dyrektor gdańskiego banku, a także dziedzic Kolibek, związany z Młodokaszubami, opowiadającym się za polskością Kaszub, ale także za podwyższeniem rangi języka kaszubskiego¹²). Zaczęła ona aktywnie działać celem sprawnego przejęcia władzy w mieście i powiecie z chwilą włączenia ich do Polski¹³.

⁹ Odtąd WPRL.

¹⁰ Tak nazywało się w okresie międzywojennym I wojnę światową 1914–1918, zob. A. Chwalba, *Samobójstwo Europy. Wielka Wojna 1914–1918*, Kraków 2014.

¹¹ J. Borzyszkowski, *Wejherowo w państwie prusko-niemieckim*, w: *Historia Wejherowa*, pod red. J. Borzyszkowskiego, Wejherowo 1998, s. 232–236.

¹² Zob. np. A. Majkowski, op. cit., s. 265; T. Kamusella, K. Jaskulski (red.), *Nationalisms today*, Bern 2009, s. 53. Propolska działalność Kukowskiego nie uszła uwadze władz nazistowskich Niemiec i został on zamordowany w pierwszych dniach wojny w Piaśnicy. Zob. B. Bojarska, *Piaśnica. Miejsce martyrologii i pamięci. Z badań nad zbrodniami hitlerowskimi na Pomorzu*, Wejherowo 2009, s. 126.

¹³ J. Borzyszkowski, op. cit., s. 232–236.

Generał Józef Haller, jako dowódca Frontu Pomorskiego, wraz ze swoją Błękitną Armią przejął bezkrwawo z rąk niemieckich Pomorze oraz dokonał symbolicznych Zaślubin Polski z morzem w dniu 10 lutego 1920 r.¹⁴ Jeszcze tego samego dnia wojsko polskie dotarło do Wejherowa. Dzień wcześniej miasto opuściły ostatnie oddziały niemieckiego *Grenzschutzu*. Generała Hallera w Wejherowie powitał pierwszy komisaryczny burmistrz polski, Augustyn Dybowski. Jak można się było spodziewać, ludność niemiecka oraz ta skłaniająca się ku „niemieckości” kulturowej¹⁵ nie była zadowolona z takiego obrotu spraw, podczas gdy nastroje wśród miejscowych Polaków były euforyczne. Liczni mieszkańcy wywieszali biało-czerwone flagi, dekorowali okna budynków, przygotowywali bramy triumfalne¹⁶.

W roku 1920 miasto na mocy rozporządzenia Ministra byłej Dzielnicy Pruskiej z dnia 17 sierpnia uzyskało nazwę Wejherowo. Nazwa miasta znajduje swoje źródłowe uzasadnienie sięgające XVII wieku. Wywodzi się od nazwiska ówczesnego właściciela tych ziem i założyciela miasta – Jakuba Wejhera (1609–1657)¹⁷.

Miasto Wejherowo w okresie międzywojennym stało się bardzo znaczącym ośrodkiem władzy Drugiej Rzeczypospolitej na terenie Pomorza. W tym czasie władza w mieście należała do burmistrza i Rady Miasta. Ta ostatnia była organem uchwałodawczym. W radzie zasiadali zarówno Polacy, jak i Niemcy. W jej składzie znalazł się budowniczy tytułowej willi, doktor Franciszek Panek i jego córka Kazimiera Pankówna. Franciszek Panek był nawet przewodniczącym tego organu. W latach trzydziestych w radzie często dochodziło do konfliktów¹⁸. W okresie kiedy Kazimiera Pankówna pracowała w jej składzie, jednym z członków był także niesławny Gustav Bamberger¹⁹, jeden z późniejszych współodpowiedzialnych za egzekucje w Lasach Piaśnickich, w których zamordowano także Kazimierę Pankównę. Wedle zeznań świadków z procesu Forstera to właśnie Bamberger jako pierwszy sporządził listy politycznie aktywnych Polaków²⁰. O polsko-niemieckich tarciach w radzie wejherowskiej donosiła prasa pomorska.

Powiat wejherowski ulegał częstym przekształceniom. Ostatecznie w 1928 r. połączono go z powiatem puckim tworząc powiat morski. W roku 1929 wyłączono z niego Gdynię. Siedzibą starostwa pozostało Wejherowo²¹.

Już w okresie przynależności do Królestwa Prus w Wejherowie mieściły się liczne władze powiatowe i urzędy²². W latach dwudziestych Wejherowo stanowiło niezwykle silny ośrodek gospodarczy, administracyjny i oświatowy. Mieściły się tu między innymi liczne urzędy związane z gospodarką

¹⁴ C. Skonka, *Enklawy pamięci gen. Józefa Hallera*, „Niepodległość i Pamięć” 19 (2003), s. 132; zob. A. Szulczewski, B. Zalewski, *Pomorze w granicach Polski odrodzonej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” r. XLX, 1 (176) 2009, s. 135.

¹⁵ Na temat atrakcyjności kultury niemieckiej dla części mieszkańców Pomorza, zob. T. Kamusella, K. Jaskulski (red.), op. cit., s. 56–57.

¹⁶ B. Breza, *Wejherowo w okresie międzywojennym i podczas okupacji*, w: *Historia Wejherowa*, pod red. J. Borzyszkowskiego, Wejherowo 1998, s. 239–402, 271.

¹⁷ J. Więckowiak, *Kalwarie barokowe w Polsce*, Gdańsk – Wejherowo 2006, s. 169–177; ks. Jan Rook, *Kronika, kościoła, parafii, klasztoru, kalwarii oraz miasta Wejherowa 1633–1887*, Pelplin 2000, s. 13–25; *Wejherowo. Miasto Jakuba Wejhera*, opr. T. Żmuda-Trzebiatowski, Wejherowo 2013.

¹⁸ Zob. np.: „Słowo Pomorskie” 13 XII 1931, nr 288.

¹⁹ Bamberger mieszkał przy ulicy Piłsudzkiego 13.

²⁰ Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie, IPN GK 196/221, *Akta w sprawie oskarżenia Alberta Forstera*, t. 6, k. 109. Zapoznano się w formie zdigitalizowanej dostępnej w United States Holocaust Memorial Museum w Waszyngtonie. Bamberger uniknął kary, a nawet po wojnie piastował funkcję wiceburmistrza Hanoweru. Zob. Tomkiewicz M., *Masowe egzekucje w Lasach Piaśnickich październik – grudzień 1939 r.*, w: *Wejherowo w okresie niemieckiej okupacji 1939–1945*, katalog wystawy Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku zorganizowanej w okresie od maja do września 2014 roku w wejherowskim Ratuszu przy współpracy z Muzeum Stutthof w Sztutowie i Urzędem Miejskim w Wejherowie z okazji 75. rocznicy wybuchu II wojny światowej, opr. H. Połchowski, Wejherowo 2014, s. 15.

²¹ Kolejno funkcje starostów sprawowali: Stefan Dąbrowski, Wojciech Lemańczyk, Alfons Chmielecki, Leon Ossowski, Bolesław Lipski, Władysław Henszel, Stefan Wendorff i Antoni Potocki. B. Breza, op. cit., s. 241–242.

²² F. Schultz, *Dzieje powiatu wejherowskiego i puckiego*, Gdańsk – Puck – Wejherowo 2011, s. 432.

morską, takie jak: Urząd Marynarki Handlowej (do 1927), Morski Urząd Rybacki²³ (również do 1927 r.) i wiele innych instytucji²⁴. Z czasem miasto stało się zapleczem instytucjonalnym dla właśnie rozbudowującej się Gdyni. Wejherowo było również bardzo ważnym ośrodkiem oświaty z czterema szkołami średnimi²⁵, a także Uniwersytetem Ludowym w Bolszewie koło Wejherowa²⁶. Od 22 stycznia 1935 r. w mieście działał także Uniwersytet Powszechny²⁷ finansowany przez Związek Obrony Kresów Zachodnich²⁸. Warto przy tej okazji wspomnieć, że edukacja była mocną stroną Wejherowa także w okresie rozbiorowym²⁹, a nawet jeszcze wcześniejszym³⁰.

Pierwsze lata niepodległości stawiały przed mieszkańcami szereg nowych wyzwań. Władze miasta borykały się z problemem dostarczenia żywności, opału, jak również panującą i stale wzrastającą drożyzną, a także praktykami spekulacyjnymi. Na tym tle doszło w lipcu 1921 r. do rozruchów oraz licznie organizowanych strajków. Podobne niedomagania były charakterystyczne dla całego regionu, pogłębiał je chaos i bałagan panujący w miejskich instytucjach i organach władzy zajmujących się gospodarką. Do uporządkowania spraw finansowych i gospodarczych w pełni przyczynił się ostatni przedwojenny burmistrz miasta – Teodor Bolduan (1933–1939), który później w okresie okupacji niemieckiej miał przypłacić życiem swoją działalność polityczną i zaangażowanie społeczne³¹.

Niewątpliwie jednym z największych problemów miasta w okresie międzywojennym było bezrobocie. Szczególnie w okresie zimowym liczba ludzi bez pracy wzrastała bardzo znacząco³². Polacy obawiali się, że sytuacja taka może sprzyjać agitacji proniemieckiej.

Miasto starało się temu problemowi zaradzić na wiele sposobów, organizowało prace inwestycyjne, zaciągało pożyczki rzeczowe i finansowe, wypłacało zasiłki pieniężne³³ i rzeczowe, prowadziło bezpłatną kuchnię ludową, powołało Państwowy Urząd Pośrednictwa Pracy (od 1924 r. kościerska ekspozytura tego urzędu). W Wejherowie działał Komitet Pomocy Bezrobotnych. Do chrześcijańskiej solidarności z najuboższymi wzywała także miejscowa prasa katolicka³⁴. Nawoływała ona nawet do dobrowolnego opodatkowania się na ich rzecz³⁵. Towarzystwo Pań Miłosierdzia Św. Wincentego á Paulo organizowało kiermasze, z których dochód przeznaczony był dla najbiedniejszych mieszkańców miasta³⁶. Istniały również fundacje na rzecz ubogich, jak powstała w 1915 r. Fundacja Ks. Dąbrowskiego³⁷.

²³ Do roku 1921 pod nazwą Urząd Rybacki.

²⁴ Takich jak: Biuro Zabudowy Wybrzeża, Kierownictwo Pomiarów Wybrzeża Morskiego, Komisarjat Straży Granicznej i Inspektorat Straży Celnej, Powiatowy Urząd Ziemski, Powiatowa Kasa Komunalna, Urząd Rozjemczy Powiatu Morskiego, Państwowy Urząd Budownictwa Naziemnego, Inspektorat Szkolny, Urząd Katastralny, Urząd Skarbowy, Urząd Stanu Cywilnego, Urząd Akcyz i Monopoli, Sąd Grodzki czy Powiatowa Komenda Policji Państwowej. B. Breza, op. cit., s. 243–244.

²⁵ R. Osowicka, J. Grubba, *Ziemia Wejherowska*, Gdańsk 1980, s. 162.

²⁶ Uniwersytet Ludowy funkcjonował również w Zagórzcu na terenie dzisiejszej Rumi.

²⁷ Zob. „Słowo Pomorskie” 26 I 1935, nr 22.

²⁸ Archiwum Państwowe w Gdańsku Oddział w Gdyni (dalej APGdy) 212/73, *Starostwo Morskie w Wejherowie*, k. 7.

²⁹ R. Osowicka, J. Grubba, op. cit., s. 139.

³⁰ Zob. np. G. A. Kustosze OFM, *Genius Loci, Przyczynki do najstarszych dziejów Wejherowa, Wybór Pism pod Redakcją Grażyny Wirkus*, Wejherowo 2006, s. 77–131.

³¹ B. Breza, op. cit., s. 246–249.

³² W roku 1936 liczba osób bezrobotnych na terenie powiatu osiągnęła 3309 osób. Było to jednak związane również z wzrastającą liczbą osób poszukujących pracy w Gdyni. Zob. „Gazeta Kościerska” 8 X 1936, nr 121.

³³ Dla przykładu w roku 1926, kiedy w mieście było 300 bezrobotnych korzystających z darmowych obiadów kuchni ludowej, każdemu z nich udzielono jednorazowej zapomogi finansowej w kwocie 10 złotych. Zob. „Gazeta Kaszubska” 1926, nr 10.

³⁴ „Klęka” 1 V 1938, nr 8.

³⁵ „Gazeta Kaszubska” 23 II 1926, nr 23.

³⁶ „Przyjaciel Ludu Kaszubskiego” 16 VIII 1936, nr 4.

³⁷ Jej dom znajdował się przy ul. Judyckiej 10. APGdy 212/61.

Starania te przynosiły pewne zauważalne rezultaty, ale nie były w stanie całkowicie wyeliminować problemu, co powodowało stałe protesty robotników, w których niekiedy musiała interweniować policja, a przedstawiciele władz z najwyższym trudem unikali opresji. Wejherowo borykało się również z problemem żebractwa oraz problemami dotyczącymi chorób zakaźnych. W sierpniu roku 1937 w Wejherowie nastąpiła plaga tyfusu brzuszego³⁸, zaś dwa lata wcześniej problemy sprawiała szkarlatyna i dyfteryt³⁹.

W 1926 r. w Wejherowie zaczęło działać Towarzystwo Gimnastyczne „Strzelec”, będące pod wpływem sanacji, które konkurowało z endeckim Towarzystwem Gimnastycznym „Sokół”⁴⁰.

Miasto było zelektryfikowane⁴¹ i korzystało zarówno z latarni na prąd, jak i latarni gazowych. Budowę gazowni ukończono jeszcze w czasach przynależności miasta do Cesarstwa Niemieckiego, w roku 1900⁴². Korzyści używania gazu zachwalała między innymi „Gazeta Kaszubska”⁴³. Miasto użytkowało dwa ujęcia wody źródlanej na obrzeżach⁴⁴.

W Wejherowie istniało stosunkowo dużo niewielkich zakładów przemysłowych, rzemieślniczych i handlowych. Na miasto oddziaływała fabryka cementu w Orlu oraz największa w Europie fabryka krzeseł w Gościcinie⁴⁵. W Zagórzcu produkowano dywany kokosowe.

Najczęściej przedsiębiorcy i właściciele zakładów zakładali spółdzielnie (np. Spółdzielnia Spożywców „Zgoda”), a o wiele rzadziej spółki cywilne lub jawne. Wpływowe i aktywne Towarzystwo Kupców Samodzielnych Polaków zrzeszało większość polskich kupców, a rzemieślnicy grupowali się w liczne cechy⁴⁶. Jako symbol konkurencji na polu gospodarczym może posłużyć hasło z lokalnej prasy przedwojennej: „Który Polak u Niemca i Żyda kupuje ten sam swój majątek rujnuje”⁴⁷. W 1936 roku doszło nawet do demonstracji antyniemieckich w Wejherowie, w wyniku których wybito szyby w niemieckich magazynach i składach⁴⁸. Niemcy nie pozostawali dłużni i odpowiadali bojkotem polskich towarów, chociaż wydaje się, że często, kiedy przychodziło do interesów, antagonizmy narodowe schodziły na dalszy plan, co zresztą piętnowała lokalna prasa⁴⁹.

Wielu robotników wejherowskich pracowało w Gdyni. Miasto zaczęło się stawać „sypialnią” tej portowej aglomeracji⁵⁰. Pod koniec II RP Wejherowo było już miastem robotniczo-urzędniczym⁵¹.

³⁸ „Przyjaciół Ludu Kaszubskiego” 1 VIII 1937, nr 13.

³⁹ „Gazeta Kościerska” 9 III 1935, nr 30.

⁴⁰ Zob. A. Bogucki, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Pomorzu, 1893–1939*, Bydgoszcz 1997.

⁴¹ Długość sieci elektrycznej wynosiła 26 km. Korzystało z niej 1706 odbiorców. W mieście znajdowało się czternaście elektrowni. Zob. D. Steyer, *Ziemia Wejherowska*, pod red. R. Osowicka, J. Grubba, Gdańsk 1980, s. 161.

⁴² F. Schultz, op. cit., s. 426. Z gazu korzystało 697 mieszkańców, a długość sieci gazowej wynosiła 17 km. B. Breza, op. cit., s. 251. Gazownia oferowała również smołę pogazową w cenie 8 zł za ctr. Zob. „Klęka” 15 VII 1938, nr 13.

⁴³ „Gazeta Kaszubska” 25 II 1926, nr 24.

⁴⁴ W 1935 r. sieć wodociągowa wynosiła 18,5 km. Korzystało z niej 591 użytkowników. „Słowo Pomorskie” z roku 1936 pisze o znacznym poszerzeniu sieci wodociągowej, ułożeniu kanalizacji deszczowej oraz nowym moście na rzece Cedron. Zob. „Słowo Pomorskie” 3 XII 1936, nr 280.

⁴⁵ APGdy 212/73, *Starostwo Morskie w Wejherowie*, k. 9; B. Breza, op. cit., s. 263.

⁴⁶ B. Breza, op. cit., s. 266.

⁴⁷ „Klęka” 15 VII 1938, nr 13.

⁴⁸ Zarząd miasta nie przyznał Niemcom odszkodowań, a ich apelację odrzucono w Poznaniu. Zob. „Gazeta Kościerska” 17 XI 1936, nr 138.

⁴⁹ Zob. np. „Klęka” 15 VIII 1938, nr 15.

⁵⁰ B. Breza, op. cit., s. 270.

⁵¹ D. Steyer, op. cit., s. 161.

Z czasem starano się przyciągać do miasta turystów, gdyż planowano je uczynić zapleczem rekreacyjnym i ośrodkiem turystycznym dla pobliskiej Gdyni⁵². W 1939 r. w sezonie letnim miasto odwiedziły 522 osoby⁵³.

W Wejherowie działał również Zakład Wychowawczy dla Dzieci Syberyjskich, które poprzez bazę stworzoną w Japonii i dzięki wydatnej pomocy japońskiego Czerwonego Krzyża trafiły najpierw do Stanów Zjednoczonych, potem zaś do Polski⁵⁴.

Przez cały okres międzywojnia władze remontowały i starały się dbać o wygląd placów i ulic. Budowano chodniki, brukowano ulice. W 1936 r. oddano do użytku korty tenisowe, o których budowie zdecydowano rok wcześniej⁵⁵. Na kortach grali najwybitniejsi ówcześni polscy tenisiści, jak Józef Hebda, Zbigniew Beldowski czy Jadwiga Jędrzejewska⁵⁶.

Przed wybuchem wojny miasto mogło poszczycić się także stadionem sportowym i basenem kąpielowym. Na lata trzydzieste przypadła rozbudowa sądu i więzienia. Do 1939 r. miasto wybudowało 702 budynki mieszkalne⁵⁷. Od 1931 r. w Wejherowie znajdował się garnizon⁵⁸.

Religijne i etniczne oblicze przedwojennego Wejherowa – Polacy, Niemcy i Żydzi (Aleksander R. Michalak)

Nie sposób mówić o przedwojennym Wejherowie w oderwaniu od cechującej cały region Kaszub religijności jego mieszkańców. Rozwój miasta pozostawał bowiem nierozzerwalnie związany z ośrodkiem pielgrzymkowym, jakim jest Kalwaria Wejherowska, określana niegdyś także mianem „Drózek Jerozolimskich”⁵⁹. Kalwaria powstała w 1649 r. z inicjatywy wojewody malborskiego Jakuba Wejhera (1609–1657), który w chwili zagrożenia życia ślubował m.in., że „wszelkimi siłami będzie szerzył chwałę bożą”⁶⁰. Ze względu na ten obiekt sakralny Wejherowo można zaliczyć do tzw. miasteczek kalwaryjnych, przy czym jest ono najstarszą osadą, która powstała razem z kalwarią⁶¹. To właśnie

⁵² Wejherowo, w: T. Bolduan, *Nowy Bedeker Kaszubski*, s. 392. Zob. też „Gazeta Kościerska” 30 IV 1936, nr 52.

⁵³ B. Breza, op. cit., s. 254.

⁵⁴ *Echo Dalekiego Wschodu: ogólnego zbioru z poprzednio wydanymi w Japonii*, 1929. Zapoznano się w formie zdigitalizowanej (<https://polona.pl/item/339692/1/>) dnia 29.12.2016.

⁵⁵ Informacja o uchwaleniu wydatków na rzecz kortów przez radę miasta pojawiła się w „Słowie Pomorskim”. Zob. „Słowo Pomorskie” 15 V 1935, nr 112.

⁵⁶ Zob. „Pomerania” 1991, nr 1–2.

⁵⁷ B. Breza, op. cit., s. 259–261.

⁵⁸ Wejherowo, w: T. Bolduan, *Nowy Bedeker Kaszubski*, op. cit., s. 393.

⁵⁹ *Viarum Hierosolymitanarum*. Zob. J. Rook, *Kronika Kościoła, Parafii, Klasztoru, Kalwarii oraz Miasta Wejherowa 1633–1887*, Pelplin 2000, s. 94–95. Łacińska nazwa: *Calvaria et via dolorosa passionis Domini Jesu Christi prope civitatem Wejheropolim*. *Ibidem*, s. 17.

⁶⁰ *Kronika*, s. 48. W świetle posiadanych źródeł nie sposób ostatecznie przesądzić, czy przytaczana przez Schultza historia o pobycie Roberta z Werden w mieście Dawida, gdzie miał rzekomo mierzyć odległości pomiędzy stacjami drogi krzyżowej, rzeczywiście miała miejsce. F. Schultz, op. cit., s. 274. Por. J. Więckowiak, *Kalwarie Barokowe w Polsce*, Wejherowo 2006, s. 204–206. Warto jednak zauważyć, że odległości pomiędzy stacjami kalwarii w Wejherowie są zbieżne z tymi, które pojawiają się w wydany w Kolonii w 1590 r. dziele Adrychomiusza (Christian Kruik van Adrichem) *Theatrum Terrae Sanctae et Biblicarum Historiarum*.

⁶¹ Zob. E. Bilaska, *Przemiany kulturowych i religijnych funkcji kalwarii w Polsce*, w: *Przestrzeń i sacrum. Geografia kultury religijnej w Polsce i jej przemiany w okresie od XVII do XX w. na przykładzie ośrodków kultu i migracji pielgrzymkowych*, pod red. A. Jackowski et al., Kraków 1995, s. 210.

dzięki obecności barokowej drogi krzyżowej Wejherowo zyskało miano Kaszubskiej Jerozolimy⁶². Onomastyczne nawiązanie do Ziemi Świętej⁶³ stanowi także wejherowska rzeka Cedron⁶⁴, zwana również Białą⁶⁵. Wedle kronik jej uprzednia nazwa przesądziła o wyborze miejsca na fundację klasztoru⁶⁶. Kalwaria stanowiła „Nową Jerozolimę” i dzięki przyznawanym odpustom (cztery odpusty zupełnie i dwa częściowe) zastępowała pielgrzymowanie do Ziemi Świętej⁶⁷.

Pielgrzymki z Gdańska były organizowane przez Bractwo Krzyża Świętego i wyruszały z Biskupiej Górki⁶⁸. W okresie międzywojennym do kalwarii pielgrzymowała m.in. ludność Kościerzyny, Oksywia, Redy i Swarzewa⁶⁹. Polacy z Wolnego Miasta Gdańska⁷⁰, a nawet Niemcy⁷¹. Oto jak opisuje atmosferę miejsca polski autor z lat trzydziestych: „W dnie odpustowe mnóstwo pątników z całego Pomorza zalega wzgórze Kalwarji. Widzi się tu stroje, słyszy rozgwar tysięcznych rzesz i korne pieśni pobożne, śpiewane w języku kaszubskim”⁷².

Także w okresie rozbiorów sanktuarium nieprzerwanie spełniało swoją funkcję⁷³. Kalwaria pozostawiła również swój ślad w poezji kaszubskiej:

„Jaž teli hewo je tu Jeruzalemu kadzëdło plakaniô i odpuszczenië grzechów świętich przëstôwanië zleczińcë Cedron je równak cerplëwi jak rzëka Heraklita stôrë buczy scwiardłë w kam a jesz wiedno rodzą sę ti sami wej judasze a piłacë rzmë obrosłë stalatama popioł ë pichu...”⁷⁴.

Kalwaria mieści się na wzgórzach podwejherowskich. Kolejne kaplice drogi krzyżowej powstawały w różnym czasie. Jakub Wejher oddał ją pod opiekę oo. reformatom (Bracia Mniejsi Ściślejszej Obserwacji; franciszkanie w brązowych habitach). W tymże też roku datuje się oddanie franciszkanom-reformatom w Wejherowie (Wola Wejherowska) nowego klasztoru pw. św. Anny. W 1834 r. klasztor uległ kasacji z nakazem opuszczenia zabudowań klasztornych do kwietnia przyszłego roku⁷⁵. Piecza nad kalwarią przeszła w ręce wejherowskich proboszczów. Zakonnicy opuścili miasto w 1873 r., by

⁶² Aleksander Majkowski (Aleksander Majkòwsczi) łączył pojawienie się nazwy z odpustami kalwaryjskimi, jakie przyznał drodze krzyżowej Innocenty XI w 1678 roku, i z odczytaniem papieskiego breve w kościołach diecezji kujawsko-pomorskiej. Zob. A. Majkowski, *Historia Kaszubów*, Gdynia 1938, s. 244. Samą kalwarię określano niekiedy mianem kaszubskiej Częstochowy. Zob. „Kaszuby” 16 V 1936, nr 5.

⁶³ Jeszcze szersze nawiązania do nazewnictwa wzorowanego na starożytnej Palestynie można znaleźć w dziele *Rozmowa Polaka z Kaszubą*: Grance Kaszebbskje jdiã, pòczãvsze wòd Gdãnska, staròzetneho Gaza, gorã Libanskã, a pónaszemu goramj Kòlibbskimj, bò me barzo rod kò dodajeme, prze melim mòrze Genezareckim, prze vjelgim mòrze Strzodzemnim, pòlacenje mare mediterraneum zvanim co leżi mjedze zemjamj Preskã, Reskã, Szveckã, Dunsã, e Pómòrskã, jasz do Wusco Słëpskjého e dali rzekã, do njeho vpodajãcã; a vrocãjã puszcã Jizraëlskã, pónaszemu Tuchòlskã, nad granãã Filistinskã czele krzizackã, bò ten narod beł krzizë dlò Kaszebov, prze Samariji, to je Marienburgu dzisejszim czele zemj Malbòrski do Gdãnska. *Rozmowa Polaka z Kaszubã*, Chicago 1885, s. 4-5.

⁶⁴ Rzeka Cedron przepływa również przez inne polskie kalwarie. Jedna z kapliczek Kalwarii Wejherowskiej nosi nazwę kaplicy nad Cedronem. W jej wnętrzu znajduje się płótno przedstawiające apokryficzny motyw wrzucenia Jezusa do Cedronu, który wydaje się pochodzić z średniowiecznych apokryficznych tekstów pasyjnych takich jak *Rozmyślanie Przemyskie* i *Rozmyślanie Dominikańskie*.

⁶⁵ *Wejherowo*, w: T. Bolduan, *Nowy Bedeker Kaszubski*, Gdańsk 1997, s. 391.

⁶⁶ Wojewoda malborski Wejher, który podczas wyprawy moskiewskiej został przysypany ziemią pod miejscowością Białã, złożył wówczas ślub dotyczący ufundowania klasztoru w razie uratowania życia. Ocalony wojewoda w późniejszym okresie znalazł się pomiędzy dwiema rzeczkami i dowiedział się, że jedna z nich nosi nazwę Białã. Uznał to za znak do wypełnienia ślubu. Zob. „Kronika”, s. 48-50.

⁶⁷ E. Roszczyniański, *Kalwaria Wejherowska*, Wejherowo 1927, s. 15.

⁶⁸ Zob. F. Schultz, op. cit., s. 278.

⁶⁹ Zob. E. Roszczyniański, op. cit., s. 16.

⁷⁰ Zob. „Słowo Pomorskie” 17 IV 1936, nr 90.

⁷¹ Zob. np. „Słowo Pomorskie” 5 V 1935, nr 104.

⁷² *Gdynia, Wybrzeże, Kaszuby*, Gdynia 1935, s. 68.

⁷³ Zob. J. Borzyszkowski, op. cit., s. 191.

⁷⁴ Wiersz S. Janke, *Wejherowkò Kalwarëjò* opublikowany w „Informator moje Wejherowo” czerwiec-sierpień 1989 s.16. Cyt. za. E. Biliska, op. cit., s. 213.

⁷⁵ Zob. J. Więckowiak, op. cit., s. 182.

do niego powrócić w roku 1946. Ostatnim proboszczem przed II wojną światową bardzo silnie związanym z kalwarią był ks. Edmund Roszczynialski, zamordowany później przez Niemców. Poświęcił on nawet kalwarii książkę, przewodnik⁷⁶. W dniach od 17 do 23 maja 1936 r. uroczystie obchodzono 285. rocznicę powstania kaszubskiej drogi krzyżowej. Wydarzenie to ściągnęło do miasta tłumy ludności z całej Polski⁷⁷.

W 1973 r. przy kościele klasztornym powstała parafia. Kalwaria w 1992 r. została uznana za Franciszkańskie Sanktuarium Diecezjalne. Odwiedzali ją najważniejsi dostojnicy polskiego kościoła⁷⁸.

Jeśli chodzi o religijny przekrój miasta zdecydowaną większość stanowili katolicy rzymscy⁷⁹ Polacy i Niemcy. Według kościelnych danych z 1928 r. w obrębie parafii największą grupę stanowili Polacy-katolicy, po nich Niemcy-katolicy, Niemcy-ewangelicy, Polacy-niekatolicy i Żydzi. W parafii było też siedmiu grekokatolików⁸⁰, trzech baptystów⁸¹, a także jeden wyznawca polskiego kościoła narodowego (hodurowiec)⁸².

Parafia odgrywała ogromną rolę w życiu miasta. Była ośrodkiem kulturotwórczym, działało w niej 15 bractw i stowarzyszeń, m.in.: Sodaliczka Mariańska, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Żeńskiej, Katolickie Stowarzyszenie Robotników⁸³, Katolickie Stowarzyszenie im. P. Skargi, Parafialna Akcja Katolicka⁸⁴.

Podział narodowościowy był jedną z przyczyn konfliktów, które trwały przez cały okres niepodległej Polski. Podział ten był szczególnie widoczny w chwilach przełomowych dla państwa, jak wojna polsko-bolszewicka. Niemcy wzmogli swoją aktywność antypaństwową, mimo że internowano najbardziej czynnych na tym polu⁸⁵. Pomorze przez 148 lat pozostawało pod panowaniem Królestwa Prus (*Königreich Preußen*) i Cesarstwa Niemiec (*Deutsches Kaiserreich*), co jednak nie doprowadziło do całkowitego zaniknięcia polskości na tych terenach. Tuż przed Wielką Wojną w Wejherowie znajdowała się jedyna na wybrzeżu większa sala do polskich zebrań i wedle ówczesnych częściej niż gdzie

⁷⁶ E. Roszczynialski, *Kalwaria Wejherowska*, Wejherowo 1928.

⁷⁷ „Kaszuby” 20 VI 1936, nr 6.

⁷⁸ Zdaniem pana inż. Stanisława Abrahamowicza (ur. 1931) ks. Karol Wojtyła miał w 1953 r. odwiedzić Kalwarię Wejherowską w ramach wianogi (podróży) po Kaszubach, zob. M. Lademann, *Związki Papieża Jana Pawła II z Wejherowem*, Wejherowo 2013, s. 77, 79. Prymas Tysiąclecia Stefan Kardynał Wyszyński przebywał w Kalwarii Wejherowskiej dwa razy: nieoficjalnie, w tajemnicy, wiosną 1953 r. oraz latem, w niedzielę odpustową Wniebowstąpienia Pańskiego 1974 r. w towarzystwie stu tysięcy wiernych, zob. S. Klein, *Ks. Stefan Kardynał Wyszyński na Kalwarii Wejherowskiej*, Wejherowo 1990, brak paginacji.

⁷⁹ W latach 20. 9 tys., a w 1939 r. ponad 14 tys. wyznawców.

⁸⁰ Grekokatolicy są chrześcijanami obrządku wschodniego. Od początku powstania w 1596 r. są w unii ze Stolicą Apostolską, dlatego też zwie się ich unitami, zob. Główny Urząd Statystyczny, *Wyznania religijne, stowarzyszenia narodowościowe i etniczne w Polsce 2009–2011*, pod red. P. Ciecieląg, M. Haponiuk, Warszawa 2013, s. 38.

⁸¹ Baptysty są wyznaniem chrześcijańskim tzw. „Drugiej Reformacji”, które akcentuje chrzest dorosłych przez zanurzenie. Współcześnie protestanci tego wyznania są zrzeszeni w zarejestrowanym w 1946 r. Kościele Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, który posiada od 1995 r. osobowość prawną. Jest członkiem Polskiej Rady Ekumenicznej, zob. Główny Urząd Statystyczny, *Wyznania religijne, stowarzyszenia narodowościowe i etniczne w Polsce 2009–2011*, pod red. P. Ciecieląg, M. Haponiuk, Warszawa 2013, s. 55, 63.

⁸² Hodurowcami nazywa się członków Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego. Wynika to z tego, że twórcą tego kościoła chrześcijańskiego był Franciszek Hodur (1866–1953). F. Hodur był księdzem rzymskokatolickim w Stanach Zjednoczonych. Został ekskomunikowany w 1898 r. w Scranton. Po tym fakcie zarejestrował nową organizację wyznaniową – Polski Narodowy Reformowany Kościół. Liturgia w Kościele była sprawowana w języku polskim. W 1904 r. Kościół zerwał kontakty z Kościołem rzymsko-katolickim i zaczął siebie nazywać Kościołem Polskonarodowym, zaś od 1909 r. Polskim Narodowym Kościołem Katolickim, zob. ks. I. Sadowski SDB, *Polski Narodowy Kościół Katolicki. Wewnętrzne i zewnętrzne warunki jego rozwoju*, „Seminare” 7 (1985), s. 180–182.

⁸³ Jego patronem był ksiądz Edmund Roszczynialski. „Słowo Pomorskie” opisuje jedno z rocznych zebrań walnych stowarzyszenia. „Słowo Pomorskie” 30 I 1935, nr 22.

⁸⁴ B. Breza, op. cit., s. 324, 332.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 272.

indziej na wybrzeżu rozlegała się właśnie tu polska mowa⁸⁶. Tym niemniej dla miejscowych Niemców znalezienie się Wejherowa w graniach Polski było szokiem, gdyż po niemal stu pięćdziesięciu latach nagle zostali zdegradowani do rzędu grupy będącej mniejszością narodową. W oczywisty sposób skutkowało to niechęcią wobec nowych gospodarzy terenów. Także odrodzona Polska, która nie bez powodów czuła się zagrożona w swoim bycie, traktowała kwestię wszelkich mniejszości jako szczególnie newralgiczną i potencjalnie problematyczną, dążąc do polonizacji terenów zachodnich. Niemcy pisali nawet o polityce odniemczania (*Entdeutschung*) w kontekście polskiej polityki wobec Pomorza Gdańskiego⁸⁷. Polacy obawiali się niemieckich dążeń do połączenia terytoriów Prus Wschodnich z Rzeszą, w której to obawie utwierdzały ich jeszcze działania niektórych organizacji niemieckich⁸⁸, najbardziej nasilone w okresie 1938–1939⁸⁹. Tygodnik „Klęka” pisał: „Momentem charakterystycznym dla mniejszości niemieckiej w Polsce jest fakt, że stanowi ona straż przednią wojującego germanizmu, że znajduje pomoc materialną i moralną w silnej Rzeszy, że wbrew zasadom suwerenności umiała ona w stosunek swój do rządu polskiego wpłatać rząd niemiecki, a więc zagadnienie wewnątrzpaństwowe, uczynić zagadnieniem między państwowym Polski i Niemiec”⁹⁰.

Wydaje się, że taka ocena mniejszości niemieckiej *en masse* była zbyt jednostronna. Pośród opinii o mieszkańcach Wejherowa, jakie zbierały polskie urzędy, pojawiają się niekiedy postacie Niemców, którzy pozostają lojalni wobec państwa polskiego⁹¹. Nawet w okresie okupacji zdarzały się gesty dobrej woli wobec Polaków. Niestety wielu spośród miejscowych Niemców z entuzjazmem przyjęło zastąpienie rządów Rzeczypospolitej Polskiej przez władze III Rzeszy i dała temu wyraz w najgorszy możliwy sposób. Część weszło w skład zbrodniczego *Selbstschutzu*⁹², a wielu wstąpiło w szeregi SA i SS⁹³. Członek przedwojennej Rady Wejherowa, Gustaw Bamberger, jako pierwszy wskazywał osoby przeznaczone do eksterminacji. Zdarzało się, że w odpowiedzi na panujące poczucie zagrożenia ze strony Rzeszy i represje wobec Polaków na terenie Wolnego Miasta Gdańska w Wejherowie organizowano antyniemieckie wiece, podczas których dochodziło do zająć ulicznych kończących się rozbijaniem szyb w domach Niemców lub ludzi im sprzyjających⁹⁴. Prawdopodobnie sporadycznie dochodziło również do bardziej krwawych incydentów⁹⁵.

Konflikty narodowościowe trwały przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego i być może przyczyniły się do owych „przeraźliwych, niekontrolowanych aktów zemsty” (*unmögliche, unkontrollierbare Racheakte*)⁹⁶ dokonywanych podczas wojny przez miejscowych Niemców wobec Polaków. Wyniszczenie polskiej inteligencji i „warstw kierowniczych” było planem niemieckich nazistów, jednak biorąc pod uwagę, że częstokroć to właśnie miejscowi wskazywali wrogich Rzeszy Polaków,

⁸⁶ B. Chrzanowski, Brzeg Morski, w: *Pomorze Kaszubskie*, Warszawa 1911, s. 33.

⁸⁷ Zob. H. Rauschning, *Die Entdeutschung Westpreussens und Posens*, Berlin 1930. Przykład tego typu polityki polonizacyjnej można znaleźć na terenie samego Wejherowa. Zob. I. Eser, „*Volk, Staat, Gott*”: *die deutsche Minderheit in Polen und ihr Schulwesen 1918–1939*, Wiesbaden, 2010, s. 415.

⁸⁸ Pisz o tym między innymi F. Schroeder. Zob. „Klęka” 15 VII 1938, nr 13.

⁸⁹ Początkowo nawet narodowo-socjalistyczny charakter partii, do której należeli członkowie mniejszości niemieckiej, nie oznaczał automatycznie antypolskości. Np. narodowo-socjalistyczna *Jungdeutsche Partei für Polen* na pewnym etapie zaznaczała swoją lojalność wobec Polski.

⁹⁰ „Klęka” 26 III 1939, nr 5, s. 2.

⁹¹ APGdy 212/99. Opinie o poszczególnych osobach, k. 1–474.

⁹² Była to paramilitarna organizacja niemiecka. Zob. I. Mazanowska, T. S. Ceran (red.), *Zapomniani kaci Hitlera. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940. Wybrane zagadnienia*, Bydgoszcz-Gdańsk, 2016.

⁹³ B. Bojarska, op. cit., s. 78.

⁹⁴ Zob. „Gazeta Kościerska” 18 IV 1935, nr 47.

⁹⁵ „Gazeta Kościerska” wspomina o napadzie na członków *Jungdeutsche Partei* przez większą liczbę ludzi. Zob. „Gazeta Kościerska” 20 IV 1935, nr 48.

⁹⁶ Autorem tych słów był szef Głównego Urzędu Służby Bezpieczeństwa Rzeszy Reinhard Heydrich. Zob. B. Bojarska, op. cit., s. 78.

można spekulować, że gdyby nie owe narosłe przez dwa dziesięciolecia animozje, być może listy proskrypcyjne byłyby krótsze lub akcja przebiegałaby mniej sprawnie.

W połowie lat dwudziestych nastąpiło znaczne zmniejszenie liczebności ludności niemieckiej Wejherowa. Emigrowały osoby najmniej związane z miastem i regionem, przybyłe niedawno. Do roku 1920 w mieście mówiono najczęściej po niemiecku, następnie kaszubsku i polsku. Niemcy w okresie wojny polsko-bolszewickiej mieli nadzieję na szybki upadek państwa polskiego, uważali je za „państwo sezonowe”, podczas gdy Polacy uznawali Niemców niezmiennie za element zagrażający polskości tego terytorium, które to przekonanie nasiliło się jeszcze w wyniku prześladowań Polaków w Wolnym Mieście Gdańsku. Wojna toczyła się także na gruncie językowym. Prasa kpiła z wejherowskich rodzin identyfikujących się z niemieckością, a niepotrafiących czytać ani pisać po niemiecku⁹⁷. W gazetach pojawiały się również narzekania na niemieckich pracowników z Gdyni, którzy w opinii redaktorów, zabierali pracę Polakom, podczas gdy ich dzieci nie chciały uczyć się języka polskiego. W Wejherowie istniała prywatna szkoła powszechna koedukacyjna z nauczaniem w języku niemieckim, ale posyłanie dzieci do niej uchodziło za przejaw nielojalności wobec Polski i czyn antypatriotyczny⁹⁸.

W 1921 r. niemiecki poseł do parlamentu, Jan Splett z Pucka, założył w Wejherowie związek powiatowy *Deutschtumsbund zur Wahrung der Minderheitsrechte in Polen* (DtB)⁹⁹. Zdobył on monopolistyczny wpływ na postawę mniejszości niemieckiej w Polsce¹⁰⁰. Niemcy posiadali w Wejherowie wiele organizacji, które reprezentowały ich interesy. Warto chociażby wspomnieć: oddział *Verband deutscher Katholiken in Polen* (założony w 1923 r.; jego zadaniem było skupienie wszystkich katolików narodowości niemieckiej dla zachowania wiary i niemieckiej tożsamości, bronił on także języka niemieckiego w liturgii i nauczaniu religii), *Lanwirtschaftlicher Verein*, *Verband deutscher Industrieller und Kaufleute in Polen*. Niemieckie organizacje ulegały ciągłym przekształceniom. Stowarzyszenia upadały, a w ich miejsce powstawały nowe. Miały one coraz bardziej jednoznaczne oblicze narodowe. Nie zawsze działały w pełni legalnie. Z tego też względu trudno przedstawić ich liczbę, rozwój i charakter¹⁰¹. Cześć z nich działało w sposób zakonspirowany (np. zrzeszenie uczniowskie *Wandervogel*, związek *Cavalier-Verein*). Po dojściu Adolfa Hitlera do władzy w 1933 r. większość niemieckich organizacji uległo wpływowi ideologii narodowo-socjalistycznej¹⁰².

Niemiecka młodzież kształciła się w sześcioklasowej, koedukacyjnej, prywatnej szkole niemieckiej, mieszczącej się przy ul. Dworcowej. Początkowo miała ona status gimnazjum (w latach dwudziestych). Podlegała nadzorowi pomorskiego kuratorium. Koszty utrzymania ponosiła organizacja *Deutscher Schulverein in Polen*¹⁰³ (w 1930 r. liczyła 70 członków). Liczba uczniów od 1921 r. sukcesywnie malała. W gronie nauczycielskim przeważali nauczyciele nieznający polskiego, którzy byli wrogo nastawieni do polskiej państwowości.

Jedynym niemieckim czasopiśmie wydawanym w mieście było „Der Bote für Pomorze” (1921–1930). Powstało ono z przekształcenia „Neustädter Kreis-Zeitung”. Z braku zainteresowania pismo zaprzestano wydawać w roku 1930¹⁰⁴.

Mniejszość niemiecka zachowała bardzo silną pozycję ekonomiczną. W jej rękach znajdowała się znaczna część przemysłu, handlu i rzemiosła. Najwięksi właściciele majątków zaczęli przyjmować obywatelstwo polskie.

⁹⁷ „Klëka” 15 X 1938, nr 19.

⁹⁸ „Klëka” 1 XI 1938, nr 20.

⁹⁹ I. Eser, op. cit., s. 184.

¹⁰⁰ B. Breza, op. cit., s. 338.

¹⁰¹ Cześć z nich działało w sposób zakonspirowany (np. zrzeszenie uczniowskie *Wandervogel*, związek *Cavalier-Verein*). B. Breza, op. cit., s. 343–344.

¹⁰² Między innymi członkowie *Deutsche Vereinigung* przeszli masowo do narodowo-socjalistycznej *Jungdeutsche Partei*. Zob. „Gazeta Kaszubska” 9 VI 1936, nr 133.

¹⁰³ Na temat *Deutscher Schulverein*, zob. I. Eser, op. cit., s. 329–333.

¹⁰⁴ B. Breza, op. cit., s. 346–347.

Przez cały okres międzywojenny w Wejherowie liczebność ewangelików oscylowała w granicach 400 osób, zaś na terenie wejherowskiej gminy ewangelickiej (Wejherowo-Zamek, Nanice, Śmiechowo, Gniewowo, Marianowo, Kapino, Pieleszewo) mieszkało 524 ewangelików¹⁰⁵.

Wejherowscy Żydzi byli pod ogromnym wpływem kultury niemieckiej. W Cesarstwie Niemieckim osoby wyznania mojżeszowego doświadczały względnej tolerancji i wielu spośród nich uważało się za Niemców, z pogardą odrzucając syjonistyczne idee Teodora Herzla¹⁰⁶. W czasach Bismarcka zyskali wszystkie prawa obywatelskie. W synagodze w Wejherowie znajdowała się tablica z nazwiskami Żydów, którzy zginęli w służbie Cesarstwa Niemiec podczas Wielkiej Wojny¹⁰⁷. W skład Rady Miejskiej w 1919 roku wchodziło trzech kupców żydowskich¹⁰⁸. Jeszcze przed I wojną światową w Gimnazjum w Wejherowie (*Königliche Gymnasium zu Neustadt in Westpreussen*), do którego uczęszczało wielu uczniów żydowskich¹⁰⁹, nauczano między innymi języka hebrajskiego, jakkolwiek najprawdopodobniej wykładano go głównie z myślą o przyszłych studentach teologii¹¹⁰.

O związkach pomiędzy ludnością żydowską a niemiecką świadczy między innymi udział tych ostatnich w zabawach, które odbywały się po spotkaniach *Deutschtumsbundu*¹¹¹. Dlatego tuż po wojnie Żydzi razem z Niemcami opuszczali tereny przyznane Polsce. W 1921 roku Wejherowo zamieszkiwały już tylko 62 osoby wyznania mojżeszowego¹¹². W trzydziestych latach, z racji ograniczeń meldunkowych w Gdyni, w Wejherowie wynajmowali mieszkania Żydzi prowadzący interesy w Gdyni, nad czym ubolewała lokalna prasa¹¹³.

Niewykluczone, że kilku spośród obywateli wyznania mojżeszowego mieszkających w Wejherowie uważało się nie tylko za Żydów, ale także za Polaków¹¹⁴. W opiniach polskich urzędników sporadycznie pojawiają się Żydzi identyfikujący się z polskością, jak Moryc Ickowicz z Wejherowa „narodowości polskiej i przychylny w życiu społecznym do polskości”¹¹⁵.

Wspólnota nie posiadała swojego rabina, jedynie kantora prowadzącego modlitwy w synagodze.

Polska społeczność miasta była niechętna Żydom. Zdecydowanie antyżydowski charakter miały zarówno „Gazeta Kaszubska”, jak i „Klëka”, ale nawet na łamach „Rodziny Kaszubskiej” nietrudno odnaleźć podobne nastroje¹¹⁶. „Klëka” chętnie odwoływała się do koncepcji rzekomej przewrotności żydowskiej, spisku wolnomularskiego, Protokołów Mędrców Syjonu i żydobolszewizmu¹¹⁷. Wnioskując z tonu wypowiedzi dziennikarzy zawartych w materiałach źródłowych,¹¹⁸ można jedynie domyślać się,

¹⁰⁵ M. Kurpiewski, *Historia wspólnoty ewangelickiej w Wejherowie i jej cmentarza w latach 1643–1951*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” vol. VII (2013), s. 95.

¹⁰⁶ Zob. E. Lindner, *Patriotismus deutscher Juden von der napoleonischen Ära bis zum Kaiserreich. Zwischen korporativem Loyalismus und individueller deutsch-jüdischer Identität*, Frankfurt 1997.

¹⁰⁷ Zob. J. Drozd, *Spoleczność żydowska Gdyni w okresie międzywojennym*, Gdynia 2007, s. 27.

¹⁰⁸ Zob. J. Drozd, *Spoleczność żydowska w Wejherowie*, <http://gdansk.jewish.org.pl> (dostęp: 18.01.2017 r.).

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 30–32.

¹¹⁰ Może o tym świadczyć fakt, że jego nauczyciele uczyli także religii. Zob. np. *Bericht über das Königliche Gymnasium zu Neustadt in Westpreussen von Ostern 1899 bis dahin 1900*, s. 2.

¹¹¹ APGdy 212/3249, *Pismo Komendy Policji Państwowej w Wejherowie do Starostwa w Wejherowie*, Wejherowo 13 VII 1922 r., k. 12.

¹¹² Zob. J. Drozd, *Spoleczność Żydowska w Gdyni*, s. 37.

¹¹³ „Klëka” 15 XI 1938, nr 21; „Klëka” 4 XII 1938 nr 22.

¹¹⁴ W jednym z przedwojennych naukowych opracowań pojawia się następująca opinia na temat tożsamości żydowskiej na Pomorzu: „Dziwną jest nawet rzeczą, że żydzi na Pomorzu uważają się pod względem narodowościowym albo za Polaków, albo za Niemców.” J. Borowik, *Problem narodowościowy na Pomorzu: protokół obrad oraz referaty naukowe wygłoszone na II Naukowym Zjeździe Pomoroznawczym, odbytym dnia 3 maja 1931 roku w Toruniu*, Toruń, 1931, s. 22.

¹¹⁵ APGdy 212/79, *Pismo Starosty Morskiego do Starosty Powiatowego w Kartuzach*, 2 IX 1934 r., k. 11.

¹¹⁶ Zob. np. „Rodzina Kaszubska” 24 I 1925, nr 4.

¹¹⁷ Zob. np. „Klëka” 22 I 1939, nr 3.

¹¹⁸ Na przykład Żydzi określani są mianem „plagi żydowskiej”, „szarańczy”. Zob. „Gazeta Kaszubska” 23 II 1926, nr 23.

z jaką wrogością stykała się nieliczna ludność żydowska miasta¹¹⁹. Władze miasta podejmowały jednak pewne działania mające na celu ochronę ludności żydowskiej przed gospodarczym antysemityzmem¹²⁰. Sporadycznie również państwo powstrzymywało ataki prasy na Żydów, jak w roku 1935, kiedy Sąd Grodzki w Wejherowie pod przewodnictwem sędziego Edwarda Knapika¹²¹ uznał, że jeden z artykułów może wywołać niepokoje publiczne (art. 170 k.k.) i wstrzymał cały nakład „Gazety Kaszubskiej” i „Gazety Gdyńskiej”¹²².

W 1932 r. doszło do połączenia gmin wyznaniowych puckiej, wejherowskiej, kartuskiej i kościerskiej w jedną wspólną jednostkę. W siedmioosobowym zarządzie aż sześć osób pochodziło z Wejherowa, w tym prezes gminy Brunon Rosenthal, właściciel fabryki wódek i likierów¹²³.

W Wejherowie działał lokalny komitet Funduszu Palestyńskiego – *Keren Kayameth Le-Israel* zbierający środki na emigrację Żydów do brytyjskiego Mandatu Palestyny¹²⁴.

II wojna światowa stanowiła początek końca dziejów społeczności żydowskiej w Wejherowie. Niemcy po wkroczeniu do miasta aresztowali nielicznych żydowskich mieszkańców, po czym zburzyli wejherowską synagogę¹²⁵.

W Wejherowie sporadycznie pojawiali się także Cyganie. „Dziennik Pomorski” wspomina historię uroczystego pogrzebu cygańskiego, jaki odbył się w roku 1932 na cmentarzu katolickim¹²⁶.

Społeczno-kulturowe życie miasta

Mieszkańcy międzywojennego Wejherowa bardzo angażowali się w działalność kulturalną i społeczną. Aktywność ta stanowiła rodzaj „odreagowania” na dyskryminację kultury polskiej w czasach „bismarckowskich”, a także późniejszych. Po 1920 r. powstało kilkadziesiąt organizacji społecznych i kulturalnych: Towarzystwo Czytelni Ludowych¹²⁷, oddział Związku Urzędników Państwowych i Komunalnych, Towarzystwo Przyjaciół Rybaków Morskich, wyjątkowo aktywne Towarzystwo Powstańców i Wojaków, Towarzystwo Sportowe „Kaszubia”, gdzie działała jedna z sióstr Panek, Towarzystwo „Dzieci Marji”¹²⁸ oraz wiele innych towarzystw¹²⁹.

¹¹⁹ Zob. np. „Słowo Pomorskie” 5 I 1939, nr 4.

¹²⁰ Zob. „Klęka” 25 I 1938, nr 2. Trudno określić, jak bardzo skuteczne były to działania. „Gazeta Kościerska” odnotowuje jednak z wyraźnym zadowoleniem, że w Wejherowie w październiku (1936 r.) odbył się pierwszy jarmark bez obecności Żydów. Zob. „Gazeta Kościerska” 10 X 1936, nr 122.

¹²¹ Sędzia Edward Knapik z Pucka został później zamordowany w Piaśnicy.

¹²² APGdy 212/73, *Starostwo Morskie w Wejherowie*, k. 45.

¹²³ E. Dangendorf, A. Hoja, S. Zollhauser, op. cit., s. 98, 100.

¹²⁴ Zob. J. Drozd, *Społeczność żydowska Gdyni*, s. 41.

¹²⁵ E. Dangendorf, A. Hoja, S. Zollhauser, op. cit., s. 100.

¹²⁶ „Dziennik Pomorski” 1932, nr 278.

¹²⁷ W październiku 1936 r. towarzystwo zorganizowało wystawę książki w Wejherowie z działami tematycznymi poświęconymi morzu, kulturze kaszubskiej, niepodległości i Gdańskowi, literaturze polskiej. Zob. „Kaszuby” 17 X 1936, nr 10. Zachowała się fotografia Biblioteki Czytelni Ludowych w Wejherowie. Narodowe Archiwum Cyfrowe, 1-K-684, Biblioteka Towarzystwa Czytelni Ludowych w Wejherowie – wygląd zewnętrzny. <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/18089/1911b39b327f2161a6e79469af254fc6/> (dostęp: 28.12.2016).

¹²⁸ Towarzystwo to urządzało m.in. przedstawienia amatorskie na cele charytatywne. Zob. „Gazeta Kaszubska” 11 X 1924, nr 122.

¹²⁹ Jak np.: Związek Oficerów Rezerwy, Towarzystwo Restauratorów, Związek Nauczycielstwa Polskiego, Stowarzyszenie Urzędników Sądowych, Towarzystwo Właścicieli Nieruchomości, Związek Inwalidów Wojennych, Towarzystwo Pań Miłosierdzia im. św. Wincentego á Paulo, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet, Towarzystwo Polskiego Czerwonego Krzyża. Zob. B. Breza, op. cit., s. 295–297.

W Wejherowie działało także, i to już od roku 1836, Bractwo Kurkowe (do 1920 *Neustädter Schützengilde*)¹³⁰. W jego skład wchodził Polacy i Niemcy traktowani zresztą na równi, gdyż bractwo było z zasady apolityczne. W trakcie wojny wielu z polskich członków bractwa zostało zamordowanych. Zamordowano między innymi króla kurkowego z roku 1937 B. Guzińskiego¹³¹. Niektórzy z polskich członków bractwa przyłączyli się do pomorskiego ruchu oporu, podczas gdy wielu Niemców zaangażowało się w działalność organizacji hitlerowskich¹³².

Miasto posiadało trzy stałe linie autobusowe: do Oliwy, Karwii i Kartuz¹³³.

W Wejherowie znajdowały się dwa kinematografy, aparaty do realizacji i wyświetlania filmów¹³⁴. Miasto było także znaczącym regionalnym ośrodkiem muzycznym. Ustawodawstwo pruskie nie sprzyjało powstawaniu polskich towarzystw śpiewaczych, ale nie było w stanie temu skutecznie zapobiec. Dlatego nawet w okresie zaborów w Wejherowie istniały towarzystwa prowadzące lekcje śpiewu, urządzające koncerty, a nawet udzielające lekcji języka polskiego.

Działy tu cztery chóry: „Harmonia”¹³⁵, „Lutnia”, „św. Cecylii”¹³⁶ oraz „Chór Kościelny”. Były one zrzeszone w V Kaszubskim Okręgu Pomorskim Związku Kół Śpiewaczych. W latach trzydziestych chóry „Harmonia”, „Lutnia” i „św. Cecylii” połączyły się w Zjednoczone Chóry Śpiewacze. Były to osiągające znaczące sukcesy zespoły amatorskie. Wyrazem tego było zdobycie trzy razy z rzędu w latach 1932–1936 „Złotej Liry”. Zjazdy związku muzycznego odbywały się w mieście sześciokrotnie¹³⁷. Podczas Okręgowego Zjazdu Kół Śpiewaczych 20 maja 1922 r. odbyło się poświęcenie sztandaru koła „Lutnia”¹³⁸.

W mieście istniało kilka orkiestr smyczkowych i dętych, samodzielnych bądź wyodrębnionych w różnych organizacjach i instytucjach. Do znanych kapelmistrzów należał Alfons Pater¹³⁹. W 1932 r. założono Towarzystwo Muzyczne, które wykazywało się sporą aktywnością. W mieście działał kompozytor E. Więcka (wydał w 1930 r. marsz „Nasze Kaszuby”). W latach 1932–1934 odbyło się 80 imprez o charakterze muzycznym¹⁴⁰. Zyski z niektórych koncertów przeznaczone były na cele charytatywne, jak np. pomoc najuboższym uczniom Seminarium Nauczycielskiego¹⁴¹.

W 1925 r. magistrat miasta jako członek zbiorowy przystąpił do Towarzystwa Miłośników Sceny. Na lata trzydzieste przypada czas powstawania coraz bardziej profesjonalnych i lepszych zespołów teatralnych, jak choćby: „Zespół Kaszubski” Pawła Szefki (1933), Kaszubski Teatr Ludowy im. dr. A. Majkowskiego K. Ponki (1935) czy Teatr Kaszubski im. Jarosza Derdowskiego (1935–1939)¹⁴². W roku 1937 Teatr Kaszubski wystawił „Jakóba Wejhera” częściowo w gwarze kaszubskiej¹⁴³.

¹³⁰ J. Grochowska, B. Breza, M. Stażewski, *Kurkowe Bractwo Strzeleckie w Wejherowie, historia i współczesność*, Wejherowo 2004, s.11.

¹³¹ *Ibidem*, s. 101.

¹³² *Ibidem*, s. 101–102.

¹³³ APGdy 212/73, *Starostwo Morskie w Wejherowie*, k. 6.

¹³⁴ *Handel Pomorski w 10-lecie Związku Towarzystw Kupieckich na Pomorzu 1919–1929*, Toruń 1929, s. 153,

¹³⁵ Chór ten śpiewał m. in. na pogrzebie Mariana Roszczynialskiego (ojca prałata Edmunda), który odbył się w 1937 r. Zob. „Przyjaciel Ludu Kaszubskiego” 15 II 1937, nr 4.

¹³⁶ W okresie międzywojennym w Wejherowie istniał zarówno polski, jak i niemiecki chór „św. Cecylii”.

¹³⁷ W latach: 1922, 1925, 1930, 1932, 1934, 1939. Zob. B. Breza, op. cit., s.300–304.

¹³⁸ APGdy 212/73, *Starostwo Morskie w Wejherowie*, k. 25–28.

¹³⁹ B. Breza, op. cit., s. 303.

¹⁴⁰ *Ibidem*, s. 300–304.

¹⁴¹ Zob. „Gazeta Kaszubska” 23 I 1926, nr 10.

¹⁴² B. Breza, op. cit., s. 304–305; *Wejherowo*, w: R. Ostrowska, I. Trojanowska, *Bedeker Kaszubski*, Gdańsk 1978, s. 451. Przynajmniej niektóre z przedstawień teatralnych odbywały się w sali teatralnej hotelu Leona Prusińskiego. Zob. „Słowo Pomorskie” 12 I 1936, nr 9. Teatr wystawiał wiele regionalnych sztuk kaszubskich. Zob. „Kaszuby” 21 XI 1936, nr 11.

¹⁴³ APGdy 212/39, *Starostwo Morskie w Wejherowie*, k. 2.

Z tonu prasy można odnieść wrażenie, że popularność teatru jako rozrywki pozostawiała wciąż wiele do życzenia w latach poprzedzających wojnę¹⁴⁴, chociaż niektóre przedstawienia, jak np. „Jasełka Kaszubskie” gromadziły sporą publiczność¹⁴⁵.

W gimnazjum wejherowskim uczył się najwybitniejszy kaszubski dramatopisarz, ks. Bernard Sychta (1907–1982), który w 1925 r. napisał sztukę w języku kaszubskim „Szopka kaszubska”¹⁴⁶.

W Wejherowie wychodziła „Gazeta Kaszubska” (1922–1939)¹⁴⁷, „Klëka” (1937–1939)¹⁴⁸, a także „Gazeta Morska”¹⁴⁹. „Gazeta Kaszubska” była znaczącą polską gazetą o endeckim obliczu politycznym. Jej redaktor Czesław Buksakowski został później jedną z ofiar hitlerowskiego ludobójstwa w Piaśnicy¹⁵⁰. Dwutygodnik, a później tygodnik¹⁵¹ „Klëka” był redagowany przez pracownika magistratu Franciszka Schroedera¹⁵². „Klëka” podkreślała kaszubskie odrębności językowe i kulturowe, opisywała obrzędy, postulowała zwiększenie wpływów Kaszubów na stanowiska samorządowe i rządowe oraz wskazywała na antypolską działalność niemiecką, a także prześladowania spadające na Kościół rzymsko-katolicki w obrębie Rzeszy i Wolnego Miasta Gdańska. W gazecie publikowano fragmenty powieści, a także informacje o wydarzeniach kulturalnych w Wejherowie i okolicy. Do pozytywnych aspektów należy zaliczyć potępienie idei rasistowskich na jej łamach¹⁵³. Niestety, pismo nie pozostawało wolne od akcentów antysemickich¹⁵⁴, zaś powracające chrześcijańskie nawoływania do pomocy bliźnim traktowane były wyjątkowo redukcyjnie, z uznaniem za bliźnich przede wszystkim Polaków i katolików¹⁵⁵. Artykuły w czasopiśmie były publikowane zarówno w języku polskim, jak i kaszubskim. Pismo osiągnęło nakład tysiąca egzemplarzy. Od 1936 r. do 1938 r. wydawano w Wejherowie w języku kaszubskim dwutygodnik „Przyjaciel Ludu Kaszubskiego”¹⁵⁶. Można przypuszczać, że nie cieszyło się ono wielką popularnością. W 1928 r. wychodziła mutacja pisma „Gazeta Gdyńska” i dodatki „Rodzina Kaszubska”, „Rolnik” oraz skierowany do katolików „Wejherowski Kalendarz Mariański”. Wydawano jeszcze szereg mniejszych gazet, ale w małym nakładzie, jak np. sanacyjny „Dzień Kaszubski” (1931) (tysiąc egzemplarzy)¹⁵⁷. Uczniowie Państwowego Gimnazjum i Liceum im. Króla Jana Sobieskiego wydawali swój własny miesięcznik o nazwie „Świt”, na którego łamach młodzież nie stroniła od podejmowania bieżących zagadnień politycznych i gospodarczych, jak np. kwestia uczynienia Polski państwem kolonialnym czy zagrożenie ze strony Niemiec¹⁵⁸. Uczniom udało się nawet przekonać pisarza Jerzego Bandrowskiego, aby z okazji swojego pobytu w mieście

¹⁴⁴ „Klëka” pisze: „Do społeczeństwa wejherowskiego żywimy żal, iż w pełni zrozumieć nie może dotychczas dobrodziejstwa istnienia teatru w mieście naszym i frekwencją swoją nie popiera jego przedstawień tak jak na to zasługuje.” „Klëka” 25 XII 1938, nr 23, 1939, nr 3.

¹⁴⁵ Zob. „Słowo Pomorskie” 12 I 1936, nr 9; „Kaszuby” 25 I 1936, nr 1.

¹⁴⁶ M. Hierowska, *Teatr amatorski w Wejherowie*, s. 97, (praca w maszynopisie). B. Breza, op. cit., s. 307.

¹⁴⁷ Redakcja pisma mieściła się przy Placu Wejhera 11.

¹⁴⁸ *Wejherowo*, w: R. Ostrowska, I. Trojanowska, *Bedeker Kaszubski*, Gdańsk 1978, s. 451.

¹⁴⁹ Jej redaktorem był Stefan Rutkowski. APGdy 212/73, *Starostwo Morskie w Wejherowie*, k. 38.

¹⁵⁰ B. Bojarska, *Piaśnica. Miejsce Martyrologii i Pamięci, Z badań nad zbrodniami hitlerowskimi na Pomorzu*, Wejherowo 2009, s. 117.

¹⁵¹ Od roku 1939 pismo stało się tygodnikiem.

¹⁵² Redakcja mieściła się na ulicy Wałowej 26 i ul. Sobieskiego 65.

¹⁵³ „Klëka” 1 XI 1938, nr 20.

¹⁵⁴ Zob. np. „Klëka” 22 I 1939, nr 3.

¹⁵⁵ Społeczna idea pisma zawierała się w postulatcie: „Wyrugować w naszym regionie, jak w ogóle w Polsce, cały element mniejszościowy z wszystkich dziedzin życia narodowego.”

¹⁵⁶ Pierwsza seria tego dwutygodnika wychodziła w Kartuzach. Wejherowskiego „Przyjaciela Ludu Kaszubskiego” wydawał działacz i członek zarządu wejherowskiego oddziału Deutsche Vereinigung Jan Glock. Zob. „Kaszuby” 18 VII 1936, nr 7.

¹⁵⁷ B. Breza, op. cit., s. 307–310.

¹⁵⁸ Zob. „Świt” 4 IV 1939, nr 5.

napisał opowiadanie „Radza z Wejherowa”¹⁵⁹, w którym autor w barwny sposób naszkicował „życie” kolonialnego sklepu usytuowanego na wejherowskim rynku¹⁶⁰. „Świt” rozchodził się w liczbie 250 egzemplarzy.

W 1939 r. z biblioteki publicznej korzystało 456 czytelników¹⁶¹. Aktywnie działała również biblioteka Towarzystwa Czytelni Ludowych, która w przeddzień wybuchu wojny liczyła 4200 książek¹⁶². W klubie Rodziny Urzędniczej urządzano wystawy malarzom pochodzącym z Wybrzeża i Kaszub.

W Wejherowie istniała także Drukarnia Alfonsa Patera, spod której czcionek wyszło wiele znaczących prac dotyczących Kaszub¹⁶³.

Warto też wspomnieć postać Pawła Szeferki, pochodzącego z Wejherowa wybitnego znawcy muzyki kaszubskiej i tańca, który w roku 1936 wraz ze Zbigniewem Madejskim wydał zbiór pieśni i tańców północnych Kaszubów wliczając w to pieśni rybackie, a także oryginalne tańce kaszubskie, takie jak: „koseder”, „dżek”, „szeper”¹⁶⁴.

W pierwszych latach po I wojnie światowej w Wejherowie dominowała miejscowa ludność kaszubska. Do miasta napływali jednak również Polacy z innych części kraju, co niekiedy prowadziło do zadrażnień między tymi dwiema grupami. Zauważalna integracja dokonała się dopiero w ostatnich latach niepodległości¹⁶⁵.

¹⁵⁹ *Ibidem*.

¹⁶⁰ O wizycie Bandrowskiego w mieście pisze także „Klëka” 15 I 1939, nr 2.

¹⁶¹ B. Breza, op. cit., s. 312. Mieściła się ona przy ulicy Sobieskiego 71. „Klëka” 25 XII 1938, nr 23.

¹⁶² Zob. „Klëka” 15 I 1938, nr 2.

¹⁶³ Zob. „Kaszuby” 21 XI 1936, nr 11.

¹⁶⁴ Zob. „Kaszuby” 10 V 1936, nr 5.

¹⁶⁵ Zob. D. Steyer, op. cit., s. 164.

Villa Musica. Dzieje obiektu i koleje losu jego mieszkańców

Po krótkim wstępie omawiającym pobieżnie funkcjonowanie miasta w okresie międzywojennym skoncentrujemy się teraz na historii tytułowego budynku, zamieszkujących go ludziach oraz ich dokonaniach.

Mieszkańcy domu w okresie międzywojennym

Franciszek Panek (1858–1931)

Budowniczy tytułowej willi, Doktor Franciszek (Franz) Panek, urodził się w Lidzbarku (niem. Lautenburg) niedaleko Działdowa 31 sierpnia 1858 r. Jego matka, Apolonia, pochodziła z Radzyna Chełmińskiego (niem. Rehden). Franciszek skończył gimnazjum w Nowym Mieście Lubawskim i Chojnicach. Medycynę studiował w Berlinie i Monachium. W czasie studiów działał w zarządzie Bratniej Pomocy Studentów¹⁶⁶.

W Kartuzach odbył pierwszą praktykę lekarską. Od roku 1887¹⁶⁷ przebywał w Wejherowie, gdzie pełnił liczne funkcje. Był między innymi naczelnym lekarzem¹⁶⁸ Kasy Chorych na powiat morski

¹⁶⁶ R. Osowicka, *Bedecker wejherowski*, Gdańsk 2002, s. 248.

¹⁶⁷ Regina Osowicka podaje błędnie rok 1888. Jednak w aktach miasta zachowała się informacja o zarejestrowaniu doktora Panka w Wejherowie. Figuruje on tam jako Franz Pannek urodzony w Lautenburgu (Lidzbark), który przybył do Neustadt in Westpr. (Wejherowa) z Carthaus (Kartuzy). Zameldowany został 07.10.1887 r. Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej APG) 530/363, *Einwohner-Melde-Register für die Stadt Neustadt Westpreussen*, brak paginacji.

¹⁶⁸ Franciszek Panek nie był oczywiście jedynym lekarzem w Wejherowie. W 1926 r. w sumie było sześciu lekarzy: Stanisław Bubrowski, Antoni Janowitz, Antoni Sokołowski, Leon Spors i Stanisław Traper, zob. B. Breza, op. cit., s. 265.

oraz długoletnim naczelnym lekarzem i członkiem Kuratorium Szpitala¹⁶⁹ pw. Najświętszej Marii Panny¹⁷⁰. W statucie szpitala zapisano w punkcie 6.: „Odpowiedzialnym kierownikiem szpitala jest oprócz wymienionego Kuratorjum, Naczelnny Lekarz i Dyrektor szpitala p. Radca Dr. panek [sic!]”¹⁷¹.

W czasie Wielkiej Wojny Panek służył jako lekarz wojskowy w stopniu majora¹⁷². Kierował wojskowym lazaretem, który mieścił się w gmachu seminarium nauczycielskiego. Służył opieką lekarską w obozie jeńców rosyjskich. Zapewniał darmową opiekę medyczną najuboższym. Franciszek Panek był oddany sprawie polskiej i w roku 1919 wymieniono go w „Wykazie mężów zaufania celem współdziałania w przejęciu administracji miejskiej” z rąk pruskich władz¹⁷³, zaś na początku roku 1920 na łamach „Gazety Gdańskiej” w imieniu Zarządu Towarzystwa Czerwonego Krzyża osobiście prosił o dobrowolne datki, zwłaszcza żywności, aby godnie przyjąć wojsko polskie¹⁷⁴. Zasługi Franciszka Panka w tym względzie podkreślały już po jego śmierci władze miasta¹⁷⁵.

Po 1920 r. nadal działał na rzecz miasta Wejherowa. Był pierwszym przewodniczącym Rady Miejskiej¹⁷⁶. Funkcję tę sprawował przez cztery lata. Doktor zasiadał w Radzie Ludowej i innych organizacjach¹⁷⁷. W Radzie Miejskiej Franciszek Panek reprezentował partię Chrześcijańskie Narodowe Stronnictwo Pracy¹⁷⁸.

Doktor Panek założył miejscowy oddział Polskiego Czerwonego Krzyża. Bezpлатnie świadczył opiekę medyczną pensjonariuszom szpitala-przytułku, który mieścił się w domku obok kościoła farnego¹⁷⁹.

Był chirurgiem, internistą i ginekologiem, ciesząc się opinią znakomitego specjalisty¹⁸⁰. Przez czterdzieści lat pełnił funkcję dyrektora szpitala w Wejherowie¹⁸¹.

Franciszek Panek został 10 kwietnia 1922 r. udziałowcem towarzystwa „»Gazeta Kaszubska«. Drukarnia i Wydawnictwo. Spółka Akcyjna w Wejherowie”. Towarzystwo posiadało kapitał zakładowy w wysokości 5 mln marek. Udziałowcami również byli m.in.: starosta pucki Bolesław Lipski, starosta wejherowski dr Stanisław Chmielecki, księża Walenty Dąbrowski i Edmund Roszczynialski, kupiec Antoni Miotk, Leon Prusiński¹⁸². Spółka ta uległa później przekształceniu w „Drukarnię Kaszubską”. Na liście jej udziałowców z roku 1928 figuruje Franciszek Panek z akcjami wartości 120 zł. (12 akcji po 10 zł.)¹⁸³.

¹⁶⁹ Na czele kuratorium Szpitala NMP zawsze stał proboszcz katolicki. W skład kuratorium szpitala na ogół wchodził szpitalny lekarz i przedstawiciel miejscowej społeczności. W 1920 r. byli to ks. W. Dąbrowski, F. Panek i kupiec K. Lemka, zob. B. Breza, op. cit., s. 268.

¹⁷⁰ R. Osowicka, *Bedeker wejherowski*, s. 248.

¹⁷¹ Dom Zakonny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo w Wejherowie, brak sygnatury, *Statut Szpitala Najśw. Marji Panny w Wejherowie*, brak paginacji.

¹⁷² R. Osowicka, *Bedeker wejherowski*, s. 248.

¹⁷³ J. Borzyszkowski, op. cit., s. 232–236.

¹⁷⁴ „Gazeta Gdańska” 25 I 1920, nr 20.

¹⁷⁵ APG 530/448, *Uroczyste Posiedzenie Rady Miejskiej odbyte w dniu 9 lutego 1935 r.*, k. 5.

¹⁷⁶ B. Breza, op. cit., s. 273, 275–276; APG 530/18, *Pierwsze posiedzenie Rady Miejskiej w roku 1923*, k. 60–66.

¹⁷⁷ R. Osowicka, *Bedeker wejherowski*, s. 248.

¹⁷⁸ B. Breza, op. cit., s. 276.

¹⁷⁹ R. Osowicka, *Bedeker wejherowski*, s. 248.

¹⁸⁰ „Dziennik Bałtycki” 5 X 2012 r.

¹⁸¹ Informacja z pisma sporządzonego przez Zofię Ostrowską wraz z synem Krzysztofem Ostrowskim do Prezydenta Miasta Wejherowa, dotyczącego zbycia nieruchomości, z dnia 12 października 2011 r., przekazanego do Urzędu Miasta w Wejherowie.

¹⁸² O. Podolska, *Kalendarium życia kulturalnego i literackiego Wejherowa w dwudziestolecie międzywojennym*, Wejherowo 2010, s. 32.

¹⁸³ Całkowita wartość wszystkich akcji wynosiła 78700 złotych. Zob. APGdy 212/74, *Starostwo Morskie w Wejherowie*, k. 69.

Świadectwo urodzenia i chrztu
Attestatio natiuitatis et baptismi

12

41

Dziecka nazwisko i imię
Infantis cognomen et nomen *Franciszek Panek*

Ojca nazwisko, imię, stan
Patris cognomen, nomen, status *Jakob Panek*

Matki nazwisko rodowe i imię
Matris cognomen et nomen *Kaźmierzka*

Urodzenia dzień, miesiąc, rok
Natiuitatis dies, mensis, annus *31. sierpnia 1858* 19 słowami: rok *tytuł*
litteris: annus

osiemset pięćdziesiąt osm

Miejscowość urodzenia
Locus natiuitatis *Lidzbark* powiat *Lidzbark*
districtus

Chrztu dzień, miesiąc, rok
Baptismi dies, mensis, annus *19. grudnia 1858*

Uwagi (Can. 470 § 2)
Adnotationes

Za zgodność świadectwa powyższego z księgą chrztów
In quorum fidei
Lidzbark, dnia *29. grudnia* 19*35*
die

poczta
Statio postalis
L. S.

Proboszcz parafji rzym.-katolickiej
Parochus Ecclesiae Rom.-catholicae
K. Kłak
proboszcz

DEKRET I KSIĘGARNIA
ST. Z. DR. W. W. W.

Świadectwo urodzenia i chrztu Franciszka Panka. Data wystawienia w Lidzbarku z 29 Grudnia 1935 r. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Zdjęcie portretowe doktora Franciszka Panka w stroju oficerskim z zakładu fotograficznego Leipziger. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Dr Franciszek Panek w towarzystwie dwóch kolegów lekarzy. Doktor Panek pierwszy od lewej. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Dr Franciszek Panek na zdjęciu portretowym. Zdjęcie wykonano w studiu fotograficznym w Gdańsku. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Dr Franciszek Panek (w środku) i jego córka Maria (po prawej stronie doktora) w otoczeniu żołnierzy podczas I wojny światowej. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Dr Franciszek Panek w mundurze armii Cesarstwa Niemiec w roku 1916 w Wejherowie. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Dr Franciszek Panek na krześle w ogrodzie w otoczeniu córek, prawdopodobnie w roku 1916. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Dr Franciszek Panek (trzeci od lewej) z córką Marią (pierwsza od lewej) nad wodą w towarzystwie oficerów Cesarstwa Niemiec. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Dr Franciszek Panek (siedzi w środku z laską) z córkami: Kazimierą (stoi pierwsza od lewej) i Marią (siedzi druga od prawej) w towarzystwie żołnierzy Cesarstwa Niemiec. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Dr Franciszek Panek (pierwszy od lewej w dolnym rzędzie) z córką Marią w otoczeniu pięciu niemieckich wojskowych w ogrodzie. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

W 1923 r. Franciszek Panek wraz z córką Stanisławą zasiadał w Komitecie obchodów rocznicy Komisji Edukacji Narodowej, w składzie którego byli także: dr Stanisław Chmielecki, ks. Walenty Dąbrowski, burmistrz Władysław Kruczyński, ks. Bolesław Partyka, ks. Edmund Roszczynialski, kupcy Jan Kwiatkowski, Józef Magnus, Scheiba, inspektor Juliusz Rutendorff-Przewoski, dyrektor Andrzej Wyka, Maria Wernerówna, redaktor Stanisław Majerowski, prof. Aleksandra Stala, dyrektor Leonard Retzlaff, naczelnik sądu Biliński, nadleśniczy Gottwaldt, Wojciech Wojczyński i prof. Michał Urbanek¹⁸⁴.

Franciszek Panek przez wiele lat mieszkał w rynku pod numerem 17. W 1926 r. rozpoczął budowę domu przy Szosie Krokowskiej 31 (obecnie ul. Ofiar Piaśnicy 6)¹⁸⁵ najprawdopodobniej wzorując się na willi „Milusin” w Sulejówku należącej do Marszałka Józefa Piłsudskiego¹⁸⁶.

Warto nadmienić, że miasto przeznaczyło teren dzielnicy po obu stronach Szosy Krokowskiej dla nowego budownictwa mieszkalnego celem zaspokojenia ambicji mieszkaniowych kształtującej się ówczesnej polskiej elity intelektualnej i społecznej. Tereny te należały kiedyś do hrabiego H. Keyserkingka. Franciszek Panek zbudował swój dom jako jeden z pierwszych¹⁸⁷. W Aktach Magistratu miasta Wejherowa pierwsze wzmianki o budowie domu przy Szosie Krokowskiej 31 pojawiają się 21 sierpnia 1926 r. w formie prośby o wydanie zaświadczenia o wartości robót. Koszty te wyceniono na 11 000 złotych. Jednak w późniejszych dokumentach kwota ta wzrasta do 25 000 (9 XI) i 30 000 złotych (23 XI)¹⁸⁸. Wspomniane pismo z 9 listopada 1926 r. wskazuje również na stan zaawansowania robót:

„Zaświadcza się niniejszym, że kwoty wykonywanych robót budowlanych przy budowie domu nr. 31 dla Pana Dr. Panka wynoszą co najmniej dwadzieścia pięć tysięcy. Dom ten jest gotowy w [słowo nieczytelne] stanie i dach jego pokryty jest dachówką”¹⁸⁹.

Magistrat na swoim 41. posiedzeniu w 1931 r. uchwalił, że część szosy Krokowskiej, która przebiega przez teren Urzędniczej Spółdzielni Mieszkaniowej Wejherowa, włączonej do miasta, ma przyjąć nazwę ulicy Prezydenta Wilsona¹⁹⁰, a Rada Miejska jednogłośnie poparła ten pomysł¹⁹¹.

Zdaniem Agnieszki Gumińskiej, pracownika z Biura Edukacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku, willa odgrywała rolę salonu muzyczno-literackiego, w którym spotykała się polska inteligencja oraz działacze społeczni¹⁹².

Działalność doktora Panka została doceniona przez lokalną społeczność. W sali Hotelu Prusińskiego¹⁹³ 13 lutego 1927 r. został on udekorowany przez ks. prałata Roszczynialskiego papieskim orderem św. Sylwestra „w uznaniu zasług, położonych około sprawy katolickiej”¹⁹⁴. Za zasługi dla miasta i powiatu Franciszek Panek został oznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Polonia Restituta¹⁹⁵. Otrzymał również tytuł honorowego obywatela Wejherowa¹⁹⁶.

¹⁸⁴ O. Podolska, op. cit., s. 41.

¹⁸⁵ R. Osowicka, *Bedeker wejherowski*, s. 248.

¹⁸⁶ Eadem, *Wejherowskie powązki*, Wejherowo 2014, s. 63.

¹⁸⁷ B. Breza, op. cit., s. 257–258.

¹⁸⁸ APG 530/245, *Akta Magistratu miasta Wejherowa dotyczące Komitetu Rozbudowy Miasta*, k. 25–36.

¹⁸⁹ APG 530/245, *Akta Magistratu miasta Wejherowa dotyczące Komitetu Rozbudowy Miasta*, k. 31–32.

¹⁹⁰ APG 530/21, *Posiedzenie 41 w roku 1931. Działo się w Wejherowie dnia 7 VII 1931 r.*, k. 445.

¹⁹¹ APG 530/19, *Posiedzenie 13-te Rady Miejskiej w roku 1931 działo się w Wejherowie 15 lipca 1931 roku*, k. 281.

¹⁹² A. Gumińska, *Śladami ofiar Piaśnicy w Wejherowie*, OBEP IPN, brak paginacji.

¹⁹³ Leon Prusiński (1907–1994) był działaczem społecznym i politycznym. Prusińscy zamieszkali w Wejherowie w 1922 r. Senior rodu – Leon kupił od Paula Gruhla (Grulla) hotel „*Danziger Hof*” wraz z restauracją i salą teatralną (posiadała 300 miejsc). Leon junior był radnym miejskim (1928–1939), zob. O. Podolska, *Kalendarium życia kulturalnego i literackiego Wejherowa w dwudziestoleciu międzywojennym*, Wejherowo 2010, s. 34.

¹⁹⁴ Zob. „*Gazeta Kaszubska*” 15 II 1927, nr 19. Por. R. Osowicka, *Bedeker wejherowski*, s. 248; O. Podolska, op. cit., s. 86.

¹⁹⁵ „*Dziennik Bałtycki*” 17 XI 1982 r.

¹⁹⁶ B. Breza, op. cit., s. 327, przypis 125.

„Gazeta Gdynska” 15 grudnia 1931 r. odnotowała, że dr Franciszek Panek zmarł 12 grudnia 1931 roku.¹⁹⁷ Pochowany został obok żony Antoniny z domu Szyszko¹⁹⁸.

Pismo „Słowo Pomorskie” pisało, że: „Kondukt żałobny nie miał końca. Wyróżniała się delegacja Towarzystwa Lekarzy Północnego Pomorza oraz chór męski „Harmonia”. Grały orkiestry: strażacka i gimnazjalna. Wśród licznych pocztów sztandarowych uwagę zwracał poczet korporacji „Rosevia”¹⁹⁹ przy Politechnice Gdańskiej²⁰⁰, której zmarły był filistrem²⁰¹. Trumna opasana była żółtobiałobrazową wstęgą korporacji. Pienia żałobne na farnym chórze wykonali uczniowie Seminarium Nauczycielskiego. Uroczystościom przewodził dziekan wejherowski”²⁰².

13 lipca 1933 r. Rada Miejska Wejherowa w uznaniu zasług Franciszka Panka zdecydowała się umieścić jego portret wraz z portretami innych byłych przewodniczących w Sali Rady Miejskiej²⁰³.

Okazały grób Franciszka Panka i jego żony Antoniny znajduje się na cmentarzu przy ul. 3 Maja, gdzie spoczywa również wielu innych zasłużonych Wejherowian.

Wizytówka dr. Franciszka Panka, lekarza sanitarnego. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Tarcza herbowa z cyrklem korporacji Rosevia, do której należał Franciszek Panek. Źródło: Wydruk komputerowy ze strony Archiwum Korporacyjnego.

¹⁹⁷ R. Osowicka, *Wejherowskie powązki*, Wejherowo 2014, s. 63; O. Podolska, op. cit., s. 147.

¹⁹⁸ Regina Osowicka pisze, że miała na imię Apolonia, mimo iż na zdjęciu nagrobka występuje imię Antonina. R. Osowicka, *Wejherowski powązki*, s. 63. Najprawdopodobniej doszło do pomyłki imion matki i żony Franciszka Panka. Antonina Panek zmarła 19 października 1918 r. podczas epidemii grypy. Muzeum Piaśnickie w Wejherowie. Brak sygnatury, *Życiorys Anny Katarzyńskiej z domu Panek*, brak daty i miejsca powstania, brak paginacji.

¹⁹⁹ Korporacja została założona w latach 1925–1926 w Gdańsku przez grupę byłych członków Korporacji Polski Związek Akademicki „Gedania”. Jej celem było krzewienie umiłowania wybrzeża i morza polskiego oraz propagowanie ich znaczenia dla państwa polskiego, a także obrona polskości na terenie Wolnego Miasta Gdańska i Kaszub poprzez prowadzenie działalności społeczno-kulturalnej. Barwami korporacji były: brąz, biel i złoto. Za dewizę członkowie przyjęli zawołanie *In mari salus Rei Publicae* („W morzu światłość Rzeczy Pospolitej”). Korporanci nosili czapki w kolorze brązowym. Korporacja należała do ogólnopolskiego Związku Polskich Korporacji Akademickich (1926), choć w latach 1934–1935 (1937?) pozostawała poza nim. Współpracowała (tzw. kartel) od 1926 r. z korporacją Masovia z Poznania. Liczyła około 120 osób. Wynika to z niekompletnej imiennej listy członków z lat 1925/1926–1939. Członkami honorowymi korporacji byli m.in.: Franciszek Fojut, Konstanty Jacynicz, Hilary Ewert-Krzemieniewski, Julian Rummel, Józef Unrug, Tadeusz Ziółkowski. Do członków zwyczajnych należeli m.in. prof. Jan Anioła (Akademia Górniczo-Hutnicza), Stefan Czarnecki, prof. Jerzy Doerffer (Politechnika Gdańska), Alfons Licznarski, doc. Kazimierz Marcolla (Politechnika Poznańska), doc. Aleksy Potocki (Politechnika Gdańska), Karol Ranoszek, doc. Andrzej Ulatowski (Politechnika Gdańska), Paweł Woyke (Gdańskie Koło Międzykorporacyjne). Zob. BPW, *Polska Korporacja Akademicka „Rosevia” przy Politechnice Gdańskiej*, w: *Encyklopedia Gdańska*, Gdańsk 2012, s. 812.

²⁰⁰ Właściwie powinno być Wyższa Szkoła Techniczna w Gdańsku (Technische Hochschule der Freien Stadt Danzig, 1921–1939, zob. MA, *Technische Hochschule Danzig*, w: *Encyklopedia Gdańska*, Gdańsk 2012, s. 1046–1048.

²⁰¹ Filister to członek korporacji, niebędący studentem. Zob. W. J. Muszyński, J. T. Persa, *II Rzeczpospolita korporancka. Działalność i oblicze ideowe*, „Glaukopis” 1 (2003), s. 7–60.

²⁰² R. Osowicka, *Bedecker wejherowski*, s. 248.

²⁰³ Zob. APG 530/19, *Posiedzenie 7-me Rady Miejskiej miasta Wejherowo w roku 1933*, k. 459.

Dr Franciszek Panek (pierwszy od lewej) z małżeństwem Nikleniewiczów. Rok 1926. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Dr Franciszek Panek z psami przed willą (marzec 1931 r.). Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Dr Franciszek Panek z córkami i zięciem Wacławem Katarzyńskim w domu. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

1^one posiedzenie Rady Miejskiej
w roku 1923

Terminowano w Wejherowie
dnia 31 go stycznia 1923

Obecni

a) jako delegaci Magistratu
pp. Burmistrz Brucyński, zastępca
burmistrza p. Ignacy Samulowski,
pp. Popiński, Michałowski

b) ze strony Radnych
pp. Fr. Janek, Schulz, Kostiniński,
Kroczynski, Papka, Frachotka,
Dobryński, Gajewski, Magnus,
Greczmiński, Harosta, ks. prof.
Pastyka, Tretkowski, Hopfmann,
Markowski, Mey

Nie stawili się:

a) z umiędziobieniem
pp. Majerowski, Klaukowski

b) bez umiędziobienia
pp. Labuda, Tokora, Regliński,
Schelba

Przewodniczącym Kieruje
przewodniczącym radca zarabia p. Fr.
Janek

Porządek obrad został przez
obok wymienione uchwały za-
łatwiony jak następuje:

Na wstępie posiedzenia uwzględniono
wniosek p. Schulza o zmianę
porządku obrad i postawiono punkt
2-ty na 5-ty i punkt 4-ty na 6-ty.

Punkt 1. i

Sprawozdanie
reczne o dya-
lalnoci Rady
Miejskiej w roku
1922

9. Przewodniczący p. Dr. Panek
wyla zebranie, winniąc pp.
członkom w roku bieżącym wiel-
kiej pomysłowości i miastu po-
nownego rozwoju i składa ob-
szersze sprawozdanie o działalności Rady
Miejskiej w roku ubiegłym

Następnie p. burmistrz (Przewodniczący)
w swym przemówieniu na pierw-
szym sejmowym posiedzeniu zwraca
pp. członkom Rady Miejskiej uwagę
na ważność i znaczenie zajmowa-
nego przez nich stanowiska w
Reprezentacji Miasta i przypomina
wzajemnym obowiązki na nich
ciążące, wyrażając nadzieję, że
nie będą się zwalocali wzajemnie
różnymi poglądami na interesy
miasta, lecz działali pod tym
względem jednorodnie o dobro
niezmiennego dobra miasta.

Punkt 2. i

Udzielenie
jednorazowej
zapomogi dla
Towarzystwa
Czytelni Ludowej
w Kijerowie

Do wysłuchania referatu Komisji
profesora Parubki Rada Miejska
przychyliła się do wniosku Magistra
z dn. 20-go stycznia b.r. i uchwała
jednogłośnie udzielenie jednoraz-
owej zapomogi w wysokości
50000,- pięćdziesięciu marek —
najmniej Towarzystwu Czytelni
Ludowej.

Punkt 3. i

Podwyższenie
ceny za gaz.

Tan burmistrz informuje Radę
Miejską o ponownych ogromnych
nieakborach w administracji ga-
zowni na skutek podrożenia
węgli oraz zwiększenia się innych

wypadków i domaga się od niej podwyższenia ceny za gaz. Rada p. Schulz projektuje przy tej okazji plan przyłączenia gazowni do kolejnego toru kolejowego, spodziewając się znacznego zmniejszenia się kosztów dostawy węgla, na co p. burmistrz skarnie gotowości, pogryźć w tej sprawie starania. Rada też pragnie przedłożyć na przyszłe posiedzenie zestawienie wszelkich kosztów zwrotki węgla w ubiegłym roku.

Uchwała.

Rada Miejska uchwała podwyższyć cenę za gaz porzeczny od 1-go lutego b.r. z 750- na 1200- tysięcy dwulic - marek od metra kubicznego.

Punkt 4 ty

Zakwaterowanie
uchwały ka-
zietrakii doły-
szkiej przed-
stawienia miernicy
z rzekni.

Rada Miejska uchwała jedno-
głośnie oddać miernicę z rzekni
miejskiej na rok bieżący najwięcej-
dającym Zakładowi Troszowemu
(dawnej Zakład Psychiatryczny)
za ofiarowaną cenę 225.000,- rub.

Punkt 5 ty

Unieważnienie

Podwyższenie
kary za ubój

Nagłośnienie wniosku o podwyższenie
kary za ubój w rzekni Rada
Miejska przyniósł i uchwała jedno-
głośnie podwyższenie tejże porzeczny
od dnia 1-go lutego b.r. o 150%
- sto pięćdziesiąt procent - oraz

upoważnia Magistrat względnie
p. burmistrza do zaopatrzenia
porozdzielnych porządku w górę.

Parrot Oly
Komunikaty
urzędowe.

a) Rada Miejska przyjmuje do
wiadomości zaaranżowanie
urządnika Kasowego p. Josefa
Grasa na jednoroczną służbę
próbną.

b) W nawiązaniu do poruszonej
na ubiegłym posiedzeniu sprawy
drogi cedrowej p. burmistrza
referuje, że Magistrat niema ani
słowiażku ani prawa opiekiowania
się drogą cedrową, gdyż ta sama
jest własnością hrabiego Keyserlingka,
na której spoczywa tylko obowiązek
utrzymania tej drogi przez państwo
co myśl zapisu założyciela Kaplic
co zaś Zarząd Kościelny reguluje.
Rada Miejska po wysłuchaniu jej-
wypisnego prosi Magistrat o komu-
nikowanie się z Zarządem
Kościelnym, aby tenże w tej sprawie
potrzebne kroki poczynił.

Parrot J. m.
Wybór Prezydium

1) Wybór przewodniczącego
Z oddanych 16 głosów otrzymał
p. Dr. Panek II, p. radca Filivinský J.
i p. Schulz 2 głosy.
Pan Dr. Panek zatem jest wybranym
i wybór przyjmuje.

2) Wybór zastępcy przewodniczącego
 Z oddanych 16 głosów otrzymał
 p. Schulz 14, p. Tretkowski 1 głos.
 1 kartka była próżna.
 Pan Schulz zatem jest wybranym
 i wybór przyjmuje.

3) Po dokonaniu powyższego wyboru
 zjawia się radny p. radca Jędruski

Wybór sekretarza

Z oddanych 17 głosów otrzymał
 p. Jędruski 14 " p. Kley 1,
 p. Magnus 1 i p. Markowski 1 głos.
 Pan Jędruski zatem jest wybranym
 i wybór przyjmuje.

4) Wybór zastępcy sekretarza

Z oddanych 16 głosów otrzymał
 p. Magnus 14 " p. Trzeciowski
 1 głos. 1 karta była próżna.
 Pan Magnus zatem jest wybranym
 i wybór przyjmuje.

Parti S. my
 sporawa uroko-
 mienna piekarni
 miejskiej.

Po ożywionej dyskusji Rada
 Miejska prosi Magistrat względnie
 p. burmistrza Trzecińskiego o

pozwolenie staran' stworzenia
spółdzielni, któraby uruchomiła
piekarnię ludową, dla zaspokajania
biedniejszej ludności w krajowy
chleb.

Uchwała

a) Rada Miejska uchwala jedno-
głośnie zaciągnąć dalszej po-
życzki w wysokości 50.000.000,- mk
- pięćdziesiąt milionów marek -
z Banku Komunalnych Das
Organizacji Forman' na opłacenie
bieżących wydatków w admi-
nistracji miejskiej.

Uchwała

b) Rada Miejska upowaznia
Magistrat przystąpić do najdalej
się utworzyć spółdzielni celowo
uruchomienia piekarni ludowej
i udzielenia tej spółdzielni po-
życzki do wysokości 12.000.000,-
- dwanaście milionów marek.-

Wolne głosy

Radny p. Froitzsch porusza
kwestję bezrobotnych, których
liczy na około 9000.
Pan burmistrz obieca porozumieć
się w tej sprawie z p. Starostą
przejrzem oświadcza, że wedle

jego wiedzy rozchodzi się o
 tylko mniejszą liczbę robotników,
 których poproszono zatrudniać
 Kierownik Urzędu pośrednictwa
 Pracy.

W. Partyka. Litwiński. Jędruski.

K. Panek. Winiński

2-gie posiedzenie Rady Miejskiej
w roku 1928

Przebiegano w Dłhecowie
dnia 16-go marca 1928.

Obecni

- a) jako delegaci Magistratu
 p. burmistrz Pruszyński
 zast. p. Michał. Szynowski
 zast. p. burmistrza p. p. Thundlowski
 p. Gollwaldt
- b) ze strony Radnych
 pp. K. Panek, Kosowski,
 Stronicki, Pankr,
 Gilinski, Kucharski, Lebuda

dotychczasowy za rok 1929/30

2006

Data	Nr. księgi bieżącej	Nazwisko	Podatek		Odsetki za zwłokę		Monity i koszty egz.		Ogółem dziennie		Nr. dziennika
			zł	gr	zł	gr	zł	gr	zł	gr	
		z przeniesienia							14 10 7 54		
16.8.	122	dr. Pank	133 20								zaliczony 150.-
			140 00	16 80							
			133 20	16 80					150 00		3173
18.8.	181	Wyguski Wiktor	124 96	16 19							
	146	dr. Spors	359 20	43 10							
	189	Siwicki Jan	31 82	3 22							
	169	Symonik Fr.	94 -	11 28							
	164	Gröder Wacław	59 40	7 73							
			679 38	81 52					760 90		3200
19.8.	171	Fornic Karja	76 32	9 16							
	1	Kraak K. I. E. 4.29	17 46	1 22	50						} pater pod at. nieuczestniczą
	3	" " - -	31 44	2 20	50						
	166		76 32	9 16					85 48		
21.8.	187	Stimmus Aug.	60 -	7 20							
	155	Lech Walenty	56 -	6 72							
	175	Wendler Walter	124 -	14 88							
	165	Lech Henryk	42 20	5 06							
			282 20	33 86					316 06		3241
22.8.	168	Sarnowski Wojc.	36 20	4 34							
	161	Smidt Edward	52 87	6 34							
	122	dr. Sarsch (renta)	73 30	8 80							
	193	Pracum H.	102 -	12 24							
			264 37	31 72					296 09		3250
23.8.	167	dr. Sarn	295 36	35 44							
	153	Skallio	52 -	6 24							
		do przeniesienia	347 36	41 68					389 04		3262
									16 105 11		

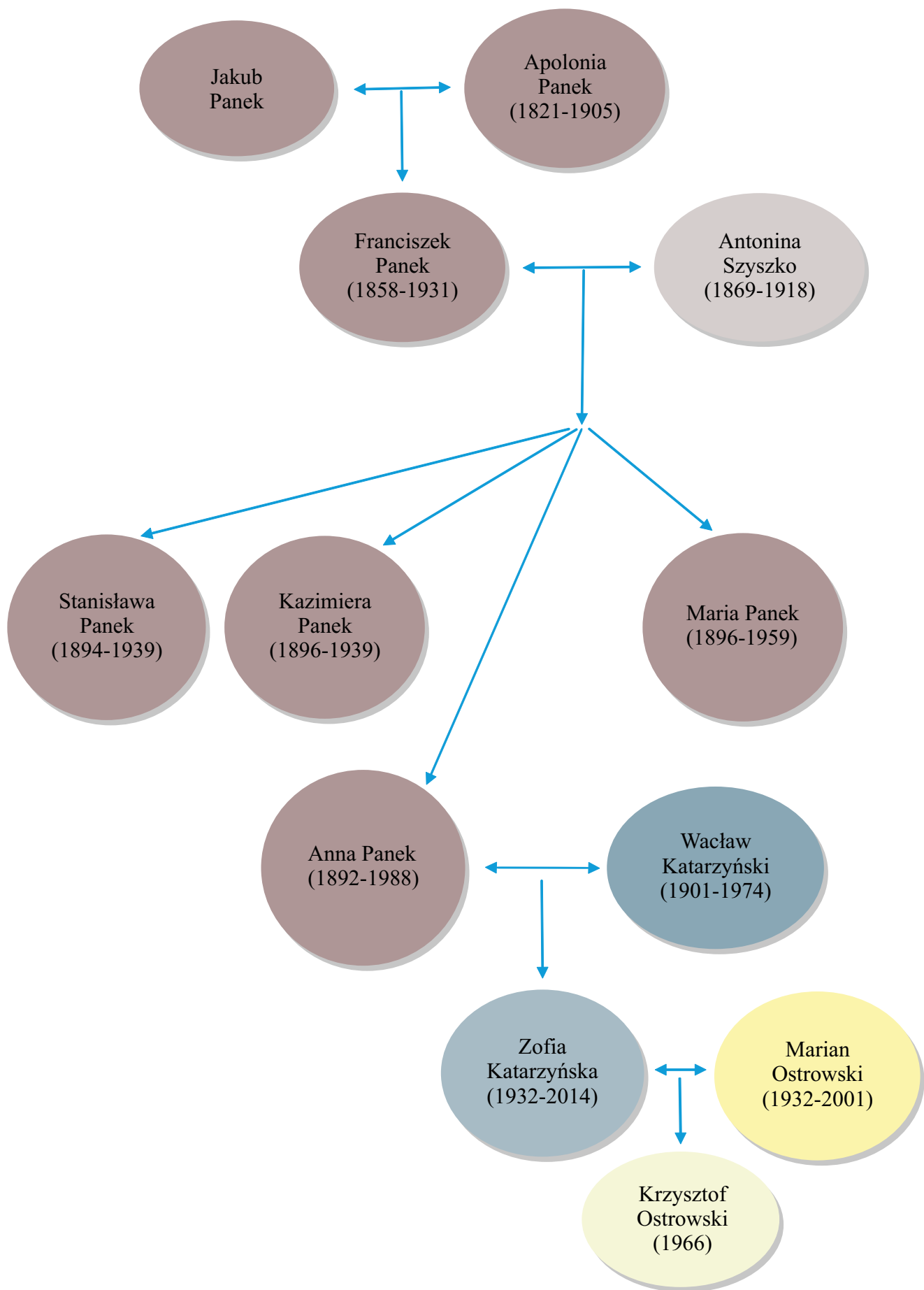
Fragment formularza podatkowego dr. Franciszka Panka za rok 1929/1930. Źródło: Archiwum Państwowe w Gdańsku.

Kondukt pogrzebowy za trumną dr. Franciszka Panka w Wejherowie (16 grudnia 1931 r.). Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Trumna dr. Franciszka Panka (16 grudnia 1931 r.). Przy drzewie po prawej stronie ks. prałat Edmund Roszczyński. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Siostry Panek

Doktor Franciszek Panek miał pięć córek: Stanisławę, Kazimierę, Marię, Annę²⁰⁴ oraz Józefę. Ta ostatnia urodziła się 26 września 1893 roku i zmarła w tym samym dniu²⁰⁵. Siostry Stanisława i Kazimiera zostały stracone w lasach piaśnickich na początku II wojny światowej w 1939 roku.

Nazwiska córek doktora Panka, Kazimiery i Stanisławy Panek, Anny Katarzyńskiej (z d. Panek) oraz jej męża Waclawa Katarzyńskiego widnieją kolejno na drugiej stronie dokumentu pt. „Lista kandydatów Narodowego Bloku Gospodarczo Społecznego na radnych miasta Wejherowa w okręgu wyborczym drugim”. Pismo nie zawiera daty wytworzenia. Lista znajduje się w teczce pt. „Wybory do Rady Miejskiej Wejherowa 1933”. Informacje te wskazywałyby na to, że lista ta została opracowana w 1933 r. Na liście podane są adresy zamieszkania Kazimiery i Stanisławy Panek, Waclawa Katarzyńskiego i Anny Katarzyńskiej. Wszystkie te osoby mieszkały przy ul. Prezydenta Wilsona nr 6 (willa dr. Panka). Ich sąsiadem był m.in. Karol Biliński²⁰⁶, który mieszkał przy ul. Prezydenta Wilsona 11²⁰⁷.

Stanisława Panek (1894–1939)

Stanisława Maria Panek urodziła się 16 listopada 1894 r. w Wejherowie²⁰⁸. W 1911 r. ukończyła wejherowską *Höhere Mädchenschule* (wyższa szkoła dla dziewcząt), zaś w 1915 r. gdańskie *Oberlyzeum* (wyższe liceum). Początkowo pomagała w pracy lekarskiej ojcu, który zatrudniony był w szpitalu imienia Najświętszej Marii Panny prowadzonym przez Siostry Wincentki²⁰⁹. Od 1916 r. uczyła w szkole średniej dla dziewcząt przy *Sackstrasse* (ul. Klasztorna). Zajmowała się dziewczętami, które miały problem z opanowaniem języka polskiego oraz uczyła pieśni i deklamacji patriotycznych²¹⁰.

Wraz z siostrami Anną i Kazimierą założyła Towarzystwo Śpiewu „Lutnia”²¹¹. Współczesne wydawnictwo źródło opisuje to w sposób następujący: „Tow. Śpiewu Lutnia założono dnia 6-go stycznia 1919 roku dzięki staraniom ks. Wagnera, pp. Dr. Łackich i pp. Pankowien. (...) Dzięki harmonijnej pracy tak zarządu, jak poszczególnych członków a przede wszystkim wysiłkom niestrudzonej dyrygentki

²⁰⁴ Regina Osowicka podaje błędnie, że Franciszek Panek miał trzy córki: Stanisławę, Kazimierę i Marię, zob. R. Osowicka, *Bedeker wejherowski*, s. 304.

²⁰⁵ APG 2114/55, *Geburts-Leben-Register das Königlich Preussischen Standes Amtes zu Neustadt W/Pr Kreis Neustadt W/Pr für das Jahr 1893* k.128; APG 2114/57, *Leben-Register das Königlich Preussischen Standes Amtes zu Neustadt W/Pr Kreis Neustadt W/Pr für das Jahr 1893* k. 143.

²⁰⁶ Dr Karol Biliński był majorem Wojska Polskiego, naczelnikiem sądu powiatowego, przewodniczącym Rady Miejskiej oraz burmistrzem Wejherowa. Podobnie jak siostry Panek zginął w Piaśnicy.

²⁰⁷ APG 530/26, *Lista kandydatów Narodowego Bloku Gospodarczo Społecznego na radnych miasta Wejherowa w okręgu wyborczym drugim*, k. 27–28.

²⁰⁸ APG 2114/58, *Geburts-Leben-Register das Königlich Preussischen Standes Amtes zu Neustadt W/Pr Kreis Neustadt W/Pr für das Jahr 1894*, k. 151,

²⁰⁹ Jest to popularna nazwa dla Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia pod wezwaniem św. Wincentego a Paulo. Siostry również nazywa się szarytkami. Zob. A. Kolejewski, *100 lat obecności Zgromadzenia Sióstr św. Wincentego a Paulo w Gdyni, założycielek Szpitala przy Placu Kaszubskim*, „Biuletyn Szpitala Miejskiego im. J. Brudzińskiego w Gdyni” 11/2010 (wydanie specjalne: „100 lat obecności Zgromadzenia Sióstr św. Wincentego a Paulo w Gdyni, założycielek Szpitala przy Placu Kaszubskim”), s. 3.

²¹⁰ R. Osowicka, *Bedeker wejherowski*, s. 303.

²¹¹ Jego próby odbywały się na terenie szpitala. 10 lutego 1920 r. chór witał w Wejherowie wojska gen. Józefa Hallera. „Lutnia” w 1920 r. brała udział w Ogólnopolskim Zjeździe Śpiewaczym w Warszawie, zob. R. Osowicka, *Bedeker wejherowski*, s. 303.

p. Stanisławy Pankówny osiągnął chór to, co postawił sobie za zadanie przy założeniu;– mianowicie stał się ostoją i wzmocnieniem polskości i zaszczerpił zamiłowanie do pieśni polskiej”²¹².

„Słowo Pomorskie” z 18 grudnia 1921 r. odnotowało, że 11 grudnia 1921 r. chór „Lutnia” pod batutą Stanisławy Panek uświetnił uroczystość pierwszej rocznicy powstania oddziału wejherowskiego Ligi Żegluga Polskiej²¹³. Pod jej batutą odbywały się również koncerty w późniejszym czasie. 26 października 1922 r. Towarzystwo Śpiewu „Lutnia” w sali Prusińskiego zaśpiewało utwory wyłącznie polskich kompozytorów, takich jak Chopin, Moniuszko czy Rządowski. Wystawiono również jednoaktową sztukę E. Jacobson, która zawierała śpiewy „O chlebie i wodzie”. 14 stycznia 1923 r. Stanisława akompaniowała wokalistom W. Szaniawskiemu i Zofii Szaniawskiej podczas koncertu, który odbył się w gimnazjum. Również w marcu 1923 r. Stanisława Panek akompaniowała Szaniawskim z Sopotu podczas koncertu w sali Hotelu Prusińskiego. Wykonywali oni arie z oper Thomasa, Verdiego, Pergolesiego oraz utwory Chopina, Moniuszki, Galla i Rutkowskiego. 15 kwietnia 1923 r. Stanisława Pankówna dyrygowała chórami „Lutnia” z Wejherowa i „Lutnia” z Gdańska²¹⁴. W dniu 6 stycznia 1928 r. w strzelnicy wejherowskiej wzięła udział w koncercie wokalnoinstrumentalnym na rzecz ubogich studentów²¹⁵.

W roku 1920 Stanisława Panek była polonistką w Państwowym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim (ul. Strzelecka). Zajmowała się prowadzeniem chóru szkolnego, który występował podczas uroczystości szkolnych i miejskich. W 1921 r. pracowała w Instytucie Języka Polskiego w Warszawie. W tym samym czasie kształciła się w Konserwatorium Muzycznym w Warszawie w klasie fortepianu. Po powrocie w rodzinne strony nadal uczyła w Seminarium Nauczycielskim. Pracowała również w Gimnazjum im. króla Jana III Sobieskiego. Angażowała się w zajęcia pozaszkolne z młodzieżą. Organizowała imprezy literackie i wieczorki towarzyskie, opiekowała się kółkiem teatralnym²¹⁶. Ponadto zbierała podania i pieśni kaszubskie.²¹⁷ Dla potrzeb seminaryjnego teatru wraz z koleżanką, nauczycielką, Stefanią Wędrychowską opracowała „Swaty kaszubskie”²¹⁸. Stanisława chętnie dzieliła się swoją wiedzą z mieszkańcami, np. 8 marca 1935 r. wygłosiła wykład powszechny pt. „Gwary polskie”²¹⁹.

Stanisława Pankówna weszła w skład komitetu obchodu Dni Chopinowskich. Komitet został powołany 16 września 1932 r. w sali Sejmiku Powiatowego przez przedstawicieli władz miasta, szkolnictwa, stowarzyszeń kulturalnych i organizacji muzycznych. Komitet miał zajmować się organizowaniem raz do roku imprezy chopinowskiej oraz zbieraniem funduszy na budowę domu weteranów w Żelazowej Woli. Rok później, w maju 1933 r., Stanisława Pankówna zasiadała w komisji, której zadaniem miało być zorganizowanie w Wejherowie Regionalnego Towarzystwa Naukowego. Komisję powołano na literackim wieczorze dyskusyjnym, który zorganizował wicestarosta T. Bolduan. Uczestniczyła w nim również m.in. Stanisława Pankówna. W 1938 r. była w składzie nowego zarządu Teatru Kaszubskiego im. H. Derdowskiego. Weszła do zarządu w wyniku nadzwyczajnego zebrania członków tego teatru, które miało swoje spotkanie w sali posiedzeń Rady Miejskiej w dniu 26 września 1938 r.²²⁰

Stanisława Pankówna wraz z prof. Żytko w maju 1933 r. wyreżyserowała sztukę komediową Aleksandra Fredry pt. „Zemsta”. Wystawili ją uczniowie seminarium i uczennice gimnazjum w sali Hotelu Prusińskiego²²¹.

²¹² Zob. E. Baliński (red.), *Pamiętnik I. Zjazdu Pomorskiego Związku Kół Śpiewackich w Toruniu dnia 20.I 21 Maja 1923*, Toruń 1923, s.41. Wykorzystano wersję zdigitalizowaną dostępną na stronie Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej. Stanisława była wiceprezesem zarządu Towarzystwa, a Kazimiera bibliotekarką. *Ibidem*, s. 42.

²¹³ O. Podolska, op. cit., s. 29.

²¹⁴ *Ibidem*, s. 34, 38, 39, 40.

²¹⁵ „Gazeta Kaszubska” 6 I 1928, nr 5.

²¹⁶ Właściwie był to Zespół Dramatyczny, zob. B. Breza, op. cit., s. 304.

²¹⁷ R. Osowicka, *Bedeker wejherowski*, s. 303–304.

²¹⁸ B. Breza, op. cit., s. 307.

²¹⁹ O. Podolska, op. cit., s. 196.

²²⁰ *Ibidem*, s. 158,168, 251–252.

²²¹ *Ibidem*, s. 167–168.

W roku 1938 w uznaniu jej zasług została odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi²²².

Gdy we wrześniu 1939 r. Wejherowo zajęli Niemcy, została wraz z siostrą Kazimierrą aresztowana przez Gestapo. Muzeum Piaśnickie jest w posiadaniu oryginalnego grypsu jednej z siostr, w którym ta zwraca się o pomoc do znajomej Niemki, należącej do NSDAP, oferującej wcześniej jej pomoc. Autorka grypsu wspomina, że została aresztowana w magistracie pod zarzutem strzelania do niemieckiego samolotu i prosi Niemkę o to, żeby zaświadczyła o lojalności siostr, uznając że w zaistniałej sytuacji trzeba się chwycić wszelkich możliwych środków. Nie wiadomo, czy prośba Pankówny została kiedykolwiek przekazana adresatce. Jeśli tak, to albo nie podjęła starań o uwolnienie siostr, albo okazały się one bezskuteczne. Władysław Cyrklaff wspominał, że o godzinie 8:00 dnia 11 listopada widział obie siostry na więziennym dziedzińcu. Po upływie pół godziny siostry wraz z innymi więźniami zostały załadowane na jeden z samochodów ciężarowych, które wyjechały poza obręb więzienia, kierując się na szosę krokowską²²³. Obie siostry zostały zamordowane w Piaśnicy.

Jeden ze świadków, Walerian Dumański, w procesie przeciwko Albertowi Forsterowi, podaje w zeznaniu z 4 października 1946 r. w Wejherowie: „Dnia pewnego w połowie kwietnia 1940 r., wszedłem przygodnie do mieszkania Antoniego Flisikowskiego, zam. Jm., ul. Strzelecka, Nr. 1. Prócz niego znajdowali się w mieszkaniu jego żona Leokadia, oraz syn Alojzy i Bąkara, żona urzędnika miejscowego Starostwa, a ponadto Rutkowski b. urzędnik Krajowych Zakładów dla głuchoniemych Jm. On opowiadał wymienionym, że był świadkiem egzekucji w lasach piaśnickich. Wykazał szczegół zamordowania Kazimiery i Stanisławy Pankównych, nauczycielek z Wejherowa. Podał, że Stanisława Pankówna pocieszała siostrę, która nie chciała się rozebrać przed rozstrzelaniem słowami: »nie płacz Kazia, śmierć nasza będzie pomszczona«, po czym wzniosła okrzyk: »Niech żyje Polska«. Po tym okrzyku rozstrzelano obie”²²⁴. Sam jednak Rutkowski, kiedy przesłuchiowano go przed sądem, wyparł się udziału w egzekucjach i twierdził, że nie znał i nie potrafiłby rozpoznać ani Stanisławy, ani Kazimiery Pankówny²²⁵. Dziś trudno jednoznacznie orzec, która wersja odpowiada prawdzie, jakkolwiek oczywiste jest, że Rutkowski potwierdzając wersję Dumańskiego przedstawiłby się przed sądem jako współuczestnik zbrodni, czego z pewnością wolałby uniknąć. Z kolei w zeznaniu złożonym przez Antoninę Nowińską pojawia się wzmianka, że pewien Niemiec z Domatowa: „przypatrywał się też egzekucji siostr Pankównych – córek lekarza z Wejherowa. Słyszał jak rozmawiały ze sobą przed rozstrzelaniem i dodawały sobie otuchy”²²⁶.

Potwierdzeniem zabójstwa siostr Panek jest jedna z ankiet znajdująca się w zbiorze ankiet dotyczących prześladowania i eksterminacji inteligencji polskiej oraz więźniów niemieckich obozów koncentracyjnych i więzień z lat 1939–1945 pochodzących z województwa gdańskiego, wytworzona w 1969 r. przez Okręgową Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Gdańsku. Członkowie Związku Nauczycielstwa Polskiego w kwietniu 1969 r. przekazali Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich informację, że z grona nauczycielskiego w Wejherowie zamordowano szesnastu nauczycieli. W punkcie siódmym i ósmym zostały wymienione siostry Panek²²⁷.

²²² Muzeum Piaśnickie w Wejherowie Oddział Muzeum Stutthof (dalej MPW), brak sygnatury, [Autor nieznany – M.I.], *Życiorys Stanisławy Panek*, brak daty i miejsca, brak paginacji.

²²³ I.Z. (Instytut Zachodni) Dok. III –95, Zeznania złożone 17 kwietnia 1961 r. w Wejherowie przez Władysława Cyrklaffa Barbarze Bojarskiej, k. 125.

²²⁴ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej AIPN) GK 196/221, *Protokół przesłuchania świadka*, k. 14–15 (paginacja PDF). Zapoznano się w formie zdigitalizowanej w United States Holocaust Memorial Museum w Waszyngtonie; por. „Dziennik Bałtycki” 14 IX 1955 r.

²²⁵ AIPN GK 196/221, *Protokół przesłuchania świadka*, k. 171 (paginacja PDF). Zapoznano się w formie zdigitalizowanej w United States Holocaust Memorial Museum w Waszyngtonie.

²²⁶ I.Z. Dok. III –95, Zeznania złożone dnia 19 kwietnia 1961 r. w Zamostnem przez Antoninę Nowińską Barbarze Bojarskiej, k. 121.

²²⁷ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku (AIPN Gd), sygnatura 39/16, [Ankieta bez tytułu; z miejscowości Wejherowo, powiatu Wejherowo – M.I.], [Gdańsk – M.I.] 26 IV 1969, k. 341–342 (paginacja PDF).

Kazimiera Panek (1896–1939)

Kazimiera Józefa (Casimira Josepha) Panek urodziła się 4 marca 1896 r. w Wejherowie²²⁸. Miała siostrę bliźniaczkę, Marię. Kazimiera, podobnie jak jej siostra Stanisława, ukończyła wejherowską *Höhere Mädchenschule* (wyższa szkoła dla dziewcząt) w 1912 r., a w 1916 r. gdańskie *Oberlyzeum*. Również była nauczycielką. Uczyła w szkole średniej dla dziewcząt w Wejherowie. Zajmowała się tajnym nauczaniem w okresie zaboru pruskiego²²⁹.

Jako komisarz z ramienia władz polskich 10 lutego 1920 r. przejmowała budynek gimnazjum wejherowskiego od prof. Anastazego Karabasza²³⁰, który był jedynym nauczycielem Polakiem w tej szkole. Władze pruskie poleciły mu symboliczne przekazanie gmachu²³¹. Tego samego dnia Kazimiera czuwała nad wywieszeniem polskich flag i dekoracją niepodległościową²³².

Po 1920 r. weszła w skład grona nauczycielskiego nowo utworzonego Gimnazjum Męskiego w Wejherowie. Następnie uczyła w Szkole Ćwiczeń przy Seminarium Nauczycielskim. Założyła w niej drużynę należącą do Związku Harcerstwa Polskiego²³³. Organizowała zawody sportowe, ogniska i wycieczki. Była członkiem wydziału Towarzystwa Sportowego Kaszubja²³⁴, o czym wspomniała „Gazeta Kaszubska” z 1926 roku²³⁵.

Kazimiera była prezesem Klubu Tenisowego w Wejherowie, który z jej inicjatywy powstał. Włączyła się w wiele inicjatyw: współorganizowanie Mistrzostw Wybrzeża, działalność w Kole Polskiego Czerwonego Krzyża, pomoc w Towarzystwie Śpiewaczym „Lutnia”. Zasiadała w Radzie Miasta Wejherowa. Wraz z siostrą Stanisławą była członkiem Polskiego Związku Zachodniego²³⁶. Kazimiera wraz z Anną Scheibiną założyła Komitet Wyborczy Kobiet. Obie kobiety zostały wybrane radnymi w 1933 r. z listy sanacyjnego Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem (BBWR²³⁷)²³⁸.

Jedna z Pankównien, prawdopodobnie Kazimiera, uczestniczyła w tenisowych mistrzostwach morskich w 1937 r. W rozgrywkach dotarła do ćwierćfinałów. Wystąpiła w grze podwójnej mieszanej: Fryszczynowa, Hebda kontra Pankówna, Lorenc, z wynikiem 6:1, 6:1. „Gazeta Kaszubska” podała, że: „W roku przyszłym ilość zawodników jak też publiczność na pewno wzrośnie gdyż mistrzostwa morskie zdobyły sobie zaszczytne miejsce pośród imprez tenisowych w Polsce”²³⁹.

Według relacji Zofii Ostrowskiej (córką Anny Katarzyńskiej z domu Panek) siostry Pankówny organizowały dla młodzieży imprezy literackie i muzyczne. W domu miała bywać ich wspólna przyjaciółka, siostra zakonna, zmartwychwstanka Alicja Kotowska, a także burmistrz Wejherowa Teodor

²²⁸ APG 2114/66, *Geburts-Leben-Register das Königlich Preussischen Standes Amtes zu Neustadt W/Pr Kreis Neustadt W.Pr für das Jahr 1896*, k. 29.

²²⁹ R. Osowicka, *Bedeker wejherowski*, s. 304.

²³⁰ W okresie zaborów Anastazy Karabasz uczył języka polskiego.

²³¹ „Kurier Wejherowski” 8 IV 1998 r.

²³² R. Osowicka, *Bedeker wejherowski*, s. 304.

²³³ Zofia Ostrowska (córką Anny Katarzyńskiej z domu Panek) uważała, że obie siostry były „zapalonymi harcerkami”, zob. „Dziennik Bałtycki” 5 X 2012 r.

²³⁴ Towarzystwo to do 22 lutego 1926 r. nosiło miano: Towarzystwo Sportowe „Bałtyk”. Zob. „Gazeta Kaszubska” 25 II 1926 r., nr 24.

²³⁵ „Gazeta Kaszubska” 25 II 1926, nr 24.

²³⁶ R. Osowicka, *Bedeker wejherowski*, s. 304; Siostry Stanisława i Kazimiera Panek należały do wejherowskiego oddziału Związku Obrony Kresów Zachodnich. Związek, który powstał w 1921 r., w 1934 r. zmienił nazwę na Polski Związek Zachodni, zob. „Kurier Wejherowski” 8 IV 1998 r.

²³⁷ Organizacja powstała w 1928 r. Pod jej szyldem mieli się gromadzić wszyscy zwolennicy Marszałka Józefa Piłsudskiego, który w wyniku zamachu stanu przejął władzę 12 maja 1926 r., zob. A. Chojnowski, *BBWR – antypartyjna partia piłsudczyków*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 5–6 (2008), s. 64–68.

²³⁸ B. Breza, op. cit., s. 290; zob. APG, 530/447, *Posiedzenie pierwsze Rady Miejskiej miasta Wejherowa w roku 1934 (posiedzenie inauguracyjne)*. *Działo się w Wejherowie, 27 stycznia 1934*, k. 229–132v.

²³⁹ „Gazeta Kaszubska” 11 VIII 1937, nr 182.

Bolduan, starosta Antoni Potocki oraz ksiądz prałat Roszczynialski. Zofia Ostrowska wspomniała również, że willę odwiedzali politycy, m.in. minister II RP Eugeniusz Kwiatkowski, a także minister Stanisław Wojciechowski, późniejszy premier II RP. Odwiedzali ją także sławni tenisiści: Jadwiga Jędrzejowska, Ignacy Tłoczyński, Józef Hebda, Władysław Skonecki, Zbigniew Bełdowski i Bohdan Tomaszewski²⁴⁰.

W Wejherowie imieniem Stanisławy i Kazimierzy Panek nazwano jedną z ulic²⁴¹.

Maria Panek-Hosemann (1896–1959)

Maria Antonina (Mari Antonie) Panek była siostrą bliźniaczką Kazimierzy. Urodziła się 4 marca 1896 r.²⁴² Według dziennikarki Barbary Szczepuły, Maria, którą w rodzinie nazywano Manią, była osobą samodzielną i niespokojnym duchem²⁴³.

Maria studiowała w Akademii Sztuk Pięknych. W międzywojniu przebywała w Ameryce. Z zachowanych dokumentów można domniemywać, że było to w latach 1921–1926²⁴⁴. Pracowała tam w polskim konsulacie w Detroit. Jeszcze przed II wojną światową wróciła do Europy i znalazła zatrudnienie w Monachium w konsulacie generalnym Rzeczypospolitej Polskiej. Miała tam pełnić funkcję sekretarki do spraw poufnych oraz zajmować się sprawami księgowymi. Jakiś czas potem pracowała w operze i prawdopodobnie tam poznała przyszłego męża, muzyka z Niemiec²⁴⁵.

Jak wynika z dokumentów, mąż Marii nosił nazwisko Hosemann²⁴⁶.

Z zapisów w legitymacji podpisanych przez attaché emigracyjnego w Gdańsku-Wisłoujściu w grudniu 1920 r. wynika, że Maria Panek była urzędniczką w Państwowym Urzędzie Emigracyjnym²⁴⁷.

W latach trzydziestych XX w. Maria przez pewien czas mieszkała w Królewcu. „Paszport Służbowy” Marii Panek wskazuje, że mógł to być 1935 rok. Na pieczęci widnieje zgoda na odwiedzanie wszystkich krajów Europy, ale z wyłączeniem ZSRR²⁴⁸.

Niewątpliwie Maria była najbardziej barwną postacią w całej rodzinie. Zdobyła patent żeglarski, pilotowała samolot i uprawiała liczne sporty. Pasjonowała się także fotografią²⁴⁹. Okres wojny spędziła w Niemczech. Po wojnie wróciła z Niemiec do Polski. Zmarła w Wejherowie pod koniec lat pięćdziesiątych.

²⁴⁰ Informacje te pochodzą z pisma z dnia 12 października 2011 r., dotyczącego zbycia nieruchomości, skierowanego do Prezydenta Miasta Wejherowa, sporządzonego przez Zofię Ostrowską wraz z synem Krzysztofem Ostrowskim.

²⁴¹ R. Osowicka, *Leksykon wejherowian*, Wejherowo 2008, s. 161.

²⁴² APG 2114/66, *Geburts-Leben-Register des Königlich Preussischen Standes Amtes zu Neustadt W/Pr Kreis Neustadt W.Pr für das Jahr 1896*, k. 30.

²⁴³ „Dziennik Bałtycki” 5 X 2012 r.

²⁴⁴ MPW, brak sygnatury, *Dowód Osobisty R. P. Ser. A Nr 243013 Paszport*, Wejherowo 28 IV 1921, brak paginacji; MPW, brak sygnatury, *Paszport M.S.Z R. P. nr 548/26*, Warszawa 1 IX 1926, brak paginacji.

²⁴⁵ „Dziennik Bałtycki” 5 X 2012 r.

²⁴⁶ MPW, brak sygnatury, *Poświadczenie nr 11/47*, Polska Misja Wojskowa we Frankfurcie, brak daty i miejsca, brak paginacji.

²⁴⁷ MPW, brak sygnatury, *Legitymacja Ldz. 2270*, Państwowy Urząd Emigracyjny Gdańsk-Wisłoujście, Gdańsk-Wisłoujście dnia 23 grudnia 1920 r., brak paginacji.

²⁴⁸ MPW, brak sygnatury, *Paszport Służbowy ser. A 449/35, Nr 001703*, Warszawa 19 XII 1935 r., k. 1–3.

²⁴⁹ Informacje te pochodzą z pisma z dnia 12 października 2011 r., dotyczącego zbycia nieruchomości, skierowanego do Prezydenta Miasta Wejherowa, sporządzonego przez Zofię Ostrowską wraz z synem Krzysztofem Ostrowskim.

Anna Katarzyńska z domu Panek (1892–1988)

Anna Panek uczyła się w dziesięcioklasowej szkole średniej dla dziewcząt w Wejherowie, a następnie od 1908 r. w Seminarium Żeńskim w Kościerzynie²⁵⁰.

Została nauczycielką w prywatnych majątkach w Rogoźnie (niem. Roggenhausen) koło Grudziądza i Giżycku na Mazurach. Następnie pomagała w ojcu w praktyce lekarskiej. Działała również społecznie. W Wejherowie współzakładała Towarzystwo Śpiewu „Lutnia”²⁵¹.

10 lutego 1920 r. Anna, jako przewodnicząca delegacji obywateli miasta, witała armię gen. Józefa Hallera chlebem i solą²⁵².

Anna angażowała się w lokalną działalność kulturalną. 3 lutego 1924 r. wystąpiła w roli Zosi w jednoaktowej sztuce ze śpiewami „Słowiczek”. Sztukę wystawiono w sali Hotelu Prusińskiego w związku z piątą rocznicą „Towarzystwa Śpiewu Lutnia”. Podczas uroczystego koncertu dyrygował prof. Zbigniew Madejski. To nie była jedyna jej rola. 7 marca 1926 r. Anna Pankówna wystąpiła w sali Hotelu Prusińskiego w sztuce w trzech aktach „Roztwór profesora Pytla” Brunona Winawera. Sztukę przygotowało Towarzystwo Miłośników Sceny²⁵³.

W 1925 r. wyszła za mąż za Waclawa Katarzyńskiego²⁵⁴. Jej mążzonek w okresie międzywojennym był zamożnym kupcem, który zaopatrywał w żywność statki przypluwające do Wolnego Miasta Gdańska. Małżonkowie mieszkali początkowo na piętrze willi. Następnie, gdy Waclawowi nie powiodły się interesy w Wejherowie, przenieśli się do Jabłonowa. Z ich związku urodziła się Zofia. Anna miała wtedy czterdzieści dwa lata²⁵⁵. W Jabłonowie Pomorskim Waclaw założył hurtownię skupu jaj i drobiu²⁵⁶.

Siostry Panek podczas Komunii Świętej w roku 1905. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

²⁵⁰ MPW, brak sygnatury, *Życiorys Anny Katarzyńskiej z domu Panek*, brak daty i miejsca powstania, brak paginacji.

²⁵¹ O. Podolska, op. cit., s. 26; MPW, brak sygnatury, *Życiorys Anny Katarzyńskiej z domu Panek*, brak daty i miejsca powstania, brak paginacji.

²⁵² „Kurier Wejherowski” 13 VI 2001 r.; „Dziennik Bałtycki” 10–11 II 1990 r.

²⁵³ O. Podolska, op. cit., s. 51, 78.

²⁵⁴ MPW, brak sygnatury, *Życiorys Anny Katarzyńskiej z domu Panek*, brak daty i miejsca powstania, brak paginacji.

²⁵⁵ „Dziennik Bałtycki” 5 X 2012 r.

²⁵⁶ MPW, brak sygnatury, *Życiorys Anny Katarzyńskiej z domu Panek*, brak daty i miejsca powstania, brak paginacji.

Zdjęcie sióstr Panek w drodze do Rewy. Pierwsza od prawej stoi Anna Panek. Maria Panek kłęcz (pierwsza od prawej). Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Dr Franciszek Panek (siedzi w środku) w otoczeniu znajomych na wyjeździe w Kudowie. Po lewej stronie doktora kłęcz Stanisława Panek. Źródło: Muzeum Piasnickie w Wejherowie.

Kazimiera i Stanisława Panek na grządce przy płocie w roku 1925 w Wejherowie. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Stanisława Panek z psami przed willą w roku 1926 w Wejherowie. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Portret Kazimiery Panek. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Portret Stanisławy Panek. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Portret Marii Panek. Źródło: Muzeum Piasnickie w Wejherowie.

Anna Panek (Katarzyńska) podczas I wojny światowej. Źródło: Muzeum Piasnickie w Wejherowie.

Protokół posiedzenia Rady Miejskiej
miasta Wejherowa w roku 1934 r.
(posiedzenie inauguracyjne)

Dnia 17 w Wejherowie, 17. stycznia 1934.

Obecni: a) p. dr. inż. wiceburmistrz P. Kłoda
jako przewodniczący Rady
Miejskiej.
 oraz Tawny i inni z miasta.

b) radni miejscy w liczbie 24

a	niemowicie p.p.
1.	Batuchowski
2.	Hamburger
3.	Pracowski
4.	Dr. Grandem
5.	Fumella
6.	Gumelko
7.	Hara
8.	Żelka
9.	Klecha
10.	Staryński
11.	Batuchowski
12.	Staryński
13.	Pieper
14.	Pracowski
15.	Kemka
16.	Hampsa
17.	Schubert
18.	Staryński
19.	Staryński
20.	Staryński
21.	Schubert
22.	Wojewódka
23.	Schubert
24.	Staryński

Na posiedzenie przybyli również

- 1) p. wiceburmistrz powiatu
Staryński nacj. p. Samojłowicz
- 2) ko. Pracowski Samojłowicz
- 3) p. inż. Samojłowicz p. resp.
net.

Posiedzenie Rady Miejskiej miasta Wejherowa w 1934 roku. Źródło: Archiwum Państwowe w Gdańsku.

P. wiecburmistrz Bolduan stwierdza, że wniósł
pp. radni są skreśli, że wstali na posiedzenie
prawiectwo naprawni i że tworzą ustawowe
uprawnienia dla powzięcia wainyeh uelwał.

Porządek obrad:

- 1) Otwarcie Rady Mijskiej.
- 2) Odebranie przyrzeczenia od radnych,
- 3) Odebranie protokołu z ostatniego poie-
dzenia Rady Mijskiej.
- 4) Sprawa wyboru Turmistrza.
- 5) Ustalenie poborów Turmistrza.
- 6) Wybór Komisji Rewizyjnej.

P. wiecburmistrz Bolduan po odebraniu
porządku obrad stwierdził, że wycofuje
z porządku obrad sprawę z pod punktu
6. "Wybór Komisji Rewizyjnej" a w miejsce
tej sprawy wstawia pod punktem 6. porząd-
ku obrad, sprawę rozważania unio o
dniu i kwocie pamiętki dla wójta.

Sprawa ta nie wliczono, zatem porzą-
dek obrad wstaje unieniony zgodnie
z porządkiem.

Punkt 1.

P. wiecburmistrz Bolduan wstaje p.
wiceburmistrz powiatu Kurthiego mgr. pr.

Parafrazując, oraz hi. prattata Panegyrials-
 Ruce, wygląda odwrócić proeminencje, w Ni-
 remi paktowita uwarani chwili inauguracyj
 Racy Najwyższej purytanej na podstawie unycto
 jui polskięgo ustawaodawstwa samorządowego,
 przed Nierzymi przystępi przymyśli tworzenia ella
 ludni minionej jui epoki. Następnie w dalszym
 ciągu tego paraminowienia p. wiceburmistrz Bol-
 duan zobowiązany doinieczera pomyje Poltvi
 po 15 letnim istnieniu tak pod względem
 parmyjnego i miej. Tadu i porządka jui i pod
 względem silnej obrony narodowej, silnej i
 skutecznej armiji, Stwierdza, że wyznaczeni
 tego mianowania Tadu i porządka państwowe-
 go, Stwierdza silnie przez silny Pracał Puc-
 czypanypalitej, jest niezłym mianem ustawaodaw-
 stwa samorządowego to ustawaodawstwo, Niwe-
 dact Racy Najwyższej prawa Stanowienia o
 Anach miasta.

Dalej umiada p. wiceburmistrz Bolduan
 nie staje do pracy z uamą Rada Najwyższa
 s maximum dobrej woli, nie parmyaniamii
 jęgo Nierwai Tędnii sammi i wyłacznie gę-
 lottu, frattu o dobrobyt i lepsza parmyaniamii
 miasta parum wyprawa uadnieje, nie i Rada
 Najwyższa puzdnii wyłacznie u Nierwntu dobra
 państwa i dobra miasta. Ten względem na ow-
 bidu pomekumanie politycznie, nie nie Tędnii
 parucei na sprawy miasta parum parmyaniamii
 polityczny.

W Nieru Tędnii p. wiceburmistrz
 parmyaniamii w imieniu Racy Najwyższej

specjalnie, że ona w komunalnej wyjazd-
prawy z kumittmem i wawaselnu miasta w wyje-
zdu nie sily solca w prawy dla Państwa i
winnosze obywateli krajowych na czele P. Przewo-
dca Przewodniczącego, Ignacego Kowal-
skiego i Karłowicza, byłoby zwraca się do Państwa
go obywateli miasta, Rady Miejskiej.

W sprawie obywateli Rady Miejskiej
wysłała się telegram do P. Wojewody Pomor-
skiego z wyrażeniem cześci i hołdu oraz napisania
mia zgodnej i spójnej dla Państwa prawy.

W tym celu wyjechał p. wiceburmistrz
Zoldman do uroczyska państwa przez pułt-
nie i miejst sp. Alpina Wicniary - Chmielna-
skiego, honorowego obywatela miasta Wej-
herowa.

W Kolei prawniczej p. wiceburmistrz
magr. Samochowicz przedstawiając Radzie
Miejskiej jej prawa i obowiązki, mówi o jej
stwierdzeniu i istocie w tym celu do P. Karłowicza
przedstawiając, że o ile Rada Miejska ustawa
krajowa i w wyżej wymienionych rzeczach dla
dobra Państwa i miasta, to może liczyć
na pomoc i poparcie z strony władz na-
rodowych. W tym celu wyjechał burmistrz
krajowej i obywateli miasta Wejherowa.

Punkt 2)

P. wiceburmistrz odległ się z cześci przy-
woczenia, jakie istnieją między radcami miej-
skimi. Cześci przywoczenia jest następu-
jąca: (Przewodniczący wyraża, że jako
radca miejski miasta Wejherowa, nie ma

raney rozstrzeni stercianiu i intruzji
 naych wyborow, umienniu i gorliwie sprawni
 byle nayz obawiajki, wypadajace i piastu
 wania poruczenie mandatu radnego, niez
 mowim byle na wzgladnie inlroni Rzeczy-
 pospolitej Polskiej, ktorej zawnie awianie
 adwiyz byle, oraz w wyzskiel mierzaln-
 row gminy miejskiej Wyszewo i protypr
 wari byle jan nastawij ni umienniu
 prawoz, cztowicka i dobrego obywatela
 "Panstwa".

Wzajemny radni niejczy sth adolaja,
 przyrzeczenie, ktore oddiera p. wiechurmitoz
 Bolduan, podajaz Rademu i radnych, zst.

punkt 3) Odczytany przez protokolanta protokol
 i aktawnego pariedzenia Rady Miejskiej
 bez watliwosci sie przyjmuje.

punkt 4) P. wiechurmitoz Bolduan prosi o wybranie
 nie przewodniczacego elle zastawiczenia sprawa
 z parzajki obrad przez punktami 4. i 5.
 Na przewodniczacego proponuje sie radnych
 pp. Krzyzostkicz i D-ra Branickiego. Wzgo-
 rowaniu przez antawiczej 10. radnych, wypra-
 sia sie na radnym Krzyzostkiem a 11. rad-
 nych na D-ra Branickiem, natem na przewod-
 niczacego wybrany zostaje radny p. D. Bran-
 icki.

Pod przewodnictwem p. D-ra Branickie-
 go Rada Miejska w Wyszewo zwanymy,
 sie 1) nalezyte i ciznie zastawianiu inl-

reino miasta Wejherowa, liczącego przeszło
13.000 mieszkańców, rozwijającego się w
miejscu i rozbudowa gospodki i zabudowa,
wybrzeża w rybnym tempie, oraz ma-
jącego charakter klimatyczny,

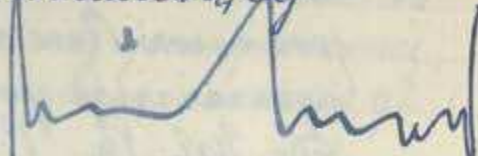
2) posiadającego przeszło bieżącego
wyświetlania publicznego, jeon garwonia,
elektrownię, kamalinię, wodociągi i
czyścienie miasta,

3) wymagającego przeprowadzenia re-
stygarny i projektu widzenia inter-
nu publicznego inwestycji i uproształto-
wania pod względem zabudowy i rozbu-
dowy, uznaje Kurieremże ustanowie-
nia w Wejherowie rządowego kurmistrza
i jepluogtynie uchwała na podstawie
art. 49. ustyp 3. ustawy z dnia 23. 3. 1933.
o organizowij zmianie ustroju samorzą-
du terytorjalnego (Di. Mt. R. P. Nr.
35. poz. 249) parotaii rządowego kur-
mistrza na urzędu prełtisiwego gmi-
ny miejskiej Wejherowa.

punkt 5) Rada Miejska pod przewodnictwem radcu-
go p. Dra Branuskiego, na sesjach 34.
Porozumienia Prezydenta Rzeczypospolitej
z dnia 30. 12. 1924. o dotworzeniu uposa-
żenia extousio zarządu i prawomistwo
Komunalnych do uposażenia funduszu-
jurnio paritowoyel (Di. Mt. R. P. Nr.
118. poz. 1073) i w miejscu w Rozporzą-
dzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej

Na tem p. Przewodniczący powołuje
Rady Miejskie o godz. 20³⁰ rano Pa.

Przewodniczący

Hon. wiceburmistrz.

Przewodniczący

Przewodniczący

Lista kandydatów

Narodowego Bloku Gospodarczo Społecznego
na radnych miasta Wejherowa w okręgu wyborczym drugim

Niżej podpisani głaszają następującą listę kandydatów:

L.p.	Imię i nazwisko kandydata	wiek	Adres zamieszkania
1.	Spilka Zdzisław	11.7.85	Wniebostąpienia 7
2.	Dziecielski Jan	1.XII.99	Piżudskiego 6
3.	Ziebronowicz Bronisław	29.7.95	10.lutego 9
4.	Meinhard Wilhelm	7.VIII.87	Gdańska 2
5.	Siuda Edmund	5.XI.89	Klasztorna 8
6.	Wojewski Bernhard	10.3.96	Dąbrowskiego 5
7.	Scheibina Anna	16.1.85	Naniecka 1
8.	Naczk Teofil	5.8.94	Sobieskiego 49
9.	Kawalkowski Stanisław	11.3.97	Sobieskiego 16
10.	Wostadt Józef	10.2.78	Wilsona 10
11.	Lehman Alfons	26.12.97	3 Maja 29.
12.	Szchuman Karol	8.3.98	3 Maja 33
13.	Muller Jan	3.5.92	Sobieskiego 53 a
14.	Kurr Józef	19.11.02	Sobieskiego 71.
15.	Hebeł Józef	14.XII.93	10.lutego 11
16.	Kreft Wojciech	12.XII.78	Sobieskiego 3
17.	Pokrywka Jan	6.2.97	św. Jana 3
18.	Mazurek Jakób	7.7.96	Sobieskiego 8
19.	Olszewski Konrad	4.11.89	3 Maja 3
20.	Borski Józef	11.7.98	pl. Wejhera 12
21.	Krampa Józef	1.3.97	10.lutego 3
22.	Duda Karol	18.5.87	Dawcowa 3
23.	Napierała Marjan	8.9.85	Sobieskiego 14
24.	Kuniewski Roman	4.12.88	Sobieskiego 3
25.	Pełnomocnikiem niniejszej listy ustanawiają Tadeusza Horę zamieszkałego przy ulicy Gdańskiej 2 nr. m. Jego zastępcę Gołuchowskiego Romana zamieszkałego przy ulicy Dąbrowskiego 5.		

Lista kandydatów Narodowego Bloku Gospodarczo Społecznego na Radnych Miasta Wejherowa (okręg 2) z nazwiskami Kazimiery i Stanisławy Panek. Źródło: Archiwum Państwowe w Gdańsku.

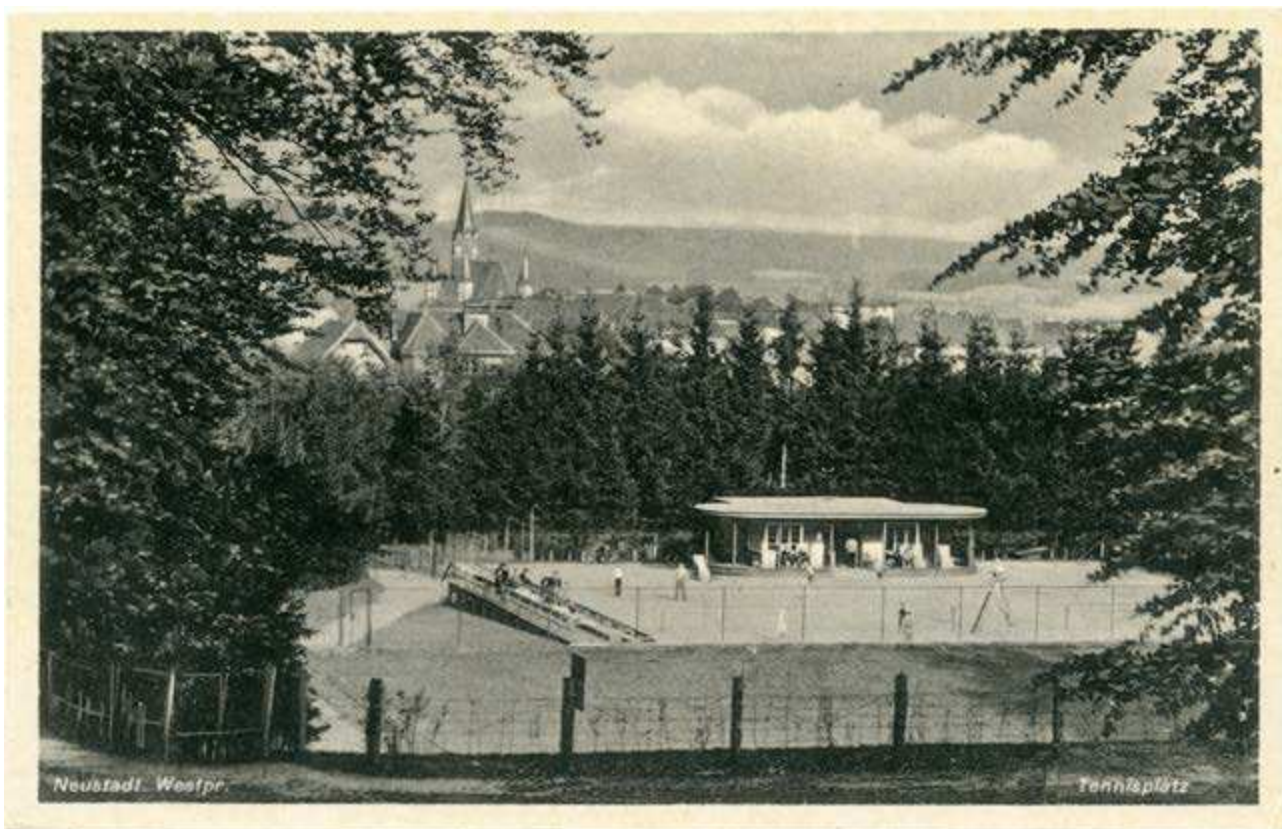
1. Gottwaldowa Martyna Dworcowa 12	44. Pohnam Bolesław Piłsudskiego 17
2. " Wiesława "c " "	45. Hebel Józef 10.Lutego 11
3. " Wanda " " "	46. " Anna " "
4. Lorencowa Janina " " "	47. Wolfeil Bronisław Piłsudskiego 16
5. Tyszkowska Stanisława " 10	47. Stefański Wł. " 9
6. Lewandowski Bolesław Paderewskiego 2	48. " Antonina " "
7. " Marja " " "	49. Kręczkowski Bronisław " 17
8. Punktowa Klara Dworzec	50. Rompca Antoni " 18
9. Michelewicz Stefan Dworzec	51. 2 Anna " "
10. " Marja " " "	52. Orzeł Walerjan Narutowicza
11. Karol Bilski Prezydenta Wilsona 11	53. " Matylda " "
12. Marja " " "	54. Henig Jan Straszna 225
13. Macholl Franciszek " " 1	55. " Amalja " "
14. " Machalina " " 1	56. Miska Bernard Piłsudskiego 1
15. Nostadtowa Anna " " 10	57. Wróblewska Anna Sobieskiego
16. Pankówna Kazimiera " " 6	58. Laskowski Jan " "
17. " Stanisława " " "	59. " Leon " "
18. W. Katarzyński " " "	60. " Władysława " "
19. A. Katarzyńska " " "	61. Wilczek Stefan " "
20. Franciszek Lewandowski Dąbrowskiego 5	62. " Franciszka " "
21. Paweł " " 5	63. Formella Jan Lutego 10
22. Helena Lewandowska " " "	64. " Amalja Lutego 10
23. Marta "c " " "	65. Gołuchowska Marja Dąbrowski 5
24. Małgorzata Wojewska Dąbrowskiego 5	66. Cichocki Bolesław Pił. 12
25. Stanisław Nowakowski Sobieskiego 55	67. " Jadwiga " "
26. Jadwiga " " "	
27. Wróblewski Józef " 57	
28. Krauz Franciszek 10.Lutego 11	
29. " " " " "	
30. Pionka Leon 10.Lutego 3	
31. " Rozalja " " "	
32. Semerling Władysław ul. Piłsudskiego 8	
33. " Józefa " " "	
34. Bach Leon " " 18	
35. " Paulina " " "	
36. Krampichowski Paweł Sobieskiego 65	
37. " Józefa " " "	
38. Potrykus Franciszek 10.Lutego 10	
39. " Marta " " "	
40. Krzebietka Bernard " 7	
41. " Pulina " " "	
42. Drawc Adolf Piłsudskiego 5	
43. " Marja " " "	

Młode bliźniaczki Kazimiera i Maria Panek w kape-luszach w 1911 roku. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Bliźniaczki Kazimiera i Maria Panek. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Korty tenisowe w Wejherowie. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Wejherowo

Wtorek

10 Sierpień

Re. kat. Wawrzynca

Środa, sob. 4.05; sob. 19.13; Księżyca w. 9.3; cała 19.44

Dobry nadzwyczajnie waleś zabranie Towarzystwa Rolniczego

Dziś wtorek, 10-go sierpnia, a godzinie 2 po południu odbyła się w lokalu p. Fran-

Przybliżyć się należy p.ż. Zdobycie prawa własności — pokój w ratuszu.

Kino „Apolo”

wyświetla bardzo emocjonujący film p. l. „Zemsta Johna Ellmanna” ze słynnym ar-

Wypasany film kolorowy w kinie Gosina. Wyświetlany w kinie „Jasień” wy-

Dziś lekarski

Wtorek, 10. 8. dr. Janowski. Środa, 11. 8. dr. Sporn. Czwartek, 12. 8. dr. Janowski.

Dziś aptek

Nocny dyżur pełni Apteka Zielona przy ul. Sobieskiego 1, Apteka pod Orłem

Zapisy.

W sprawie zapisów do nowopowstałego Gimnazjum Żeńskiego w Gdyni udziela się codziennie od godz. 10—13 i od 16—19 wszelkich informacyj w tymczasowym sekretariacie, mieszczącym się przy ul. Szkolnej 10

(W szkole Nr. 1 miedzyana jest kancelaria z powodu rozpoczętego remontu gmachu szkolnego.)

Druhowie na start do Tczewa

Zbliża się 11 i 15 sierpień — dni przeglądu lekcyjny fizycznej młodzieży zrzeszonej w K. S. M. M. Okręgu K. S. M. M. w formie 28 występują swe reprezentacje do Tczewa, by stoczyć zmagania — boi sportowe i wykonać wadkowe ominię pierwszeństwa na Słowarzyńskich Ogólnopom. Za wada.

Okręgowy Urząd W. F. i P. W. przyznał reprezentacjom 33 proc. zniżki kolejowej. O zniżkowaniu należy się starać w Okręgowym Komendzie WF i PW, powołując się na zarządzenie O. U. W. F. i P. W. z P. S. 345-10 pkt. 2 i § 117 pkt. 2.

Koncert niewidomych artystów w Polskim Radio

W dniu 10 sierpnia organizuje Polskie Radio ciekawą audycję. Będzie to koncert niewidomych artystów, którzy wystąpią w studio radiowym z okazji Międzynarodowego Kongresu Ociemniałych. Na Kongres ten zgład się przedstawiciele różnych krajów europejskich, a między nimi i wybitni artyści którzy wystąpią w Polskim Radio.

Radiosłuchaczce usłyszą prawdopodobnie tym razem i Imre Ungera.

Pierwszy karawan - samochód

W r. 1907 ukazał się na ulicach Berlina pierwszy karawan - samochód. „Umiały jada szybko” — powiedział poeta. Ridesy jeszcze nie mógł przypuszczać, iż nadejdzie czas, gdy nieobozczyków będzie się wozilo na cmentarz nie końmi ale autami. Nowosie to wówczas wprowadził zarząd berlińskiego zakładu pogrzebowego. — 30 lat temu karawan taki ukazał się na najrochliwszych ulicach Berlina budząc obłąrzną sensację.

Rozpoczęcie roku szkolnego

Zajęcia szkolne rozpoczynają się 3 września br. — tak — wyznaczyło Ministerstwo W. R. i O. P., a to wobec

Nowe gimnazjum żeńskie otrzyma Gdynia z dniem 1 września

Szkolnictwo średnie w Gdyni, które dotychczas stało na martwym punkcie, w roku bieżącym ruszyło „całą parą” naprzód. Z początkiem nowego roku szkolnego będziemy mieli pierwsze państwowe gimnazjum męskie, potem prywatne gimnazjum męskie OO. Jezuitów w Orłowie, gimnazjum krawieckie i liceum hotelarskie.

Jedyne pod znakiem zagrania stała dotychczas sprawa gimnazjum żeńskiego. Po zlikwidowaniu bowiem koadunkacyjnego gimnazjum Dr. Zegarskiego w Orłowie, pozostało jedynie prywatne gimnazjum żeńskie S. S. Urszulanek przy ul. Pomorskiej, które samo nie wystarczyło dla 110-tysięcznego miasta.

To też z uznaniem każdy przyjmie wiadomość, że już od 1 września otwarte zostanie w Gdyni nowe, prywatne, gimnazjum żeńskie. Otwiera

mylnych informacji, jakie pojawiły się w prasie.

Je p. Jadwiga Chomicz, która przez dwadzieścia kilka lat prowadziła własne gimnazjum żeńskie w Radomsku i za owocną działalność na polu szkolnictwa otrzymała szereg odznaczeń, m. inn. medali niepodległości.

Nowe gimnazjum żeńskie, prócz wszystkich klas gimnazjum nowego typu, będzie posiadało również jedną klasę starego typu, co ma duże znaczenie dla tych dziewcząt, które ukończyły siedem klas dawnego typu w gimnazjum Dr. Zegarskiego, po zlikwidowaniu tej szkoły pozostały bez gimnazjum.

Należy dodać, że przy swym gimnazjum p. Chomicz otwiera również szkołę powszechną.

Wyniki II-gich tenisowych mistrzostw morskich w Wejherowie

Słódówna, Hebda mistrzami w grach pojedynczych.

K. i L. Tłoczyński oraz Frysczyńska i Tłoczyński I. w grach podwójnych.

W dniu zakończyły się II tenisowe mistrzostwa morskie. Po finałowe i finałowe rozgrywek zgromadziły niabrywał. Boże publicznosci, która liczyła i długo niemiłkającym oklaskami nagradzała piękne, techniczne zagrania zawodników.

W ewidencjach ostatecznie następujące wyniki:

Gr. pojedyncza pan: Luniewska — Kumandówna 6:2, 6:1; Frysczyńska — Denenfeldowa 6:2, 6:2; Androtowa — Matuszewska 6:4, 7:5; Słódówna — Frankistełówna 6:1, 6:2.

Gr. pojedyncza panów: Hebda — Kramer 6:1, 6:1; Gotschalk — Bojanowski 4:6, 6:4, 6:3; Tłoczyński Kasw. — Brochowski 6:4, 6:3; Czajkowski — Laudan 6:3, 7:5.

Gr. podwójna mieszana: Frysczyńska nowa, Hebda — Pankówna, Loerpc 6:1, 6:1; Denenfeldowa, Bojanowski — Luniewska, Księżpolski 6:4, 6:3; Androtowa, Tłoczyński Kasw. — Matuszewska, Chalier 6:1, 6:4; Słódówna, Tłoczyński Ign. — Kumandówna, Brochowski 6:1, 6:4.

Gr. podwójna panów: Tłoczyński Ign., Tłoczyński Kasw. — Kramer, Pietrzycki 6:3, 6:3; Altschüler, Bojanowski — Bieński, Palica 6:1, 6:2; Hebda, Chalier — Brochowski, Huszowski 6:1, 3:6, 6:2; Czajkowski, Księżpolski — Baranowski, Czerwiński 6:2, 6:1.

Poffinały: Gr. pojedyncza pan: Luniewska — Frysczyńska 6:2, 6:2; Słódówna — Androtowa 6:3, 3:6, 6:3.

Gr. pojedyncza panów: Hebda — Gotschalk 6:3, 6:3; Czajkowski — Tłoczyński Kasw. 6:3, 6:2.

Gr. podwójna mieszana: Frysczyńska nowa, Hebda — Denenfeldowa, Bojanowski 6:4, 6:1; Słódówna, Tłoczyński Ign. — Androtowa, Tłoczyński Kasw. 7:5, 8:6.

W finale gry pojedynczej pan Słódówna wygrała z Luniewską w dwu setach 6:4, 7:5 zdobywając tym samym mistrzostwo — w grze pojedynczej panów mistrzem morskim został Hebda po łatwym zwycięstwie nad Czajkowskim 6:3, 6:2, 6:1.

W grze podwójnej bracia Tłoczyński Kaswery i Ignacy po ciężkiej pięciopalcowej walce wygrali z parą: Hebda, Chalier. Była to najwzajemniej emocjonujące spotkanie a szala zwycięstwa przechyliła się to na jedną, to na drugą stronę. Pierwszego seta wygrywała Tłoczyński dość łatwo 6:3, następnego wygrywała Hebda,

Porządek na drogach chroni od wypadków

Przestrzegajcie przepisów ruchu i porządek jest inny.

1. Jest zawsze tylna strona jezdni. Wyprzedzaj jednych przed tobą po ich lewej stronie, jednak tylko wtedy, gdy nikt nie nadjeżdża z przeciwka. Przy wymijaniu, jednych z przeciwka zjadz na sam prawy bieżni jezdni.

2. Na sygnał nadjeżdżających, którzy chcą cie wyprzedzić, lub wymusić zwolnij i uciek się na prawy brzeg jezdni.

3. Jeśli jedziesz z przodu w tym samym kierunku, jedź zawsze za wozem poprzedzającym, a nie obok niego.

4. Nie śpij podczas jazdy, nie powód w stanie niezdolnym, nie wypuszczaj ręki z rąk i nie odchodź od wozu.

5. Jeżeli chcesz stanąć lub zwolnić, dawaj znak, jedząc na toż, przez wyprzedzenie ręki w górę. Jeżeli nie chcesz przekroczyć wozu, dawaj znak przez wyprzedzenie ręki w tym kierunku, w jakim są zainteresowani. Przed skręcaniem sprawdź czy droga przed tobą i za tobą jest wolna.

6. Na skrzyżowaniach i rozjazdach drog ustępuj z drogi wolnej, kto nadjeżdża z twoj prawej strony. Wyjeżdżając z bocznej drogi na główną, zobacz czy droga wolna.

7. Działaj aby konie twoje były zawsze dobrze zaprzęgnięte, mając zaliczone wędziki, oraz aby konie były dostatecznie mocne.

8. Przed przejeżdżaniem kolejowym pilnie uważaj czy nie nadjeżdża pociąg i nie rzygnij nazy, że adytywne przejechać przed jego nadjeżdżaniem.

9. Uwaga! Na ustawione znaki drogowe i stowaj się do wskazówek przez nie podanych. Bądź posłuszny poleceniom i znakom dawanym przez policję i służbę drogową.

10. Miej na wozie stale przymocowaną tabliczkę z wyraznym wypisaniem imienia kierowcy i miejscem zamieszkania. Z nastaniem zmroku lub w czasie mgły zamieć po lewej stronie wozu zapalając latarkę.

Liga Drogowa wywła wszystkich wozowców do przestrzegania tych przepisów. Dobrej woli, zachowanie porządek ruchu na drogach, nie hamuje ruchu, nie narazi siebie i innych na niebezpieczne wypadki, nie spowoduje śmierci lub kalectwa oraz straty majątku.

Pamiętajcie, wywazy, że jazdnie jest dla jeźdźców.

Nie przemieszczaj ciężarów na drodze, — sam będziesz winien śmierci lub kalectwa swoim bliźnim.

Nie uprawiaj spacerów po drogach, nie przechodź przez jezdnie przed nadjeżdżającym samochodem, gdyż możesz spowodować wypadek, za który odpłacić swoim tyłkiem lub zdrowiem.

Nie wypuszczaj na drogę bydła bez dozoru, — sam będziesz winien straty swego majątku.

Pamiętajcie, że droga jest służbowna własną pracą i na własną niebezpieczeństwo.

Nie wolno naszczyć drogi i urządzeń drogowych.

Ważkie obywateli, kol niezdajcie jezdnie. Dobrej woli, aby kula twoja wozu miała obrotowe śledziki i nie wozła od 6 cm.

Nie kuj kien ostro, aż do czasu nastania mrozu, a nawet i wtedy stowaj bardzo tępo nie naszczać drogi.

Nie wlecz bezpośrednio po jezdni swego pluska i brzozy — bo uszczelnisz drogę. Przewoź je nie wozach lub wozokółkach.

Nie hamuj wozu za oponami haków lub swójajar hakowych okolic, słonecy kula, bo naszczyz drogę.

Nie zbieraj znaków drogowych, parazyt, pochobków i innych urządzeń drogowych. Szanuj drzewka przydrożne.

Nie naszczyz rowów przydrożnych i nie naszczyz skarp — przez chodzenie po nich lub przez postawie bycia.

Pilnie, aby dźwigi nie rzucały kamieniami na przejeżdżających samochodach, nie rzucaj przy wozu i prowadzi na jezdnie, oraz nie czyniły innych szkodliwych przeszkód.

Automobilist i motocyklist! Nie rozwijajcie nadmiernej szybkości, gdyż możecie spowodować wypadek przejeżdżając, zwalniając i zachowując szczególną ostrożność, przejeżdżając przez wozdła, na skrzyżowaniach, przejeżdżając dla pieszych itp.

Kierowcy! Pamiętajcie, że nie wolno jedźcie wozkiem drogi — jeżeliś musiałe być ko przy prawej krawędzi jezdni.

Liga Drogowa wywła wszystkich do przestrzegania przepisów ruchu na drogach, bo porządek na drogach świadczy o kulturze ludności.

Nowe skupienie mgławic

Za pomocą nowego szerokiego teleskopu i kamery fotograficznej odkryto w konstelacji Ryb nowe skupienie mgławic. Składa się ono z 300 do 400 gwiazdek a znajduje się w odległości 25.000.000 lat świetlnych od ziemi. Rok świetlny jest dystansem jaki przebywa w rok czasu promień światła. Światło przebywa 25.000 km. w sekundę.

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

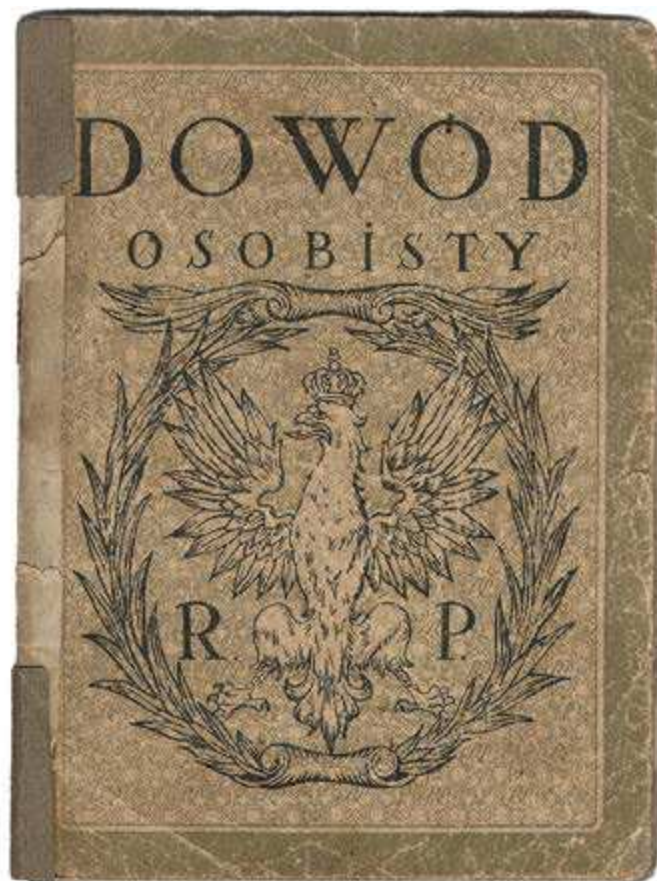
Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

Reklama popłaca

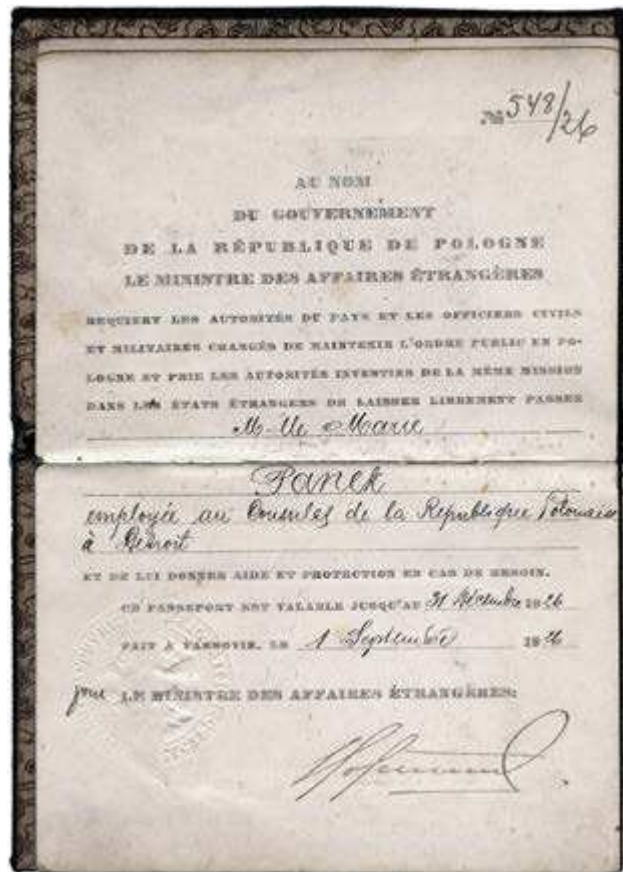
Informacja o rozgrywkach tenisowych (mistrzostwa morskie) z udziałem Pankówny w 1937 roku w Wejherowie. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Strona z paszportu Marii Panek ze zdjęciem. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

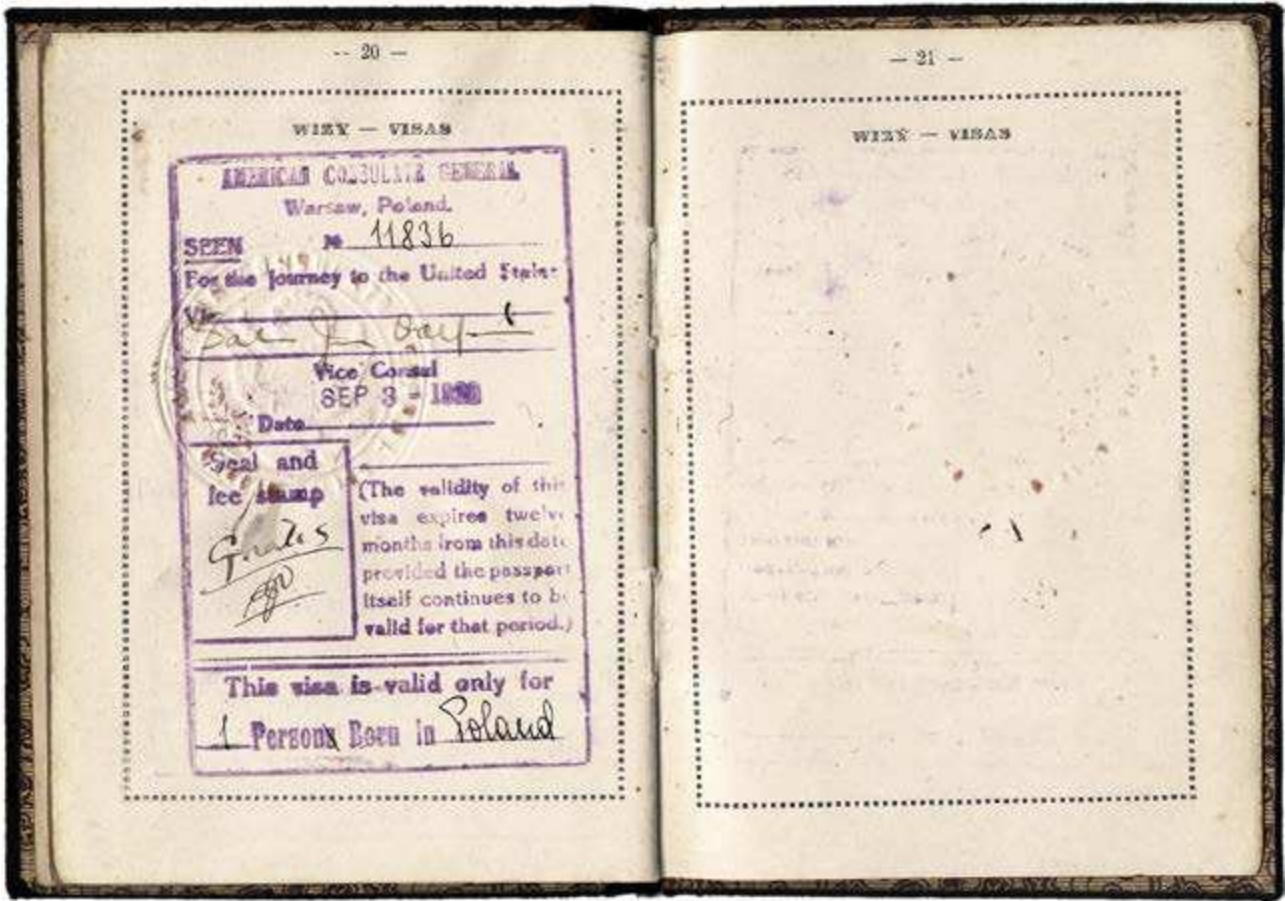
Wewnętrzne strony z paszportu Marii Panek z licznymi pieczętkami granicznymi (1921–1922). Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

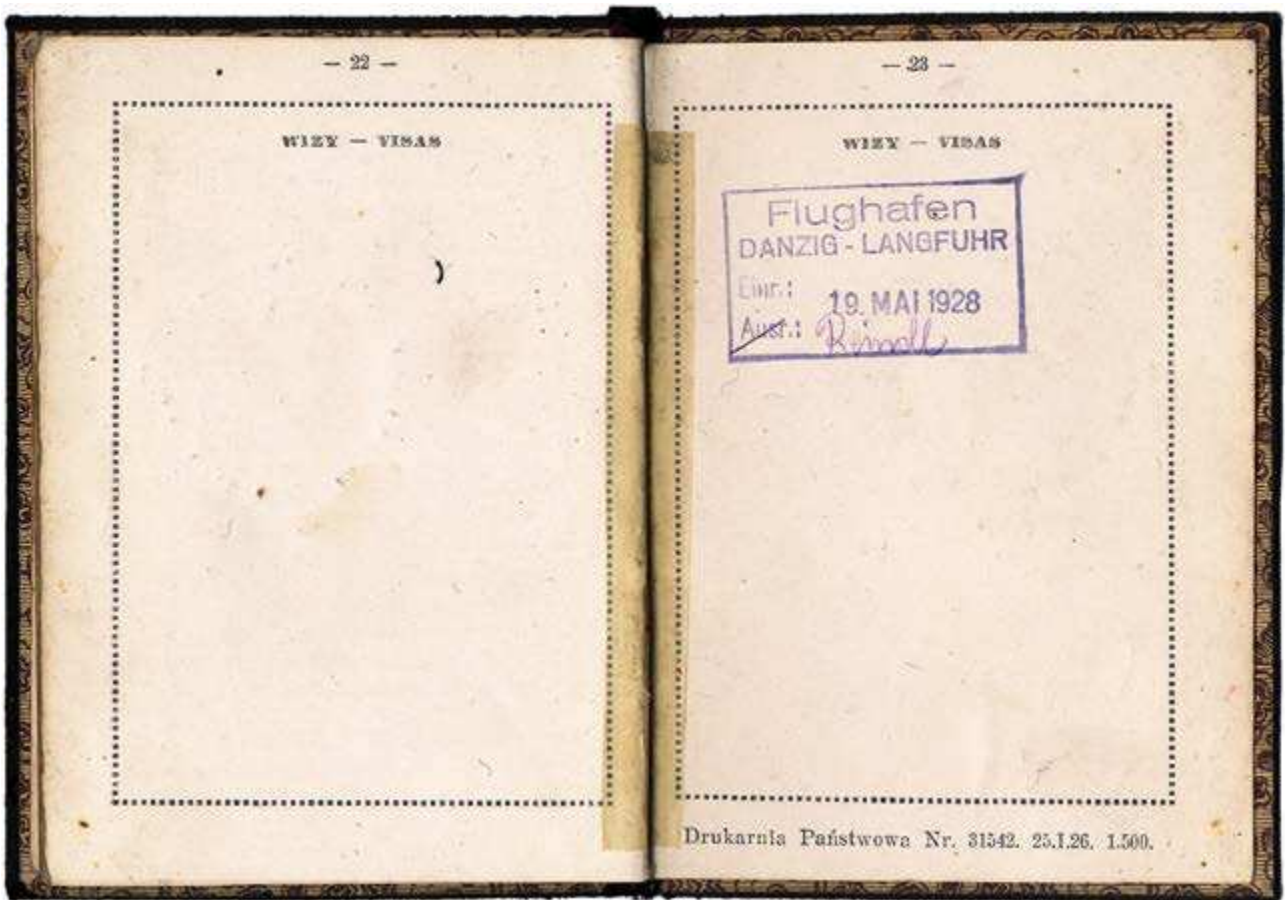
Prośba władz RP o udzielenie wstępu Marii Panek do USA w języku francuskim i polskim. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Paszport Marii Panek, strony 8–9. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Paszport Marii Panek, strony 20–21 (wiza amerykańska). Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Paszport Marii Panek z pieczętką z 1928 roku, strony 22–23 (Flughafen Danzig). Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Państwowy Urząd Emigracyjny
Gdańsk-Wisłoujście

LEGITYMACJA *L 4222/20*

Okazicielka niniejszej
p. **MARJA PANEK**
jest urzędniczką Państwowego
Urzędu Emigracyjnego,
co podpisem i pieczęcią stwier-
dzam.

Gdańsk-Wisłoujście,
dnia 23. grudnia 1920r.

ATTACHE EMIGRACYJNY

J. Jowacki

3

Podpis właściciela.

Okazicielce niniejszej służy
prawo na przejazd kolejami
Państwowymi 50 % zniżki
w klasie IIgiej.

ATTACHE EMIGRACYJNY

J. Jowacki

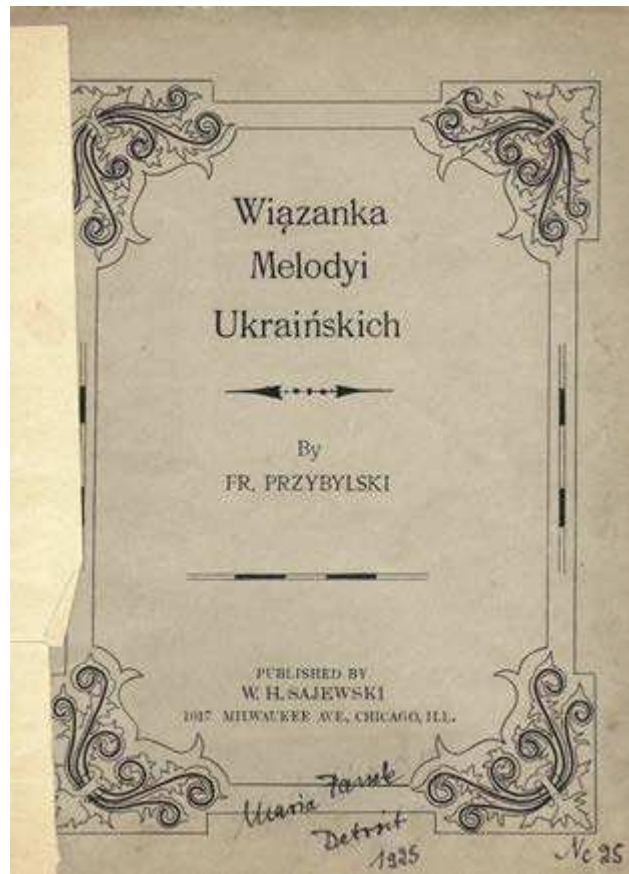
PRACOWNIA
SZYDŁOWE
M. O.
ul. Chłopska
44.222

Państwowy Urząd Emigracyjny, Legitymacja Marii Panek z 1920 roku. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

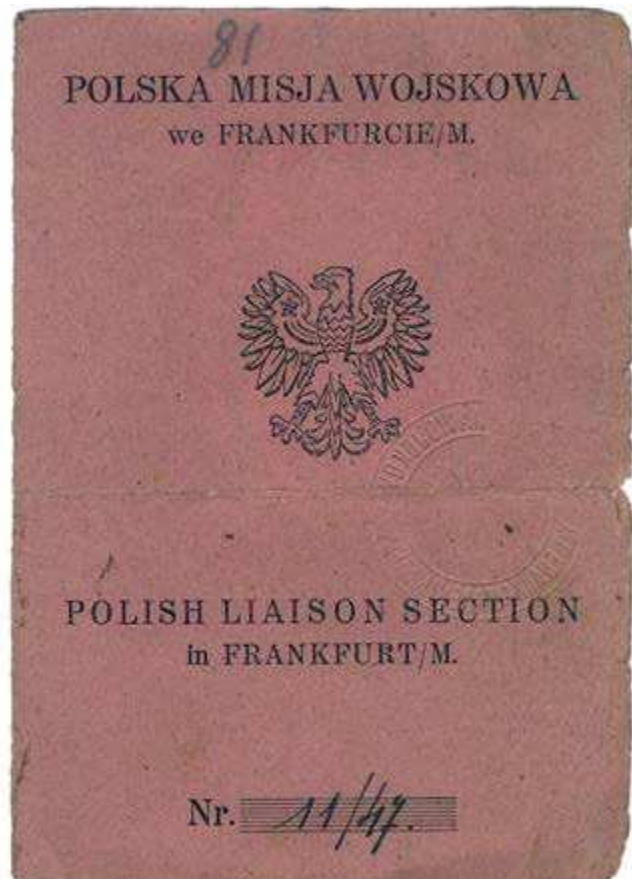
Książeczka żeglarska Marii Panek. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Wiązanka Melodii Ukraińskich Marii Panek (Detroit 1925). Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Książeczka Marii Panek z Polskiej Misji Wojskowej we Frankfurcie. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Okres II wojny światowej (1939–1945)

Anna Katarzyńska (z domu Panek) „do czasu II wojny światowej” przebywała w Jabłonowie²⁵⁷. Jej męża aresztowali Niemcy. W artykule B. Szczepuły czytamy, że Waław Katarzyński całą wojnę spędził w obozie Neuengamme pod Hamburgiem²⁵⁸, natomiast w innych źródłach spotykamy się z informacją, iż w 1942 r. wrócił z obozu i pracował w firmie zbożowej w Rypinie. Kolejne źródło podaje, że do 7 maja 1942 r. był w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen-Oranienburgu i Neuengamme. Anna w czasie wojny utrzymywała się z pracy w Centrali Drobiarskiej w Brodnicach²⁵⁹.

Po wkroczeniu Niemców do Wejherowa 9 września 1939 r. Stanisława i Kazimiera Pankówny zostały natychmiast wyrzucone z willi. Zamieszkały u przyjaciela, Stanisława Lemańskiego, nauczyciela łaciny. Zamierzały opuścić Wejherowo. Stanisława poszła do ratusza strać się o pozwolenie na wyjazd, jednak już nie wróciła. W tym samym dniu aresztowano Kazimierę²⁶⁰. Niemcy w trakcie aresztowania tej ostatniej wspominali o jej zaangażowaniu w działalność w Polskim Związku Zachodnim²⁶¹. Za swoją aktywność na rzecz polskości została zamordowana przez hitlerowców w lasach piasniewickich.

W domu rodziny Panek rezydował szef powiatowego (*Kreisselbschutzführer*) *Selbstschutzu* Hans Söhn wraz z podległym mu sztabem. W tym budynku mieściła się również placówka Gestapo²⁶², która była mu podporządkowana²⁶³. Na parterze budynku urządzono biura, w gabinecie doktora mieściła się sala przesłuchań, a w piwnicy katownia. W pokojach na piętrze zamieszkał Hans Söhn z rodziną. Zachowało się zdjęcie, na którym po obu stronach ganku zawieszono są hitlerowskie flagi ze swastykami, a na schodach stoją niemieccy funkcjonariusze w czarnych mundurach²⁶⁴.

W willi składowano ubrania ofiar zamordowanych w lasach piasniewickich²⁶⁵. Wynika to z zeznań świadka Wiktora Brylowskiego, które złożył w czasie procesu Alberta Forstera dnia 28 października 1946 r. w Wejherowie: „Bagaż transportowanych załadowywali SS-mani do ciężarówki. Po załadowaniu, transport odjeżdżał na szosę wiodącą do Pucka, zaś ciężarówka z bagażem wszystkie odchodziły do gmachu Sichercheistspolizei [powinno być *Sicherheitsdienst* lub *Selbstschutz* – M.I.], czy też SS, pod który zajęty był dom lekarza Panka, co specjalnie ustalałem”²⁶⁶. Odzież ofiar miano sortować i rozdzielać w piwnicy willi. Zatrudniony przez Niemców palacz rozpoznał futra siostr Panek. Znał je z okresu, gdy był palaczem w gimnazjum. Według tej wersji Stanisława nosiła karakuły,

²⁵⁷ MPW, brak sygnatury, *Życiorys Anny Katarzyńskiej z domu Panek*, brak daty i miejsca powstania, brak paginacji.

²⁵⁸ „Dziennik Bałtycki” 5 X 2012 r.

²⁵⁹ MPW, brak sygnatury, *Życiorys Anny Katarzyńskiej z domu Panek*, brak daty i miejsca powstania, brak paginacji.

²⁶⁰ „Dziennik Bałtycki” 5 X 2012 r.

²⁶¹ Do 1934 roku Związek Obrony Kresów Zachodnich. Stanowił on jeden z najbardziej istotnych ośrodków polskiej myśli zachodniej. Zob. np. B. Chrzanowski, *Delegatura Rządu RP na kraj na Pomorzu, Nieznane Karty z frontu walki cywilnej podczas okupacji niemieckiej i po jej zakończeniu*, Toruń 2011, s. 26.

²⁶² Gestapo jest to skrócona nazwa Tajnej Policji Państwowej – *Geheime Staatspolizei*. W literaturze przedmiotu nazwę Gestapo często zapisuje się z małej litery, jednak bardziej wskazane wydaje się pisanie jej z dużej, zob. E. Crankshaw, *Gestapo*, Warszawa 1997.

²⁶³ R. Osowicka, *Bedecker wejherowski*, s. 304; B. Bojarska, *op. cit.*, s. 27.

²⁶⁴ „Dziennik Bałtycki” 5 X 2012 r.

²⁶⁵ B. Breza, *op. cit.*, s. 374.

²⁶⁶ IPN GK 196/221, *Protokół przesłuchania świadka dnia 28 października 1946 r. w Wejherowie*, k. 92 (paginacja PDF). Zapoznano się w formie zdigitalizowanej w Waszyngtonie United States Holocaust Memorial Museum (USHMM) w Waszyngtonie.

a futro Kazimierzy wykonane było z foczej skóry²⁶⁷. Tym palaczem był Franciszek Bojka. Zeznał on w trakcie procesu Alberta Forstera dnia 30 października 1946 roku w Wejherowie: „W Gestapo wejherowskim rozpocząłem pracować jako palacz z początkiem jesieni 1940 r. [NiezYTElne] znajdowałem jeszcze w piwnicach [willi doktora Panka] różańce i koronki i domyślałem się, że należały one do ludzi, których zabito w lasach piasńickich”²⁶⁸.

Prof. Andrzej Gąsiorowski podaje, że placówka Gestapo²⁶⁹ w willi F. Panka znajdowała się jedynie czasowo, na początku wojny. W późniejszym czasie tereny Wejherowa i całego powiatu podlegały placówce Gestapo w Gdyni, tzn. Komisariatowi Granicznemu Tajnej Policji Państwowej w Gdyni (*Grenzkommisariat Geheime Staatspolizei Gotenhafen*)²⁷⁰.

Gryps jednej z sióstr Panek, napisany po ich zatrzymaniu przez Niemców we wrześniu 1939 r. Źródło: Muzeum Piasńickie w Wejherowie.

Otwieracz niemiecki znaleziony w willi dra Franciszka Panka. Źródło: Muzeum Piasńickie w Wejherowie.

²⁶⁷ „Dziennik Bałtycki” 5 X 2012 r.

²⁶⁸ IPN GK 196/221, *Protokół przesłuchania świadka dnia 30 października 1946 r. w Wejherowie*, k. 104 (paginacja PDF). Zapoznano się w formie zdigitalizowanej w United States Holocaust Memorial Museum w Waszyngtonie.

²⁶⁹ Gestapo (*Geheime Staatspolizei*) razem z Kripo (*Kriminalpolizei*) wchodziło w skład Sipo (*Sicherheitspolizei*). Zob. K. Grünberg, *SS – czarna gwardia Hitlera*, Warszawa 1985.

²⁷⁰ A. Gąsiorowski, *W dniach wojny 1939 roku i okupacji niemieckiej*, w: *Dzieje gminy Wejherowo*, pod red. B. Brezy, Wejherowo 2013, s. 474; B. Breza, op. cit., s. 366.

Gestapo pod willą dra Franciszka Panka. Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku.

Okres powojenny (1945–2015)

Po wojnie Anna Katarzyńska (z domu Panek) wraz córką Zofią wróciła do Wejherowa. Willę zastały opuszczoną i zdewastowaną. Ślady wskazywały, że w budynku przebywało wojsko sowieckie. Tuż po wojnie również z Niemiec do Wejherowa wróciła Maria, która rozwiodła się z mężem. Obie siostry zamieszkały wraz z dokwaterowanymi lokatorami w willi²⁷¹.

Anna Katarzyńska po roku 1945 włączyła się w życie zawodowe i społeczne: uczyła w szkole dla pracujących, organizowała wycieczki, imprezy kulturalne i wieczorki towarzyskie dla młodzieży. Wykładała język polski na kursach dla milicji i wojska²⁷².

11 września 1955 r. Anna Katarzyńska w czasie uroczystości odsłonięcia pomnika w Piaśnicy umieściła w jego niszy urnę z prochami Polaków pomordowanych w Piaśnicy i w obozie Stutthof oraz poległych na Westerplatte²⁷³.

²⁷¹ „Dziennik Bałtycki” 5 X 2012 r.

²⁷² „Dziennik Bałtycki” 17 XI 1982 r.

²⁷³ *Ibidem*; „Kurier Wejherowski” 31 X 2001 r.

Maria Panek do roku 1956 była zatrudniona w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Wejherowie przy ul. Sobieskiego 241.

W 1958 r. Anna Katarzyńska przeszła na emeryturę. W latach sześćdziesiątych została wiceprzewodniczącą Sekcji Emerytów Związku Nauczycielstwa Polskiego, po czym jej przewodniczącą. Za swoją działalność otrzymała Złotą Odznakę Związku Nauczycielstwa Polskiego²⁷⁴.

W latach 90. XX w. w willi mieszkała wnuczka Franciszka Panka – Zofia z mężem Marianem Ostrowskim, pochodzącym z Krakowa, artystą plastykiem²⁷⁵. Regina Osowicka pisała, że córka i zięć pani Katarzyńskiej, Zofia i Marian Ostrowscy, angażowali się w działalność kulturalną miasta. Państwo Ostrowscy gościli w swoim domu zaprzyjaźnionych artystów, którzy występowali na dorocznych letnich koncertach muzyki poważnej odbywających się w wejherowskiej farze. Ponadto służyli im pomocą i opieką. Na ten czas przypadają również koncerty domowe dla przyjaciół. W ich trakcie jednym z współwykonawców był ich syn Krzysztof. Pomagał on rodzicom w opiece nad artystami muzykami. Ojciec Krzysztofa, Marian, był malarzem. Wykonywał m.in. afisze zapraszające mieszkańców Wejherowa na koncerty i imprezy kulturalne²⁷⁶.

Do czasu odsprzedania willi Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego w grudniu 2015 r. w budynku mieszkał muzyk Krzysztof Ostrowski, który jest prawnukiem Franciszka Panka²⁷⁷. Życzeniem jego zmarłej matki Zofii²⁷⁸ było, aby w Villi Musica mieściło się muzeum poświęcone krzewieniu pamięci o zbrodni popełnionej w lasach Piaśnicy²⁷⁹. Krzysztof Ostrowski w miarę swoich możliwości opiekował się budynkiem. Jako muzyk-organista często jednak koncertował za granicą i w kraju²⁸⁰.

W grudniu 2015 r. dzięki determinacji posła na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej z ziemi pomorskiej Jarosława Sellina, wiceministra w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego stało się możliwe powołanie nowej placówki muzealnej – Muzeum Piaśnickiego w Wejherowie Oddziału Muzeum Stutthof w Sztutowie. Pomysł sięga 2011 r., kiedy to prezydent miasta Wejherowa Krzysztof Hildebrandt poparł ideę utworzenia Muzeum Piaśnickiego w tym miejscu. W swojej rekomendacji napisał m.in., że: „Villa Musica mogłaby pełnić rolę Centrum Piaśnicy, skupiać także fakty i historie pomorskich miejsc kaźni II wojny światowej, być także miejscem spotkań młodzieży, artystów, intelektualistów”²⁸¹.

W październiku 2011 r. kierownik Działu Naukowego Muzeum Stutthof w Sopocie Elżbieta Grot w imieniu Dyrekcji Muzeum Stutthof pozytywnie zaopiniowała: „zamiar zbycia na rzecz Skarbu Państwa lub Samorządu Województwa Pomorskiego nieruchomości „Villa Musica” znajdującej się przy ul. Ofiar Piaśnicy 6 w Wejherowie”. W zakończeniu Elżbieta Grot pisze, że: „[...] „Villa Musica” jest idealnie nadającym się obiektem na Muzeum Ofiar Piaśnicy”²⁸².

²⁷⁴ MPW, brak sygnatury, *Życiorys Anny Katarzyńskiej z domu Panek*, brak daty i miejsca powstania, brak paginacji.

²⁷⁵ R. Osowicka, *Bedecker wejherowski*, s. 177.

²⁷⁶ „Dziennik Bałtycki” 17 XI 1982 r.

²⁷⁷ Krzysztof Ostrowski urodził się 1 stycznia 1966 r. w Gdyni. Uczył się w Szkole Podstawowej nr 8 i Liceum Ogólnokształcącym w Wejherowie. W tym czasie uczył się gry na fortepianie i organach. Następnie studiował w Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Wejherowie, którą ukończył w 1990 r. z wyróżnieniem. Jeszcze w czasie studiów odbywał organowe kursy mistrzowskie m.in. w takich krajach jak Austria, Szwajcaria czy Czechosłowacja. Od czasów studiów nieprzerwanie koncertuje, głównie za granicą – w Niemczech, Austrii czy Wielkiej Brytanii. W latach 1988–1991 był prezydentem organów w katedrze w Oliwie. W swoich recitalach łączy muzykę organową z grą światła i baletu oraz często improwizuje na zadane przez publiczność tematy. Zob. *Ostrowski Krzysztof*, w: R. Osowicka, *Bedecker wejherowski*, s. 246–247.

²⁷⁸ Dla Zofii Ostrowskiej Franciszek Panek był dziadkiem. Zob. „Dziennik Bałtycki” 16 VII 2013 r.

²⁷⁹ H. Połchowski, *Utworzenie Muzeum Piaśnica w Wejherowie*, „Wejherowski Rocznik Kulturalny” 2 (2016), s. 200–201. *Muzeum Piaśnicy w Wejherowie*, w: <http://www.wejherowo.pl/aktualnosci/muzeum-piasnicy-w-wejherowie-n4064.html> (dostęp: 16.06.2016 r.).

²⁸⁰ „Dziennik Bałtycki” 16 VII 2013 r.

²⁸¹ *Ibidem*.

²⁸² MPW, brak sygnatury, [Pismo do] *Szanowni Państwo Zofia Ostrowska Krzysztof Ostrowski*, L.dz. OS/2011/36, Sopot 24 X 2011 r., brak paginacji (kopia).

W czerwcu 2012 r. również Marszałek Województwa Pomorskiego Mieczysław Struk w piśmie do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Bogdana Zdrojewskiego opowiadał się za tym, aby Villa Musica znalazła się: „[...] w posiadaniu Skarbu Państwa – sugerując powstanie oddziału Muzeum Stutthof”²⁸³.

Ostatecznie, dzięki konsekwentnym zabiegom wiceministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Jarosława Sellina, decyzja o powołaniu Muzeum Piaśnickiego w Wejherowie zapadła na mocy Zarządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Piotra Glińskiego w dniu 16 grudnia 2015 r.²⁸⁴.

Budynek Villa Musica wymaga gruntownego remontu oraz adaptacji na cele muzealne. Muzeum będzie działać w kilku obszarach: naukowym, edukacyjnym, wystawienniczym, kulturalnym²⁸⁵.

Tymczasowe biuro instytucji mieści się przy ul. Św. Jacka 11/2. Muzeum uruchomiło stronę internetową²⁸⁶, profil na Facebooku²⁸⁷ i Twitterze²⁸⁸.

Powojenny krzyż w lesie piaśnickim w czasie uroczystości ku czci ofiar. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Chłopiec na tle krzyża w lesie piaśnickim w czasie uroczystości ku czci ofiar. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

²⁸³ MPW, brak sygnatury, [Pismo do] *Szanowny Pan Bogdan Zdrojewski Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego*, DK.KI.5 03.2.2012, Gdańsk 29 VI 2012 r., brak paginacji (kopia).

²⁸⁴ *Zarządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 grudnia 2015 r. w sprawie nadania statutu Muzeum Stutthof w Sztutowie* (Dz. Urz. MKiDN z 2015 r. poz. 59).

²⁸⁵ H. Połchowski, *Utworzenie Muzeum Piaśnica w Wejherowie*, „Wejherowski Rocznik Kulturalny” 2 (2016), s. 201.

²⁸⁶ Zob. <http://muzeumpiasnickie.pl/> (dostęp: 31.10.2016 r.).

²⁸⁷ Zob. <https://www.facebook.com/muzeumpiasnickie>.

²⁸⁸ Zob. <https://twitter.com/Piasnica>.

Anna Katarzyńska (Panek) umieszcza w pomniku piasnickim urny z prochami. Źródło: Muzeum Piasnickie w Wejherowie.

Anna Katarzyńska (Panek) odsłania tablicę ku czci pomordowanych nauczycieli przy Szkole dla Pracujących w Wejherowie. Źródło: Muzeum Piasnickie w Wejherowie.

Współczesne symboliczne groby Stanisławy i Kazimiery Panek w lesie piaśnickim. Fot. Marek Jasiński, 2016 rok. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Architektura obiektu (Piotr Szulc)

Budynek, który współcześnie nazwano Villą Musica²⁸⁹, usytuowany jest w Wejherowie przy skrzyżowaniu drogi krajowej nr 6, umożliwiającej dojazd do Szczecina, oraz ulicy Ofiar Piaśnicy, która prowadzi w kierunku lasów piaśnickich. W sąsiedztwie znajduje się główny dworzec kolejowy Wejherowa.

Z akt magistratu miasta Wejherowa wynika, że w roku 1926 prowadzono w willi prace wykończeniowe. Decyzją Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku w roku 2001 obiekt wpisano do rejestru zabytków pod numerem A – 1218.

Willa otoczona jest ogrodem ze starym drzewostanem. Od strony frontowej budynku, a także wewnętrznej drogi dojazdowej, teren działki ogrodzony jest żywopłotem grabowym.

Budynek nawiązuje do architektury dworkowej²⁹⁰ z charakterystycznym dachem łamanym polskim. Inspiracją dla rodziny Panków, a zarazem projektanta, stał się dworek Józefa Piłsudskiego w Sulejówku. Konstrukcję dachu stanowi drewniana więźba krokwiowa kryta ceramiczną dachówką karpiówką, ułożoną w koronkę.²⁹¹

Ze współczesnych dokumentów inwentaryzacyjnych wynika, że powierzchnia użytkowa brutto budynku wynosi 492,52 m², kubatura brutto – 1982,48 m³, a wysokość – ponad 11 m. Całkowicie podpiwniczony obiekt przyłączony jest do sieci wodociągowej, gazowej, energetycznej, telefonicznej i kanalizacji sanitarnej. Posiada również własną instalację c.o.

Obiekt wybudowano na planie prostokąta o wymiarach ok. 13 x 15m. Elewacja frontowa jest założeniem osiowym. Bryłę budynku podkreślono cokołem z kamienia łamanego.

Budynek liczy 12 pokoi. Wejście główne od strony frontowej poprzedzone jest stylowym gankiem wspartym na czterech kolumnach w stylu tokańskim, uzupełnionych ozdobną balustradą stalową. Ganek oddzielony jest od ogrodu czterokrzydłową składaną okiennicą drzwiową. Przeszklona ściana

²⁸⁹ Według relacji Krzysztofa Ostrowskiego, wnuka dra Panka, dom zaczęto nazywać od lat 80. XX w. Villą Musica. Taki też napis widnieje nad wejściem do budynku, zob. Informacja ustna uzyskana w trakcie rozmowy z muzykiem Krzysztofem Ostrowskim w dniu 16.08.2016 r. w Gdyni.

²⁹⁰ Pod pojęciem dworu należało kiedyś rozumieć siedzibę właściciela ziemskiego. Taki typ dworu odszedł już do przeszłości. Jako ciekawostkę można podać, że w 1939 r. w Polsce istniało 16 tys. dworów, z czego około 4 tys. na kresach, zob. M. Rydel, *Raport o polskich dworach*, „Spotkania z zabytkami” 3 (2007), s. 4-5.

²⁹¹ MPW, brak sygnatury, P. Szulc, *Inwentaryzacja architektoniczna do projektu przebudowy budynku mieszkalnego na muzeum*, lipiec 2016, s. 3-4.

z dwuskrzydłowymi drzwiami wprowadza nas z ganka do holu głównego, stanowiącego centralną część parteru, wokół którego rozmieszczone zostały pomieszczenia mieszkalne i pomocnicze.

Z prawej strony holu znajduje się salon przedzielony drzwiami przesuwными, z dobudowaną werandą umożliwiającą wyjście na taras. Po przeciwnej stronie znajduje się gabinet lekarski z przyległą sypialnią. Na tyłach holu istnieje część gospodarcza z kuchnią, szatnią oraz łazienką, oddzielona od przyległej drogi wewnętrznej drewnianymi drzwiami jednoskrzydłowymi z ozdobnym motywem lwiej głowy. Podłoga w pokojach na parterze i na piętrze wykonana jest z dębowych klepek parkietowych układanych w jodełkę.

Do chwili obecnej zachowały się pierwotnie zamontowane żeliwne grzejniki żeberkowe, rozmieszczone pod oknami.

Na piętrze znajdują się: pokoje, kuchnia oraz łazienka, dostępne z rozległego korytarza z ozdobną balustradą drewnianą. Dwa pokoje posiadają wyjście na tarasy usytuowane nad gankiem wejściowym i nad werandą.

Drewniane schody zabiegowe umożliwiają wejście na poddasze gospodarcze z dwoma pokojami rozmieszczonymi na osi głównej budynku. Pokój od frontu budynku doświetlony jest oknem owalnym.

W skrzydle bocznym poddasza gospodarczego umieszczone jest półokrągłe okno podkreślające oś werandy widocznej z boku budynku.

Zejsście do piwnicy umożliwiają schody zewnętrzne na tyłach budynku, a także drewniana klatka schodowa dostępna z korytarza części gospodarczej parteru, na tyłach holu wejściowego.

Dokładny opis obiektu dostępny jest w Karcie Ewidencyjnej.

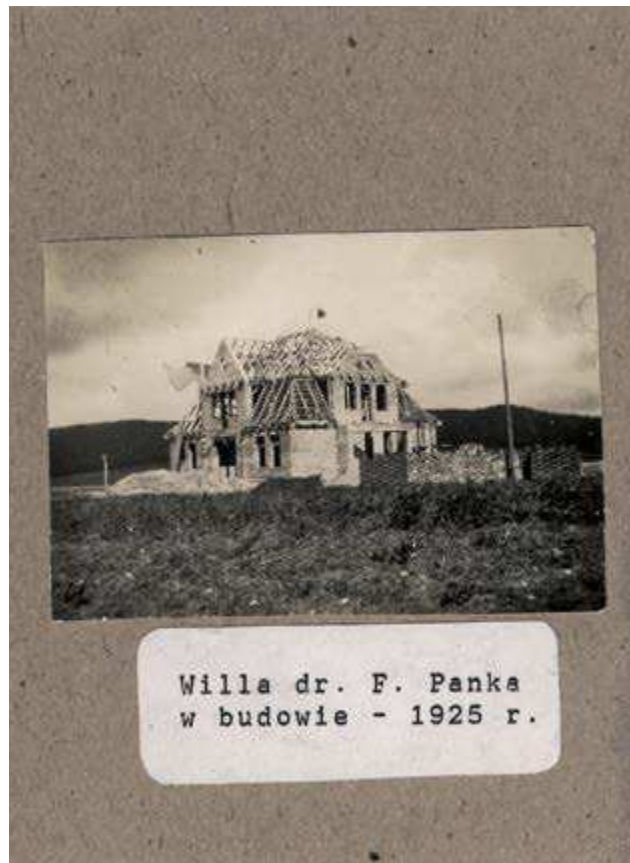

Seria zdjęć willi dra Franciszka Panka w trakcie budowy¹. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Willa dra Franciszka Panka w trakcie budowy. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

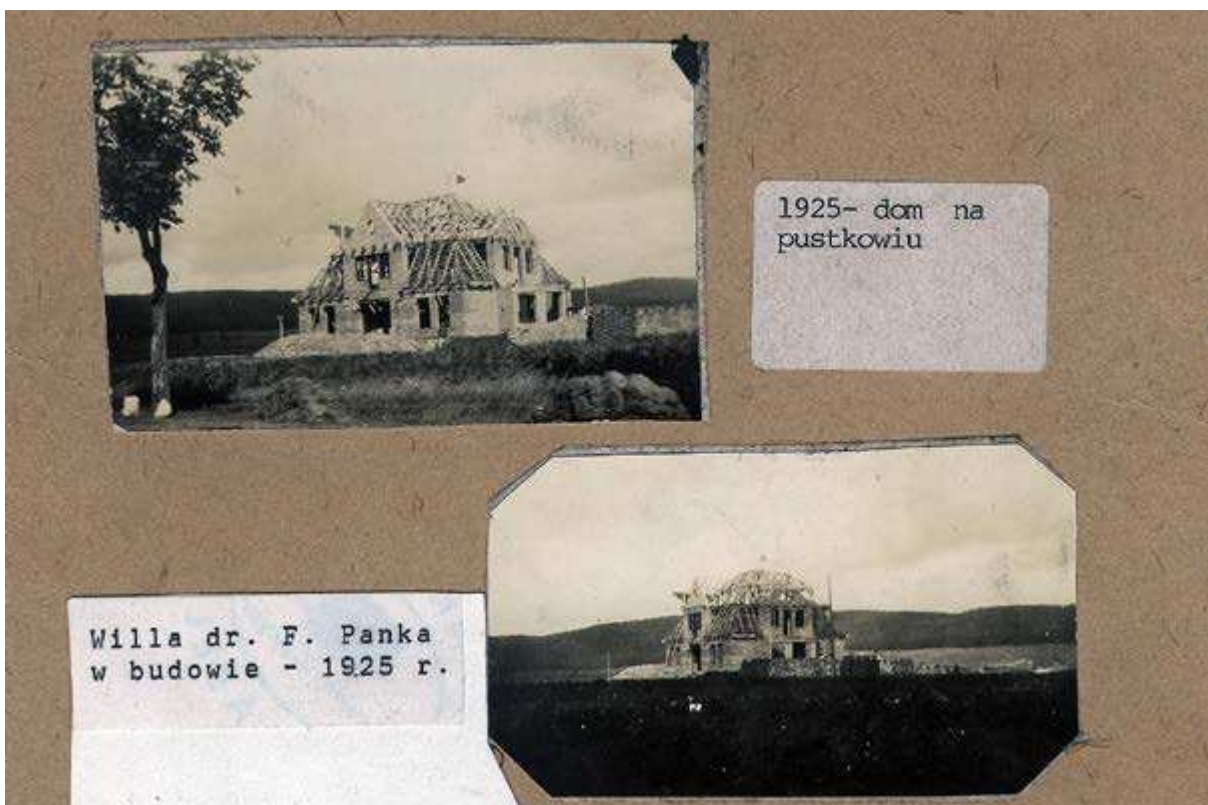
¹ Daty wskazane na zdjęciach nie są poprawne. Z Akt Magistratu Miasta Wejherowa dotyczących Komitetu Rozbudowy Miasta wynika, że budowę willi rozpoczęto dopiero w roku 1926.

Willa dra Franciszka Panka w trakcie budowy. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Seria zdjęć willi dra Franciszka Panka w trakcie budowy. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Seria zdjęć willi dra Franciszka Panka w budowie. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Zabawa karnawałowa w willi dra Franciszka Panka w 1928 roku w Wejherowie. W otoczeniu gości w środku siedzi Franciszek Panek. Źródło: Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Przy stole w Villi Musica w Wejherowie w 1927 roku siedzą: od prawej: Wacław Katarzyński i Anna Panek, od lewej siedzi Kazimiera Panek. Źródło: Muzeum Piasnicke w Wejherowie.

Spotkanie wigilijne w 1948 roku w Villi Musica. Od lewej siedzą Anna Katarzyńska (Panek), przy ścianie: Wacław Katarzyński. Źródło: Muzeum Piasnicke w Wejherowie.

Villa Musica w Wejherowie od frontu. Fot. Marek Jasiński, 2016 r. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Villa Musica w Wejherowie od frontu. Fot. Marek Jasiński, 2016 r. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Wejście do Villi Musica w Wejherowie z widokiem wnętrza. Fot. Marek Jasiński, 2016 r. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

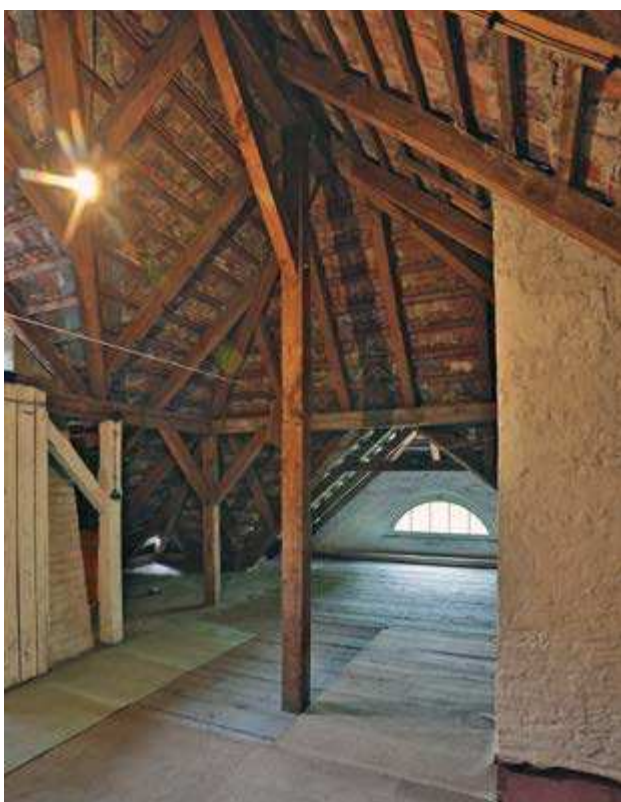
Zejście do piwnicy Villi Musica w Wejherowie. Fot. Marek Jasiński, 2016 r. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Piwnica w Villi Musica w Wejherowie z cieniem schodów. Fot. Marek Jasiński, 2016 r. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Strych z zejściem na dół w Villi Musica w Wejherowie. Fot. Marek Jasiński, 2016 r. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Strych z półokrągłym okienkiem w Villi Musica w Wejherowie. Fot. Marek Jasiński, 2016 r. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Widok ze strychu na ogród w Villi Musica w Wejherowie. Fot. Marek Jasiński, 2016 r. Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Zdjęcie zabytkowej walizki znalezionej na strychu Villi Musica w Wejherowie. Fot. Marek Jasiński, 2016 r.
Źródło: Muzeum Piaśnickie w Wejherowie.

Zakończenie

Historia domu lekarza Franciszka Panka stanowi część krótkich, lecz burzliwych dziejów odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej, rozgrywających się w okresie trwania dwóch totalitaryzmów: niemieckiego narodowego socjalizmu i sowieckiego komunizmu.

Doktor Franciszek Panek był niewątpliwie zasłużoną postacią dla społeczności miasta Wejherowa. Również córki doktora kontynuowały społeczną działalność ojca. Dwie spośród nich, Kazimiera i Stanisława, zapłaciły najwyższą ofiarę za swoją działalność patriotyczną dołączając do milionów ofiar obłędnej ideologii narodowo-socjalistycznych Niemiec, która doprowadziła do wybuchu II wojny światowej.

W pracy bazowano na różnorodnym materiale źródłowym i literaturze przedmiotu, która została uzyskana w trakcie kwerend. Publikacja nie pretenduje jednak do miana kompletności. Badania nadal trwają i jest nadzieja, że przyniosą jeszcze szereg nowych ciekawych odkryć stanowiących uzupełnienie niniejszej pracy.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku:

Sygnatura IPN Gd 39/16, Okręgowa Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Gdańsku, Ankiety dotyczące prześladowania i eksterminacji inteligencji polskiej oraz więźniów niemieckich obozów koncentracyjnych i więzień z lat 1939–1945 pochodzących z województwa gdańskiego, 1969–1971 (PDF).

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie:

Sygnatura IPN GK 196/221, Najwyższy Trybunał Narodowy, Akta w sprawie oskarżenia Alberta Forstera, tom 6, 1947 (PDF).

Zapoznano się w **United States Holocaust Memorial Museum w Waszyngtonie**.

Archiwum Państwowe w Gdańsku:

Sygnatura 530/18, Akta miasta Wejherowa, *Książka protokołów posiedzeń Rady Miejskiej*, 1922–1925.

Sygnatura 530/19, Akta miasta Wejherowa, *Protokolarz Rady Miejskiej*, 1929–1933.

Sygnatura 530/21, Akta miasta Wejherowa, *Protokolarz posiedzeń magistratu*, 1929–1931.

Sygnatura 530/26, Akta miasta Wejherowa, *Wybory do Rady Miejskiej*, 1933.

Sygnatura 530/245, Akta miasta Wejherowa, *Akta dotyczące Komitetu Rozbudowy Miasta*, 1925–1933.

Sygnatura 530/363, Akta miasta Wejherowa, *Einwohner-Melde-Register für die Stadt Neustadt Westpreussen*, 1887.

Sygnatura 530/447, Akta miasta Wejherowa, *Protokoły posiedzeń Magistratu*, 1935–1939.

Sygnatura 2114/57, Urząd Stanu Cywilnego w Wejherowie, *Księga zgonów*, 1893–1893.

Sygnatura 2114/58, Urząd Stanu Cywilnego w Wejherowie, *Księga urodzeń*, 1894–1894.

Sygnatura 2114/66, Urząd Stanu Cywilnego w Wejherowie, *Księga urodzeń*, 1896–1896.

Archiwum Państwowe w Gdańsku Oddział w Gdyni:

- Sygnatura 212/39, Starostwo Morskie w Wejherowie, *Repertuar Teatru Kaszubskiego w Wejherowie na lata 1936–1937*, 1936.
- Sygnatura 212/61, Starostwo Morskie w Wejherowie, *Fundacja ks. Dąbrowskiego – Wejherowo*, 1932–1935.
- Sygnatura 212/73, Starostwo Morskie w Wejherowie, *Wykaz organizacji kulturalno-oświatowych, urzędów, urzędników, duchowieństwa i innych osób*, 1935–1935.
- Sygnatura 212/74, Starostwo Morskie w Wejherowie, *Drukarnia Kaszubska*, 1923–1938.
- Sygnatura 212/79, Starostwo Morskie w Wejherowie, *Sprawy wyznaniowe*, 1934–1934.
- Sygnatura 212/99, Starostwo Morskie w Wejherowie, *Opinie o poszczególnych osobach*, 1929–1929.
- Sygnatura 212/3249, Starostwo Morskie w Wejherowie, *Opinie o obywatelach niemieckich, sprawozdania z zebrań organizacji niemieckich, wykupywanie majątków niemieckich, wymiana akt, nabożeństwa w kościołach katolickich w języku niemieckim. Akcje mniejszości niemieckiej na Pomorzu*, 1921–1937.

Dom Zakonny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo w Wejherowie:

Brak sygnatury, *Statut Szpitala Najśw. Marji Panny w Wejherowie*, brak paginacji.

Muzeum Piaśnickie w Wejherowie:

- Brak sygnatury, *Dowód Osobisty R. P. Ser. A Nr 243013 Paszport*, Wejherowo 28 IV 1921.
- Brak sygnatury, *Legitymacja Ldz. 2270*, Państwowy Urząd Emigracyjny Gdańsk-Wisłoujście, Gdańsk-Wisłoujście dnia 23. grudnia 1920 r.
- Brak sygnatury, *Paszport M.S.Z R. P. nr 548/26*, Warszawa 1 IX 1926.
- Brak sygnatury, *Paszport Służbowy ser. A 449/35 Nr 001703*, Warszawa 19 XII 1935 r.
- Brak sygnatury, Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku, Rejestr zabytków województwa pomorskiego nr A-1218, L. dz. PWKZ-5340/1/2001/1047, Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku dr inż. arch. Marcin Gawlicki, *Decyzja w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków*, Gdańsk, dn. 12.02.2001 r.
- Brak sygnatury, *Poświadczenie nr 11/47*, Polska Misja Wojskowa we Frankfurcie.
- Brak sygnatury, Romanowska-Kasperkiewicz T., *Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa*, Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie, 2001.
- Brak sygnatury, Szulc P., *Inwentaryzacja architektoniczna do projektu przebudowy budynku mieszkalnego na muzeum*, lipiec 2016.
- Brak sygnatury, *Życiorys Anny Katarzyńskiej z domu Panek*, brak daty i miejsca powstania, brak paginacji.
- Brak sygnatury, *Życiorys Stanisławy Panek*.
- Brak sygnatury, [Pismo do] *Szanowni Państwo Zofia Ostrowska Krzysztof Ostrowski*, L.dz. OS/2011/36, Sopot 24 X 2011 r., brak paginacji (kopia).
- Brak sygnatury, [Pismo do] *Szanowny Pan Bogdan Zdrojewski Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego*, DK.KI.503.2.2012, Gdańsk 29 VI 2012 r., brak paginacji (kopia).
- Brak sygnatury, [Pismo do] *Pani Ewa Kopacz Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*, DDK/542/56/JL/13, Warszawa 12 III 2013, brak paginacji (kopia).

Opracowania i artykuły:

- Bilska E., *Przemiany kulturowych i religijnych funkcji kalwarii w Polsce*, w: *Przestrzeń i sacrum. Geografia kultury religijnej w Polsce i jej przemiany w okresie od XVII do XX w. na przykładzie ośrodków kultu i migracji pielgrzymkowych*, pod red. A. Jackowski et al., Kraków 1995, s. 201–220.
- Bogucki A., *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Pomorzu, 1893–1939*, Bydgoszcz 1997.
- Bojarska B., *Piaśnica. Miejsce martyrologii i pamięci. Z badań nad zbrodniami na Pomorzu*, Wejherowo 2009.
- Bolduan T., *Nowy Bedeker Kaszubski*, Gdańsk 1997.
- Borowik J., *Światopogląd Morski*, Toruń 1934.
- Borzyszkowski J., *Wejherowo w państwie prusko-niemieckim*, w: *Historia Wejherowa*, pod red. J. Borzyszkowskiego, Wejherowo 1998, s. 99–237.
- Breza B., *Wejherowo w okresie międzywojennym i podczas okupacji*, w: *Historia Wejherowa*, pod red. J. Borzyszkowskiego, Wejherowo 1998, s. 239–402.
- Crankshaw E., *Gestapo*, Warszawa 1997.
- Chrzanowski B., *Brzeg Morski*, w: *Pomorze Kaszubskie*, Warszawa 1911.
- Chrzanowski B., *Delegatura Rządu RP na kraj na Pomorzu, Nieznane Karty z frontu walki cywilnej podczas okupacji niemieckiej i po jej zakończeniu*, Toruń 2011.
- Chojnowski A., *BBWR – antypartyjna partia pilsudczyków*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 5–6 (2008), s. 64–68.
- Chwałba A., *Samobójstwo Europy. Wielka Wojna 1914–1918*, Kraków 2014.
- Dangendorf E., Hoja A., Zollhauser S., *Wejherowo*, w: *Śladami żydowskimi po Kaszubach. Przewodnik*, pod red. M. Borzyszkowskiej-Szewczyk, C. Pletzing, Gdańsk – Lübeck 2010, s. 89–103.
- Encyklopedia Gdańska*, Gdańsk 2012.
- Eser L., „Volk, Staat, Gott”: *die deutsche Minderheit in Polen und ihr Schulwesen 1918–1939*, Wiesbaden, 2010.
- Gąsiorowski A., *W dniach wojny 1939 roku i okupacji niemieckiej*, w: *Dzieje gminy Wejherowo*, pod red. B. Brezy, Wejherowo 2013, s. 451–522.
- Główny Urząd Statystyczny, *Wyznania religijne, stowarzyszenia narodowościowe i etniczne w Polsce 2009–2011*, red. P. Ciecieląg, M. Haponiuk, Warszawa 2013.
- Grochowska J., Breza B., Stażewski M., *Kurkowe Bractwo Strzeleckie w Wejherowie, historia i współczesność*, Wejherowo 2004.
- Gumińska A., *Śladami ofiar Piaśnicy w Wejherowie*, OBEP IPN.
- Kalwaria Wejherowska*, Wejherowo 2013.
- Kamusella T., Jaskulski K. (red.), *Nationalisms today*, Bern 2009.
- Klein S., *Ks. Stefan Kardynał Wyszyński na Kalwarii Wejherowskiej*, Wejherowo 1990.
- Klein S., *350 rocznica śmierci wielce wielmożnego pana Jakuba Wejhera fundatora kościołów, kalwarii i założyciela miasta. Wydanie okolicznościowe*, Wejherowo 2007.
- Kolejewski A., *100 lat obecności Zgromadzenia Sióstr św. Wincentego a Paulo w Gdyni, założycielek Szpitala przy Placu Kaszubskim*, „Biuletyn Szpitala Miejskiego im. J. Brudzińskiego w Gdyni” 11/2010 (wydanie specjalne: „100 lat obecności Zgromadzenia Sióstr św. Wincentego a Paulo w Gdyni, założycielek Szpitala przy Placu Kaszubskim”), s. 3–7.
- Kurpiewski M., *Historia wspólnoty ewangelickiej w Wejherowie i jej cmentarza w latach 1643–1951*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” vol. VII (2013), s. 55–113.
- Kustusz G.A. OFM, *Genius loci. Przyczynki do najstarszych dziejów Wejherowa*. Wybór pism pod redakcją Grażyny Wirkus, Wejherowo 2006.
- Lademann M., *Ecce Patria. Brama Piaśnicka w Wejherowie. Pomnik – Mauzoleum ofiarom walk i męczeństwa zniewolonej Ojczyzny w latach 1939 – 1989*, Wejherowo 2013.
- Lademann M., *Związki Papieża Jana Pawła II z Wejherowem*, Wejherowo 2013.

- Lindner E., *Patriotismus deutscher Juden von der napoleonischen Ära bis zum Kaiserreich. Zwischen korporativem Loyalismus und individueller deutsch-jüdischer Identität*, Frankfurt 1997.
- Lorentz F., *Zarys etnografji kaszubskiej*, Poznań 1934.
- Muszyński W. J., Persa J. T., *II Rzeczpospolita korporancka. Działalność i oblicze ideowe*, „Glaukopis” 1 (2003), s. 7–60.
- Osowicka R., *Bedeker wejherowski*, Gdańsk 1996.
- Osowicka R., *Bedeker wejherowski*, Gdańsk 2002.
- Osowicka R., *Wejherowskie powązki*, Wejherowo 2014.
- Ostrowska R., Trojanowska I., *Bedeker kaszubski*, Gdańsk 1978.
- Patsidis P., *Działalność polityczno-społeczna Teodora Bolduana w Wejherowie (1934–1939)*, Wejherowo 2012.
- Podolska O., *Kalendarium życia kulturalnego i literackiego Wejherowa w dwudziestoleciu międzywojennym*, Wejherowo 2010.
- Połchowski H., *Utworzenie Muzeum Piaśnica w Wejherowie*, „Wejherowski Rocznik Kulturalny” 2 (2016), s. 200–201.
- Rook J. ks., *Kronika, kościoła, parafii, klasztoru, kalwarii oraz miasta Wejherowa 1633–1887*, Pelplin 2000.
- Roszczyński E., *Kalwarja Wejherowska*, Wejherowo 1927.
- Rydel M., *Raport o polskich dworach*, „Spotkania z zabytkami” 3 (2007), s. 4–8.
- Sadowski I. ks. SDB, *Polski Narodowy Kościół Katolicki. Wewnętrzne i zewnętrzne warunki jego rozwoju*, „Seminare” 7 (1985), s. 177–220.
- Skonka Cz., *Enklawy pamięci gen. Józefa Hallera*, „Niepodległość i Pamięć” 19 (2003), s. 125–148.
- Steyer D., *Ziemia Wejherowska*, pod red. R. Osowicka, J. Grubba, Gdańsk 1980, s. 147–203.
- Szulczewski A., Zalewski B., *Pomorze w graniach Polski odrodzonej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” r. XLX, 1 (176) 2009, s. 115–136.
- Schultz F., *Dzieje powiatu wejherowskiego i puckiego*, Gdańsk – Puck – Wejherowo 2011.
- Wejherowo. Miasto Jakuba Wejhera*, opr. T. Żmuda-Trzebiatowski, Wejherowo 2013.
- Więckowiak J. ks., *Kalwarie barokowe w Polsce*, Gdańsk – Wejherowo 2006.
- Włodarski J., *Jakub, Mikołaj i Ludwik Wejherowie, Mężowie stanu Prus Królewskich i dowódcy wojskowi Rzeczypospolitej*, Gdańsk 2016.

Czasopisma i gazety:

- „Dziennik Bałtycki”
- „Gazeta Gdańska”
- „Gazeta Kartuska”
- „Gazeta Kaszubska”
- „Gazeta Kościerska”
- „Kaszuby”
- „Klëka”
- „Kurier Wejherowski”
- „Przyjaciół Ludu Kaszubskiego”
- „Słowo Pomorskie”
- „Świt”

Opracowania internetowe:

<https://www.facebook.com/muzeumpiasnickie/>.

Muzeum Piasnicy w Wejherowie, w: <http://www.wejherowo.pl/aktualnosci/muzeum-piasnicy-w-wejherowie-n4064.html>.

<http://muzeumpiasnickie.pl>.

<https://twitter.com/Piasnica>.

Relacje:

Informacja ustna uzyskana w trakcie rozmowy z muzykiem Krzysztofem Ostrowskim w dniu 16.08.2016 r. w Gdyni.

Nota o autorze

Dr Mateusz Ihnatowicz – doktor nauk humanistycznych, historyk dziejów najnowszych Polski, archiwista. Specjalista ds. naukowych i edukacji w Muzeum Piaśnickim w Wejherowie. 27 lipca 2015 r. obronił pracę doktorską pt. „Prowincja Wielkopolsko-Mazowiecka Jezuitów w świetle materiałów aparatu bezpieczeństwa (1945–1989)” (Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2015). Publikował w następujących czasopismach naukowych: „Universitas Gedanensis”, „Almanach Historyczny”, „Studia Gdańskie”, „Roczniki Teologiczne”.

Spis treści

Wstęp	5
Zarys dziejów Wejherowa w okresie międzywojennym	7
Religijne i etniczne oblicze przedwojennego Wejherowa – Polacy, Niemcy i Żydzi	11
Społeczno-kulturowe życie miasta	17
Villa Musica. Dzieje obiektu i koleje losu jego mieszkańców	21
Franciszek Panek (1858–1931)	21
Siostry Panek	40
Stanisława Panek (1894–1939)	40
Kazimiera Panek (1896–1939)	43
Maria Panek (1896–1959)	44
Anna Katarzyńska z domu Panek (1892–1988)	45
Okres II wojny światowej (1939–1945)	67
Okres powojenny (1945–2015)	69
Architektura obiektu (Piotr Szulc)	74
Zakończenie	83
Bibliografia	84